

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ANNELİK DENEYİMLERİ ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslıhan BOZKURT

Balikesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ANNELİK DENEYİMLERİ ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslıhan BOZKURT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ

Balikesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 201612541009 Numaralı Aslıhan BOZKURT'un hazırladığı "Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 31.05.2019 tarihinde yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/ÖY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Danışman)

Prof. Dr. Sühelya SARITAŞ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL

Üye

Doç. Dr. İbrahim KESKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

17.06.2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

ÖNSÖZ

“Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma” başlıklı çalışma; asırlardır önemini koruyan ve gün geçtikçe de önemini arttıran annelik deneyimlerinin sınıfsal bağlam üzerinden ele almak ve incelemek için yapılmıştır. Bu çalışma; alt, orta ve üst sınıflardaki annelerin, annelik deneyimlerini ve anneliğini kendi bakış açılarından yola çıkarak analiz etmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda kadın ve annelik konuları ile ilgili yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi ve yeni bir perspektif kazandırması hedeflenmiştir.

Tüm bu çalışmam boyunca bilgi ve tecrübelerini bana aktaran ve her daim desteğini gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ’a saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam süresince iş hayatımı kolaylaştırarak bana destek veren yöneticilerim Sayın Mürsel SABANCI ve Ahmet İNAN’a, yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Murat ERDEM ve Ali ERFİDAN’a çok teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde maddi ve manevi bana tüm imkânları sunan ve bugünlere gelmemi sağlayan canım aileme ise tüm minnettarlığım ile sonsuz teşekkür ederim.

Aslıhan BOZKURT

Balıkesir, 2019

ÖZET

ANNELİK DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

BOZKURT, Ashlan

Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ

2019, 101 Sayfa

Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma konulu çalışmamızın amacı; annelerin anneliğe hangi anlamlar yüklediği, annelik süreçlerindeki güçlü ve zayıf yönlerin neler olduğu, iyi annelik algıları, anne-baba eğitimi, annelik deneyiminde yararlanılan kaynaklar, annelik modeli algıları, anne-çocuk ilişkisi, çocuk bakımı, çocuğun yetişmesinde ve bakımında yaşanan zorluklar, ekonomik düzeydeki değişimlerin annelik sürecine etkisi, sosyal medya etkisi ve annelik gibi konuların toplumsal sınıflar ile etkileşimleriyle ortaya koymaktır. Çalışma bütün bu konuları araştırmak için kadınların annelik deneyimlerine odaklanmaktadır. Araştırma, Balıkesir’de yaşayan 40 anne ile mülakat yapılarak gerçekleştirilmiş olup, Fenomenolojik Analiz (IPA) kullanılan bir nitel durum çalışmasıdır.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre annelerin deneyimlerinde sınıfsal farklılıklara bağlı olarak, değişiklikler gözlemlenmesine rağmen sınıfsal farklılıkların etki etmediği deneyimler de mevcuttur. Toplumdaki kültürel değerler ve sistem, annelik ve kadınlık söylemlerini çeşitli iktidar mekanizmaları aracılığıyla kuşatır ve sürekli olarak yenilemektedir. Klasik aile yapısından uzaklaşarak geleneksellikten kopuş yaşanmaya başlanmıştır. Küreselleşme olgusu ile birlikte anneler tamamen kültürel değerlerden, örf ve âdetlerden yararlanarak çocuk yetiştirmek ile yetinmeyip alternatif annelik deneyimleri sürecine girdikleri gözlemlenmiştir. Sosyal medya kullanımının yarattığı etkinin, aile içi iletişimsizliğe yol açtığı görülmüştür. Aile yapılarının bu değişim ve dönüşüm içerisinde olmaları gelecek nesilleri de etkileyeceği âşikardır. Anne ve babalar sosyal medyada kabul edilen ortak tecrübelerden sıyrılamamakta buna bağlı olarak da kendi doğrularını ve tecrübelerini aile üyelerine iletmede kopukluk yaşamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Annelik, Toplumsal Sınıf, Annelik Deneyimleri, Fenomenolojik Analiz, Alt Sınıf, Orta Sınıf, Üst Sınıf

ABSTRACT

A QUALITATIVE RESEARCH ON MOTHERHOOD EXPERIENCE

BOZKURT, Aslihan

Master's Thesis (MA), Department of Sociology

Supervisor: Prof. Suheyla SARITAS

2019, 101 Pages

The purpose of this *A Qualitative Research On Motherhood Experience* is to reveal concepts such as how mothers interpret motherhood, what are the strengths and weaknesses during motherhood cycle, generally accepted motherhood best practices, parental education, resources to which mothers refer during motherhood experiences, generally accepted motherhood model, relationship between mother and child, child care, challenges faced in terms of child care and parenting, how changes in financial income affect motherhood in general, the effects of social media and motherhood models depending on socioeconomic status. Main focus throughout the research is on motherhood experiences. The research is a qualitative case study for which Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) is adopted utilising interviews performed with 40 mothers that live in Balikesir.

This research reveals the fact that motherhood models change depending on the socioeconomic status; there are some instances in which socioeconomic status does not matter though. Using governance instruments, womanhood and motherhood concepts are constantly re-formed by cultural values and the system itself which have undeniable influence on these concepts. It's an absolute finding that conventional family structure has been renewed while there is a decrease in adoption of conventionalism. It's observed that under heavy influence of globalisation mothers do not suffice with cultural values and mores, experience alternative motherhood models in terms of parenting. Another finding is that wide adoption of social media causes lack of communication among family members. It's obvious that such transformation in family structure will definitely influence next generations. Parents are not able to weaken their focus on the common experiences shared through social media and thus fail to convey their beliefs and experiences to the family members.

Keywords: Motherhood, Socioeconomic Status, Motherhood Experiences, Interpretative Phenomenological Analysis, Lower Class, Middle Class, Upper Class

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	2
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.1.1. Annelik Tanımlamaları ve Annelik Rolü.....	5
2.1.1.1. Kadın - Anne.....	5
2.1.1.2. Annelik Kavramına Sosyolojik Bakış.....	6
2.1.1.2.1. Modern Öncesi Dönemde Annelik: Badinter Annelik Sevgisi. 10	
2.1.1.3. Annelik ve Annelik Deneyimi: Feminist Yaklaşım.....	12
2.1.1.3.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Feminist Hareketler.....	12
2.1.1.3.2. Anneliğin Yeniden Üretimi: Feminist Kuram	15
2.1.1.4. Toplumsal Tabakalaşma ve Sınıf.....	17
2.1.1.4.1. Sınıf Kavramı.....	18
2.1.1.4.2. Marksist Sınıf Teorisi	19
2.1.1.4.3. Bourdieu, Kültürel Sermaye ve Toplumsal Tabakalaşma	21
2.1.1.5. Türkiye’de Orta Sınıf Annelik Deneyimi	23
2.1.1.5.1. Yeni Orta Sınıf.....	23
2.1.1.5.2. Türkiye’deki Orta Sınıflar	24
2.1.1.6. Kadınların İş Gücüne Katılması	25
2.1.1.7. İnternet Ortamında Annelik Deneyimi ve E-Gruplar	30
2.1.1.8. Enformasyon, Söylem ve Annelik	32
2.1.2. Fenomenoloji Yöntemi	33
2.2. İlgili Araştırmalar	36
3. YÖNTEM	37
3.1. Araştırma Modeli	37
3.2. Evren ve Örneklem.....	37
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Araç ve Teknikleri	38
3.4. Veri Toplama Süreci	38
3.5. Verilerin Analizi.....	39

4. BULGULAR VE YORUMLAR	40
4.1. Demografik Bilgiler	40
4.2. Nitel Veriler.....	47
4.2.1. Çocuğun Bakımı Üzerine.....	47
4.2.1.1. Doğumdan Sonra İşe Başlama Süreci.....	47
4.2.1.2. Annenin Çalışmama Sebepleri.....	48
4.2.1.3. Çocuğa Bakan Kişi ve Nedenleri.....	49
4.2.2. Annelik Deneyimi Üzerine	51
4.2.2.1. Annelik Tanımları.....	52
4.2.2.2. İyi Anne Olmanın Mutlak Koşulu	54
4.2.2.3. Annelik Deneyiminde Güçlü Yönler	55
4.2.2.4. Annelik Deneyiminde Zayıf Yönler ve Nedenleri.....	58
4.2.3. Anne Baba Eğitimi	60
4.2.3.1. Anne Baba Eğitimi Gerekliliği	61
4.2.3.2. Anne Baba Eğitimi İhtiyacı	64
4.2.3.3. Eğitimin Alındığı Yerler	66
4.2.4. Annelik Deneyiminin Kaynakları	67
4.2.5. Annelik Modeli; Geleneksel ve Modern Anne	69
4.2.6. Annenin Çocukla İlişkisi.....	71
4.2.6.1. Çocuk İle Geçirilen Vakit.....	72
4.2.6.2. Çocuk İle Yapılan Aktiviteler.....	73
4.2.7. Çocuk Bakımında ve Yetişmesindeki Zorluklar	75
4.2.8. Ekonomik Düzeydeki Değişimin Annelik Sürecine Etkisi.....	77
4.2.9. Anneliğin Toplumsal Rolü.....	79
4.2.10. Çocuk Bakımına Sosyal Medya Etkisi.....	81
4.2.10.1. Kullanılan Sosyal Medya Hesapları	81
4.2.10.2. Sosyal Medya Desteği	82
4.2.10.3. Çocuk İle Geçirilen Vakte Sosyal Medya Etkisi	83
4.2.11. Annelik Deneyimi Önerileri.....	85
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	87
5.1. Sonuç	87
5.2. Öneriler.....	92
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	98

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. Demografik Veriler–Yaş.....	40
Çizelge 2. Demografik Veriler –Eğitim.....	41
Çizelge 3. Demografik Veriler –Meslek.....	42
Çizelge 4. Demografik Veriler –Çalışma Durumu.....	43
Çizelge 5. Demografik Veriler –Medeni Durum.....	43
Çizelge 6. Demografik Veriler –Eş Çalışma Durumu.....	46
Çizelge 7. Demografik Veriler –Eş Eğitim Durumu.....	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Demografik Veriler –Çocuk Sayıları	44
Şekil 2. Demografik Veriler –Çocukların Yaşları.....	44
Şekil 3. Demografik Veriler –Ebeveynlerinin Yaşama Durumu	45
Şekil 4. Demografik Veriler –Aylık Gelir.....	45
Şekil 5. Doğumdan Sonra İşe Başlama Süreci.....	47
Şekil 6. Annenin Çalışmama Sebepleri-Bilgi Haritası.....	48
Şekil 7. Çocuğa Bakan Kişi ve Nedenleri-Bilgi Haritası.....	49
Şekil 8. Annelik Tanımları-Bilgi Haritası.....	52
Şekil 9. İyi Anne Olmanın Mutlak Koşulu-Bilgi Haritası.....	54
Şekil 10. Annelik Deneyimindeki Güçlü Yönler-Bilgi Haritası	55
Şekil 11. Annelik Deneyiminde Zayıf Yönler ve Nedenleri-Bilgi Haritası.....	58
Şekil 12. Anne-Baba Eğitimi Alma Durumu-Pasta Grafiği.....	60
Şekil 13. Anne Baba Eğitiminin Gerekli Olma Durumu-Bilgi Haritası.....	61
Şekil 14. Anne Baba Eğitimi Alma İhtiyacı Duyma Durumu-Bilgi Haritası.....	64
Şekil 15. Eğitim Alınan Yerler-Pasta Grafiği.....	66
Şekil 16. Annelik Deneyimi-Bilgi Haritası.....	67
Şekil 17. Annelik Modeli-Bilgi Haritası.....	69
Şekil 18. Çocuk ile Olan İlişki-Bilgi Haritası	71
Şekil 19. Çocuk ile Geçirilen Vakit Sıklığı-Pasta Grafiği	72
Şekil 20. Çocuk ile Yapılan Aktiviteler-Bilgi Haritası.....	73
Şekil 21. Zorlandığım Anlarda Yapılanlar-Bilgi Haritası.....	75
Şekil 22. Maddi Durum Değişimi-Bilgi Haritası.....	77
Şekil 23. Anneliğin Toplumsal Rolü-Bilgi Haritası.....	79
Şekil 24. Kullanılan Sosyal Medya Hesapları-Pasta Grafiği.....	81
Şekil 25. Sosyal Medya Desteği-Bilgi Haritası.....	82
Şekil 26. Sosyal Medyanın Çocukla Geçirilen Vakte Etkisi-Bilgi Haritası.....	83
Şekil 27. Annelik Deneyimleri Önerileri-Bilgi Haritası	85

1. GİRİŞ

Bir kadının anne olması veya anne olmaya karar vermesi hayatının en önemli geçiş aşamalarından birini oluşturan toplumsal rol değişikliği olarak görülmektedir. Annelik; kadının üzerine yüklenen bireysel bir süreç olarak algılsa da sosyal, kültürel ve ekonomik gibi pek çok durumdan etkilenen ve şekil alan bir olgudur. Annelik olgusu, içinde yaşamış olduğumuz toplum tarafınca ve kadın için beraberinde getirdiği sorumluluklarla kabul edilen bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar. Welldon'a göre; anneliğin bir doğası olmakla birlikte bu durum sadece kadınlıkla ilişkilidir. Kadının sahip olduğu biyolojik ve fiziksel yapıyla birlikte sosyo-kültürel etkenler, annelikten kadını ayırmanın zorluğunu destekler (Welldon, 2001:42). Bu durumda annelik karşımıza kadının olmazsa olmaz bir rol değişikliği olarak çıkmaktadır. Kadının toplumsal statüsünü de belirleyen annelik kavramına, kadının annelik deneyimleri üzerinden bakmak doğru olacaktır.

Asırlar ve medeniyetler boyunca toplumun en temel yapı taşı olarak kabul edilen aile kurumu ile doğrudan ilişkili olan annelik deneyimleri, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu sebeple araştırma, aile kurumu hakkında önemli bulguları içermektedir. Aile kurumu ve annelik deneyimleri üzerine son yıllarda yapılan araştırmalar ve akademik çalışmalar artış halindedir. Fakat bu çalışmalar; anneliği sınıfsal bağlamda incelemeyen, sadece alt, orta ve üst sınıf annelerini ayrı ayrı ele alan, tek bir sınıf üzerinden analiz yapan ya da çalışan anneleri ele alan sınırlı çalışmalar olmuştur. Yapılan yerli literatür incelemesinde sınıfları da göz önüne alan annelik deneyimlerine vurgu yapan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu anlamda araştırmamız; annelerin anneliğe hangi anlamlar yüklediği, annelik süreçlerindeki güçlü ve zayıf yönlerin neler olduğu, iyi annelik algıları, anne-baba eğitimi, annelik deneyiminde yararlanılan kaynaklar, annelik modeli algıları, anne-çocuk ilişkisi, çocuk bakımı, çocuğun yetişmesinde ve bakımında yaşanan zorluklar, ekonomik düzeydeki değişimlerin annelik sürecine etkisi, sosyal medya etkisi ve annelik gibi konuların, toplumsal sınıflar ile etkileşimleriyle ortaya koymuştur.

Bu tez çalışması, anneliğin sınıfsal bir farklılığa göre değişmemesi, her annenin bilinçli ve farkındalığı yüksek bir annelik sürecine girmeleri durumunun önemsenmesi ile ortaya çıkmıştır. Artık annelik deneyimlerinin sadece bir üst

kuşaktan ya da sosyal çevreden edinilen bilgilerle değil, sanal ortamlardan, alanında uzmanlaşmış kişilerce aktarılan bilgi ve deneyimler ile de şekillendiği ve daha bilimsel bilgiye rağbet edildiği görülmektedir. Bu durum yaşanan kültürel değişim ve dönüşüm ile ilişkilidir.

Bu araştırmada, sınıfsal bağlamda annelik deneyimi ve annelik algıları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, annelerin gözünden deneyimlerinin değerlendirilmesini sağlamak, güçlü ve zayıf yönleri ve annelik algılarına ait görüşlerini almak için görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmamız; Balıkesir ilinde yaşayan 40 anneden, görüşme formu aracılığıyla elde edilen veriler ve bu verilerin analizi ile sınırlıdır. Bu çalışma kapsamında; annelik olgusu, sınıfsal bir bağlamda annelik deneyimleri ve bu deneyimler dahilinde annelik olgusuyla sınıf ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, araştırmanın problemi, amacı ve önemi kısaca anlatılmış olup, kullanılan metodolojik yöntem olan fenomenolojinin seçilme nedeni ve kuram hakkında bilgiler verilmiştir. Kuramsal çerçeve dahilinde, annelik olgusunun ele alındığı bölümlerde konuya, anneliğe sosyolojik bakış ve sınıf kavramı etrafında odaklanılmıştır. Annelik deneyimlerine de farklı sınıflardaki katılımcılardan elde edilen bulgular bağlamında değinilmiş ve çalışmanın son değerlendirilmesi olan sonuç bölümüyle çalışma bitirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma konulu tez çalışması fenomenoloji kuramı çerçevesinde mikro ölçekte bir inceleme alanına sahiptir. Annelik deneyimleri konusu ile ilgili literatür incelendiğinde konuyla ilgili yaygın olarak kabul görmüş bir kuram veya modele rastlanılmamıştır. Bu çerçevede Balıkesir özelinde yapılan çalışma kapsamında sınıfsal bağlamda; annelik deneyiminin farklılaşma düzeyi, annelik süreçlerinde yaşanan deneyimler ve annelik algısı çalışmanın temel problemini oluşturmuştur.

1.2. Araştırmanın Önemi

Araştırma, toplumun temeli olan aile kurumu ile doğrudan ilişkili olan annelik kuramı ile ilgilidir. Bu sebeple aile kurumu hakkında önemli bulguları içermektedir. Türkiye'deki kadınların önemli bir toplumsal rolü olan annelik deneyimlerine ilişkin sınırlı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar sadece alt, orta ve

üst sınıf annelerini ayrı ayrı incelemeyen tek bir sınıf üzerinden analiz yapan ya da çalışan anneleri ele alan sınırlı çalışmalar olmuştur. Bununla birlikte yapılan yerli literatür incelemesinde Balıkesir ili özelinde veya ulusal boyutta sınıfları da ele alan annelik deneyimleri konusunda başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu anlamda araştırmanın alt, orta ve üst sınıflardaki annelerin, annelik deneyimlerini ve anneliğini kendi bakış açılarından yola çıkarak analiz etmesi önemlidir. Ayrıca çalışma kapsamında elde edilen veriler NVivo Nitel Veri Analiz Programı ile analiz edilmiş olup bulgular bilimsel tutarlılık kazanmıştır. Bu programı kullanarak konuyu ele almak da ortaya çıkan verileri araştırmanın yapısına göre okuyucu için anlamlı hale getiren sınıflandırmaları açısından çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, içinde bulunulan toplumsal sınıflara göre annelik deneyimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Annelik süreçleri, annelik algısı, anne-baba eğitimi, anne baba ile çocuk ilişkisi, çocuk bakımı ve kreşe gönderme gibi annelik deneyimlerinin sınıfsal olarak ilişkilerinin tespit edilebilmesi amacıyla aşağıda sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

1. Annenin ait olduğu toplumsal sınıf ile yaşadığı annelik süreci arasında ilişki var mıdır?
2. Annenin ait olduğu toplumsal sınıf ile annelik algısı arasında bir ilişki var mıdır?
3. Annenin ait olduğu toplumsal sınıf ile anne baba eğitimi alma durumu arasında ilişki var mıdır?
4. Annenin ait olduğu toplumsal sınıf ve çocukları ile olan ilişkilerinde farklılık var mıdır?
5. Annenin ait olduğu toplumsal sınıf ile çocuğun bakımı arasında bir ilişki var mıdır?

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışma kapsamında görüşme sağlanan annelerin, sorulan sorulara doğru ve samimi cevaplar verdikleri, farklı sınıflarda bulunan anneler tarafından verilen yanıtların ait oldukları sınıfa ilişkin geçerli olduğu varsayılmıştır. 2 yıllık annelik

deneyimi olan katılımcıların, annelik deneyimi üzerine yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olacağı düşünülmüştür.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın veri kaynağı, en az 2 yıl annelik deneyimine sahip tabakalı amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiş, Balıkesir ilinde ikamet eden 40 anneden oluşmaktadır. Araştırma süreci 5 Aralık 2018 - 10 Şubat 2019 tarihleri ile sınırlıdır. Çalışma içerisinde belirtilen veriler, 40 anneye uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formuna dayalı data, ulusal tez merkezinde yayınlanan tezler, ulaşılabilen makaleler ve kitaplar ile sınırlıdır. Anneler ile yapılan görüşmeler 20-25 dakika arasında tutularak görüşme formundaki sorulara cevaplar toplanmıştır. Görüşmede sunulan görüşme formundaki sorulara annelerin verdikleri cevaplar baz alınmıştır. Araştırmanın kapsamını; annelerin, annelik deneyimler süresince yaşadıkları, çocuk bakımları, çocuk yetiştirmede kullanılan kaynaklar, annelik görevleri ve annelik algıları ile ilgili düşünceleri oluşturmaktadır. Bu araştırma nitel veri toplama yöntemlerinden mülakat (görüşme) yöntemi ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma bulgularının genellenebilirliği sınırlıdır. Nitekim bu çalışmanın amacı genellenebilir sonuçlar elde etmek olmayıp, annelik deneyimlerine ilişkin toplumsal anlayışımızı geliştirmektir.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Annelik Tanımlamaları ve Annelik Rolü

Bütün canlılar biyolojik anlamda üreme işlevi açısından kadın ve erkek olarak ikiye ayrılırlar (Uğurlu, 2013:3). Bu neslin devamlılığı için bir gerekliliktir. Biyolojik farklılığın yanı sıra, sosyal bilimlerin bakış açısı da toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin farklı olduğu yönündedir.

Darwin'ın "*Türlerin Kökeni*" (1874) adlı eserinde, bireysel ve türsel çeşitliliği incelemek amacıyla doğal ve cinsel seleksiyon teorileri ortaya konmuştur. Toplumsal rollerin akademiye ve bilimsel çalışmalara girmesi 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu durum kadınların toplum içerisinde daha fazla aktif ve söz hakkı sahibi olması ile birlikte gerçekleşmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde kadın ve erkek rolü, bilimsel çalışmalarda kullanılmaya başlanır. 1940'lerden sonra ise toplumsal cinsiyet çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Haralambolos 1940 yılında "*Kadın ve Toplum*"da çeşitli sosyal bilimlerin bu konuyla alakalı görüşlerini derleyerek, sosyolojiden, psikolojiden ve antropolojiden yararlanmıştır (Uğurlu, 2013:4). Bütün bu bilimsel çalışmalar, toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasının altyapısını hazırlamıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumdaki kadın ve erkeklerin sosyo-kültürel farklılıkları üzerine yoğunlaşmıştır.

Biyolojik olarak annelik, kimlik gelişimi, bir kadının annelik davranışlarını öğrenmeye süreciyle eş değerdir. Annelik davranışının öğrenme süreci, gebelik dönemiyle birlikte başlar, doğum sonrası dönemde ise devam eder. Annelik kimliğinin oluşumu "anne" olma ile birlikte tamamlanır (Özkan & Polat, 2011:36).

2.1.1.1. Kadın - Anne

Cinsiyet tanımlamalarından birisi olan kadın kavramına toplumlar arası kültürel farklılıklara ve tarihsel sürece göre farklı anlamlar atfedilmiştir. İçerisinde toplumsal, genetik, politik, sosyal ve duygusal anlamda birçok tanımı barındıran kadın kavramı bireyin cinsiyet rollerini belirlemesine olanak tanımaktadır (Karaman & Akgün, 2018:312). Kadın kavramına atfedilen anlamlar, sosyal bilimlerde daha çok kültürel ayrıma dayandırılan yaklaşımlar üzerine kurulmuştur. Bu konu üzerine

araştırmalar, kadının toplumsal iş yaşamına dâhil olması ile başlamıştır. Kadın ve annelik ile alakalı güncel çalışmalara verilecek örneklerden bir kaçı şunlardır: Elisabeth Badinter *Kadınlık mı Annelik mi?* adlı çalışmasında kadın kimliğinin annelik kimliğine bağlı olduğu konusunda çalışmıştır (Badinter, 2011:132). Tina Miller *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler* annelik deneyimlerinin öznel olduğu konusuna yoğunlaşmıştır (Miller, 2010:43). Corinne Maier ise *No Kid* adlı çalışmasında gönüllü çocuksuzluk ve modern annelik üzerine yoğunlaşmıştır (Maier, 2015:88). Bütün bu çalışmalar kadın kimliğini oluşturan unsurlar üzerine yoğunlaşır.

Haralambos, her bireyin toplum içerisinde bir yeri olduğunu belirtir ve bu durumu statü olarak adlandırır (Haralambos, 1984:7). Bireyler toplumsal yaşamda iş ve aile hayatında çeşitli statülere sahip olurlar. Anne olmak neredeyse her toplumda bir statü olarak gösterilir ve anne olmanın gündelik yaşamda sembolik bir anlamı vardır. Çekirdek aile kavramı ve modern endüstri toplumlarında kadının toplum içerisindeki rolü sürekli değişmiştir. Bundan ötürü annelik kavramı da kadın kimliği üzerinden kurgulanan bir şeye dnşmştir.

İnsan türünün devamı bir gereklilik olduğundan ötürü, kadının doğuştan olarak kendi varoluşunu annelikle tamamlar (Beauvoir, 1993:75). Günümüz toplumlarında da çoğunlukla kadın kimliğini tanımlayan şey ocuk sahibi olmaktır. Kadın çocuğu dünyaya getirip, onunla yakın bir ilişki kurup, ona bakmalıdır.

Lipovetsky, “*nc Kadın*” adlı çalışmasında, annelik rolünün toplumsal ve kültürel değerler tarafından belirlendiğini savunur. Ona göre, normlar ve değerler sistemine yüklenen davranışlar sayesinde doğurganlık toplumsal değerini korumaktadır (Lipovetsky, 1998:132). Modernizm ile birlikte annelik kavramı egemen ideoloji tarafından modifiye edilmiştir.

2.1.1.2. Annelik Kavramına Sosyolojik Bakış

Toplumun sürekliliği, genetik ve kültürel aktarım için, neslin devamlılığı temel koşuldur. Tarih boyunca, ocuk sahibi olmak toplumun temel çekirdeği olan aile kavramının en temel taşını oluşturmaktadır. Birçok toplumda ocuk ve annelik kavramı mevcut olduğu kültürün yapısını içerisinde tanımlanmaktadır. Kişisel bir olgu ve deneyim olan annelik, kültür ve toplumsal değerlerden ayrı olarak düşünülemez. Doğal bir hal olarak algılanan bu annelik ve kadın olmak, bu rollere hangi anlamlar atfedileceği toplumsal bağlamda belirlenirken, toplumsal roller

şekillenir (Türkdoğan, 2013:39). Toplumsal rollere bağlı olarak, annelik kavramı, sosyolojik olarak toplumun en temel çekirdeğini oluşturan aile kavramıyla yakından ilişki içerisindedir. Bu nedenle annelik kavramı sosyolojiyi yakından ilgilendiren bir konudur.

Bireyin, toplum ile bağımlı oluşturan ve toplumun devamlılığını sağlayan aile kavramı, çocuğun bakımı ve ihtiyaçların giderilmesi ve sosyal inşasını gerçekleştirmektedir. Aile tarihi üzerine bilinen ilk bilimsel çalışma J. J. Bacheffen'in 1861'de yayınladığı *Analık Hukuku* eseriyle başladığı bilinir (Can, 2013:222). Türkiye'deki aile ve annelik hakkındaki çalışmalar ise, Batı literatürünün etkileşimiyle birlikte çoğunluklu olarak, geleneksellik-modernlik ekseninde yapılan tartışmalar ekseninde seyretmektedir. Tarihte her dönem değişen toplumsal yapıyla birlikte, annelik ve aile kavramı sürekli olarak değişmiştir. Geleneksel aile ve anne, modern anne tanımlamalarını yapmadan önce, geleneksel ve modern tanımlamalarının aile sosyolojisinde nasıl bir yer edindiğine ve ne anlam ifade ettiğine bakmak gerekmektedir.

Toplumsal değişme, hem bireylerin hem de büyük kitlelerin hayatlarında önemli etkilere sahiptir. Toplumun içerisinde kendi yerini konumlandırmaya çalışan birey aynı zamanda kendi kimliğini yaratma uğraşı içerisine girer. Bu durum bireyler nezdinde gerçekleştiği sürece toplumsal olanı da etkilemektedir. Bundan ötürü aile, toplumsal ve bireysel değişimdeki en önemli ve baskın olan olgulardan birisidir (Bayer, 2013:103).

Geçmişten günümüze kadar olan süreç içerisinde, aile de topluma, kültüre, coğrafyaya ve dönemlere göre farklılık gösterir. Bu duruma istinaden sosyal bilimler, kavramsal olarak analiz yapmak için, geniş aile ve çekirdek aile gibi kavramlar üzerinden belirli açıklamalar yapmak ve bu aile tiplerini kategorileştirmek durumundadır.

En temel tanımıyla aile ve akraba bağlantılarıyla doğrudan doğruya bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunun üstlendiği bir insanlar topluluğudur. Evlilik ise iki yetişkin birey arasındaki toplumsal olarak kabul edilen ve onaylanan bir cinsel birleşim olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2015:246).

Antropolojik yaklaşıma göre, avcı-toplayıcı toplumlardaki ilk iş bölümü yaşa ve cinsiyete göre ayrılmıştır. Daha çok küçük gruplar halinde bir araya gelen insanlar

avcılık ve toplayıcılık ile geçinirdi. Erkekler, avcılık görevini yerine getirirken, kadınlar toplanılan yiyeceklerin hazırlanmasıyla ilgilenmekteydi. Bu durum ile birlikte, yerleşik düzene geçen insanoğlu toplumsal iş bölümünü gündelik hayatına entegre etmeye başladı. Tarihsel süreç içerisinde uzun süre boyunca ilgilenilen temel uğraş tarımdı. Toprağa yerleşilmesiyle birlikte beraber sabanın icat edilmesi, iş bölümünde önemli bir değişime sebep olmuş ve tarım kadın mesleği olmaktan çıkarak erkek mesleği haline gelmiştir (Can, 2013:215).

Modernleşme süreci, artan küreselleşmeyle birlikte hız kazanmış ve demografik anlamda özellikle geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında dünya genelinde ölüm ve doğurganlık hızlarında belirgin azalmaları beraberinde getirmiştir. ‘Demografik Dönüşüm’ olarak isimlendirilen bu süreç, esasen yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarının hüküm sürdüğü bir durumdan (geleneksel demografik rejim), doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği ve ölüm oranlarının düşmüş olduğu yeni bir duruma (modern demografik rejim) geçiş şeklinde tarif edilmektedir (Bayer, 2013:105).

Modernleşme, öncelikli olarak ailenin mahremiyet yapısını değiştirir. Kamusal yaşamın yanı sıra, özel hayat olgusunun da oluşması, ailenin toplum için olan fonksiyonunda birtakım değişiklikleri meydana getirmiştir. Öncelikli olarak aileye atfedilen görev ve sorumluluklar sanayi tipi toplumlarda önemli derecede azaltılmıştır. Eğitim, öğretim ve üretimin aile nezdinden alınıp, kamusal alana taşınması söz konusu olmuştur. Böylelikle geleneksel aile tipi olarak adlandırılan aile tipi yerine çekirdek aile denilen daha küçük ölçekte üyeleri olan aile tipi ön plana çıkar.

Aile yapısında görülen önemli değişimlerden bir tanesi de kadınların iş hayatında aktif bir rol almalarıdır. Geleneksel toplumlarda erkeklerin çalıştığı, kadınların ise ev işleri ve çocukla ilgilendiği model, günümüzde Batı ve dünyanın geri kalan toplumlarında yavaş yavaş terkedilmeye başlanmıştır. Kadının iş hayatına girmesiyle birlikte; hem toplumsal iş bölümünün önemli bir parçası haline gelmekte hem de geleneksel rol ve modellerini üstlenmek durumunda kalmıştır. Bu durum, anne olan kadınların çocuk bakımları ve ev işleriyle uğraşırken bunun yanı sıra iş hayatında da önemli aktörler haline gelmesini sağlamıştır. Modernleşme,

sanayileşme ve kentleşme gibi unsurlar ile birlikte kadına, hem aile hem de toplumsal hayatta önemli roller atfedilir.

Sanayileşmeyle birlikte 1950’lerde yaşanan gelişmelerle yoğunluğu artan iş-aile çatışması, çalışanların aile sorunlarının kapıda bırakılması gerektiği inancına dayanan “ayrı dünyalar” modeli, örgüt kültürü anlayışı ve geleneksel cinsiyet rol dağılımı ile güçlendirilmiştir (Bayer, 2013:108). Bu durum özel ve kamusal alanı birbirinden ayırdığı gibi iş ve aile yaşamlarını da birbirinden ayırmıştır.

Çekirdek ailenin hemen her toplumsal yapıda ve dönemde var olduğu bilinmekle birlikte, sanayileşme ve kentleşmeyle ailenin biçim ve işlevlerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Özellikle kadınların ailenin gelir getiren bir üyesi olarak, kamusal görünürlüklerinin artması, ailenin üstlendiği pek çok geleneksel işlevin diğer toplumsal kurumlara aktarılmasına yol açmıştır (Bayer, 2013:112).

Her ne kadar çekirdek aile kavramı sanayi tipi toplumun oluşmasıyla birlikte oluştuğu savunulsa da tarihten günümüze kadar gelen süreç içerisinde çekirdek aile kavramı en uzun zamandır tanınmış aile biçimi olarak karşımıza çıkar. Tarihçi Sosyolog Lawrence Stone, aile yaşamının modern öncesi biçimlerinden modern biçimlerine doğru götüren değişimleri çizelgelemiştir (Giddens, 2015:566). 1500’li yılların başlarında, Stone’a göre modern öncesi dönemde aile yapılanmalarında, duygusal bağlılık önemli bir odak değildi. İnsanlar, duygusal bağlılıklarını ve ilişkilendirdiğimiz duygusal içtenliklerini aile kavramı içerisinde aramıyorlardı. Aile kavramı, çocuk yapmak ve soyun devamlılığını sağlamak için bir zorunluluk olarak görülüyordu. Bu dönemde annelik kavramı tamamen, duygusal ve biyolojik bir ihtiyaçtan ziyade, tam olarak açık uçlu, silik, duygusal olmayan ve yetkeci bir kurumdu (Giddens, 2015:569). 18. yüzyıla kadar, çekirdek aile olgusu, giderek diğer yerel topluluklarla olan bağlarından daha ayrık bir konuma gelmeye başladı. Son evrede ise, bugün Batı toplumlarında gözlemlediğimiz aile dizgesi meydana geldi.

Annelik olgusu, anne olmanın pratik gerçekliklerini ve toplumsal önemini kapsayan bir terim olarak tanımlamaktadır (Marshall, 1997:31). Bu düşünce annelik kavramını biyolojik bir deneyimden ayrı olarak sosyo-kültürel bir olgu kapsamı içinde değerlendirir. Buna göre, annelik deneyimi sadece bireysel bir deneyim olmaktan ziyade toplumsal ve kültürel bir olgu ve sınıfsal bir yapı ekseninde deneyimlenir. Annelik, kadınların varoluşunu niteleyen bir kimlik olduğu kadar

toplumsal statüyü belirleyen bir niteliktir. İnsanlık tarihinde sürekli farklı anlamlar atfedilen annelik, toplumların neredeyse tümünde toplumsal bir rol olarak tanımlanır ve biçimlendirilir. Bu nedenle insanlık tarihinin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerinde farklı annelik rolleri ortaya çıkar.

2.1.1.2.1. Modern Öncesi Dönemde Annelik: Badinter Annelik Sevgisi

Anneliğin sonradan kazanılan bir davranış modeli ya da içgüdüsel bir yönelim olup olmadığını analiz etmek günümüzdeki annelik deneyimleri ve pratiklerinin nasıl bir hale dönüştüğünü anlamamız açısından önemlidir. Bu noktada, modern öncesi toplumlarda kadın ve anne kavramının anlamlarının ne olduğunu incelemek gerekmektedir.

Badinter'in 1980'li yıllarda yayınlanan "*Annelik Sevgisi*" adlı eseri, annelik duygusunun 17. yüzyıldan günümüze kadar nasıl bir değişim geçirdiğini analiz eder. Yazar, yapmış olduğu çalışmada, 1760'lı yıllardan önce annelik kavramının günümüzdeki algısından çok daha farklı olduğunu savunur. Modernleşme sürecine denk gelen, Avrupa'nın topyekün bir değişime uğradığı bu dönemde yazar, annelerin çocuklarını emzirmediğini ve çocuklarına karşı ilgili olmadığı düşüncesini savunur (Çankaya, 2018:671). Burjuvazinin güçlenmesiyle birlikte annelerin çocuklarını sütanneye vermeleri giderek yaygınlaşmaya başlar. 18. yüzyıla gelindiğinde ise burjuvazi sınıfına mensup olan anneler, Badinter'e göre anneler çocukların emzirilmesi için çoğunlukla çocuklarını sütanneye veriyordu. Bu durum, o dönemin Fransa'sında çocuk ölümlerinde artışı meydana getirdi. Doğduktan sonraki ilk bir yıl içerisinde yaşama şansı yüzde yirmi beş olan çocuk, anne ve babanın çocuğa olan bağlılıklarını ve ona değer vermenin olumsuz bir sonuç doğuracağını düşünmelerini sağlamaktadır (Badinter, 1992:44).

Badinter'e göre anneliği çift anlamıyla kullanmak anlamını güçlendirir: Çift anlamın ilki olarak dölütün sağ kalması için uğraşıp embriyoya dönüşmesi ve bireye dönüşmesi yani hamilelik sürecine vurgu yaparken, diğer yandan uzun vadede şefkatle ve eğitimle ortaya çıkan annelik kavramı olduğunu ifade eder (Türkdoğan, 2013:41). Bu bağlamda annelik kavramı, toplum ve birey tarafından öğrenilmiş bir davranış olarak toplumsal paradigmalara bütünleşmiş olur.

Bütün bu verilerin analizini yapan Badinter, annelik içgüdüsel varlığı ile alakalı şüpheye düşer. Çünkü annelik sevgisi, şefkati gibi kavramlardan söz

edeceksek, bu durumun koşulsuz şartsız dünyanın her yerinde aynı olması gerekmektedir. Bu nedenle Badinter, annelik içgüdüğü kavramına şüpheyle yaklaşır. Kadınları dünyanın bütün her yerinde aynı koşullandırmanın doğru olmadığını ve bu durumun tamamen kültürel ve tarihsel bir süreç olduğunu savunur. Bu yıllarda annelik imajının, dönemin ekonomik politikalarıyla eş zamanlı bir şekilde oluşturulduğunu savunur. O dönemde, birey kavramı Avrupa düşünce dünyasında sıkça tartışılmaya başlanmıştır.

Burjuva İhtilali ile birlikte ulus-devlet konseptinin yavaş yavaş Avrupa'nın ve dünyanın geri kalan kısımlarına nüfuz etmeye başlamasıyla birlikte, insan değerli bir hale gelmiştir. Endüstri Devrimi ile birlikte, ulus-devletler ekonomik hacimlerini arttırmak adına insan gücünü olabildiğince maksimum hale getirmeye çalıştılar. Bunun en temel yöntemi ise, nüfusu arttırmak ile gerçekleştirilecekti. Bu politikaların gerçekleştirilmesi için, çocukların yaşam oranlarının artırılması ve kadınlar için istihdam sağlanması gerekecekti. Bu durum, annelerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmesine ve onları yaşatmasıyla gerçekleştirilecekti. Badinter'e göre, işte tam olarak bu noktada, anneliğin kiskanılacak bir durum olması, anlam ve değerler sistemi içerisinde yüceltilmesi gerekmektedir. Bu noktada, annelik kavramının kutsanması bir gerekliliktir. Hristiyanlıkta kadına kötü anlamlar atfedilirken, Aydınlanma ile birlikte kadın, hoşgörülü, sevgi dolu, saygıdeğer bir kavrama dönüşür.

Aylin Çankaya, Badinter'in annelik sevgisini incelediği makalesinde, Voltaire'nin Berniere'e yazdığı bir mektupta mutluluk arayışının önemi üzerinde durur (Çankaya, 2018:671). Aydınlanmacı geleneğe göre, bireysel mutluluk anlayışı, insanın büyük amacıdır. Bu noktada evlilik, bir kadın ve bir erkeğin yaşamlarını birleştirme ideali ve çocuk sahibi olması, mutluluğun en temel gereği olarak kurgulanmıştır. Bu muhtelif kurgunun oluşturulması ile birlikte günümüzde “*modern aile*” denilen aile tipinin temelleri atılmıştır. Bu aile tipine göre, kadın ve erkeğin arasındaki evlilik aşka dayalı olarak gerçekleşir ve anne modern ailenin merkezinde yer alır. Annenin gözünde çocuk, çok değerlidir ve anne çocuğu ile büyük bir özveri ve sabırla ilgilenmelidir. Sonuç olarak, anne kavramı 18. yüzyılın sonlarına doğru yüceltilmiştir ve kutsanmıştır.

2.1.1.3. Annelik ve Annelik Deneyimi: Feminist Yaklaşım

Tarihsel süreç içerisinde kadın ve annelik kimliği çeşitli iktidar mekanizmaları tarafından tanımlanmış ve kontrol edilmiştir. Genellikle kadın ve annelik söylemi, birbiriyle ilişkili bir şekilde toplumsal kimliğin içerisinde tanımlanır. Çeşitli medya araçları vasıtasıyla annelik ve kadınlık söylemi yaratılarak kimliğin inşasının yapılandırıldığı bir toplumsallaşma oluşturur. Kimlik, öncelikle cinsiyet üzerinden tanımlanır. Bunun üzerinden yola çıkarak erkeklik ve kadınlık kavramları çeşitli alt kimlik söylemleri tarafından şekillendirilir.

Feminizm, kadınların toplumsal yaşam içerisindeki ezilme deneyimlerini ve nedenlerini inceleyen bir yaklaşımdır. Feminizm, kadın kimliğini oluşturan bütün toplumsal, psikolojik ve sosyolojik süreçlerle ilgilenir. Bu yaklaşıma göre, problem ataerkil üzerinden temellenir. Ataerkil toplumlarda ve küçük gruplardaki hak ve yükümlülüklerin erkek tarafından yönetildiği ve bu hak ve yönetim gücünün babadan oğula geçtiği bir durumu nitelendirir. Bu duruma göre, toplumdaki bütün yönetim aygıtları erkek egemenliği tarafından yönetilir, kontrol edilir ve değiştirilir (Weber, 1995:83). Bu noktada feminist yaklaşım öncelikle, kadınların ataerkil toplumlarında var olma ve tanımlanma biçimlerini ve kadın kimliğini oluşturan nedenleri araştırır.

Hartmann, toplumsal ilişkiler dizisi üzerinden ataerkilliği maddi bir temele oturtur ve karşılıklı dayanışma yaratarak kadınlar üzerinde tahakküm kurar (Hartmann'dan akt. Güneş, 2017:248). Yazara göre ataerkillik iş ve emek gücü üzerinden erkeklerin kadınlara uyguladığı tahakküm olarak temellendirilmiştir. Kate Millet ise ataerkilliği erkeklerin tarihsel süreç içerisinde iktidar aygıtlarının kontrol etmesi olarak tanımlar. Ona göre, ataerkil devlet iktidarı elinde bulunduran kişilerin oluşturduğu bir organizmadır. Bu organizma iktidarı kontrol eden kişiler tarafından oluşmuştur. Günümüzde iktidar ve egemenlik aygıtları hala birçok toplumda çoğunluklu olarak erkeklerin elindedir.

2.1.1.3.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Feminist Hareketler

Liberalizm politikalarının yayılması ve Fransız İhtilalinin gerçekleşmesi, 18. yüzyıl Avrupa'sında toplumsal ve düşünsel olarak bir takım değişiklikleri meydana getirdi. Fırsat eşitliği, vatandaşlık, bireysel hak ve özgürlüklerin şekillenmesi ve çeşitlenmesi, kamusal alanın yeniden tanımlanması gibi kavramlar liberal

toplumların temel unsurlarını oluşturmuştur. İlk dalga feminist kökeninin öncüsü olan liberal feministler, kadının toplum içerisindeki yerini sorgular. Liberal feminizmin ilk eleştirisi, kadınlara oy hakkı, mülkiyet hakkı, eşit ücret hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği verilmesi hususunda gerçekleşmiştir (Hançer, 2018:179). Bu noktada kadının özgürlük alanlarının yeniden kurgulanmasını, özel yaşam alanlarından ziyade kamusal ve üretim alanlarında savunmuşlardır. 1. dalga feminist hareketi olarak da adlandırılan liberal feminizm problemlerin en temelinde erkekler ve kadınlar arasında siyasi, toplumsal ve ekonomik eşitliği yerleştirir. Bu hareket sonucunda kadınlar, kanunen birtakım haklara sahip olsalar da teoride ve pratikte ataerkilliğin dayatmış olduğu kimlikler üzerinden herhangi bir tartışma gündeme gelmemiştir. Feminist hareketlerin annelik algısının oluşturulmasına yönelik eleştirileri önemli ölçüde bir katkı sağlamıştır. Kadınların toplum içerisindeki görünürlüğü ve erkek egemenliği içerisinde söylem gücünü arttırması açısından feminist hareketler önemli bir durum teşkil etmiştir.

İkinci dalga feminist hareket, 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar etkisini gösterir. Beden, cinsel farklılıklar, iş bölümü ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi temalar ön plana çıkmış, kadın ve erkeklerin arasındaki farklılıklar temel alınarak bir mücadele sürdürülmüştür (Hançer, 2018:180). İkinci dalga feminizm, liberal feminizmin gelenekçi anlayışının karşısında durur. Liberal feministlerin sürdürmüş olduğu kamusal alandaki mücadele, ikinci dalga feminizm ile birlikte özel alana taşınır. Çünkü annelik, kadınlık, eş olma, cinsel pratikler gibi kimlikler çoğunlukla özel alanda, toplumsal ve gündelik yaşamın içinde yaşanmaktadır. Radikal feminizm olarak da adlandırılan bu hareket, ataerkillik mefhumunu sorunsallaştırmıştır. Radikal feministlere göre, ataerkilliğin hüküm sürdüğü her yer mücadele alanıdır. Bununla birlikte feminizm hareketi, yöresel ve ulusal bir hareket olmaktan çıkıp, enternasyonal bir yönelime doğru kaymıştır. Öncelikli olarak feminist hareketler, kadınların toplumsal alanda ve iş yaşamında hak ve özgürlüklerini savunan bir hareket olarak görülürken, 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde bu hareket kamusal alandan, özel alanlara dolayısıyla bireysel direniş hareketlerine doğru evrilmiştir. İkinci dalga feminist hareketlerle birlikte, gündelik yaşam içerisinde ve kadınların anneliğe yönelik öznel deneyimlerinin önemi artmıştır. Millet, kadın ve annelik olgularını sosyo kültürel ve tarihsel bir bakış açısıyla, birey-toplum, özel-kamusal ikicirliğinden yola çıkarak açıklar.

Kate Millet, *Cinsel Politika* adlı eserinde ataerkillik olan bütün toplumlarda, erkek egemenliğinin gücü temsil ettiğini ve bundan ötürü politik olduğunu belirtmiştir (Millet'ten akt. Güneş, 2017:248). Ataerkil, toplumsallaşma süreciyle başlar, nesilden nesile aktarılır. Medya, söylemleriyle ataerkil yapıyı kitlelere çeşitli kanallar vasıtasıyla aktarır, devletin bütün kamusal alanlarında, eğitim, din ve devlet politikaları tarafından desteklenir ve bireyin içselleştirmesi sağlanır. Annelik her gün, devletin kontrol ettiği iletişim aygıtları tarafından tekrar ve tekrar tanımlanır. Bu durum, kolektif hafızanın taze tutulmasını sağlar.

1990'lardan günümüze kadar etkisini hissettiren üçüncü feminist dalganın temel motivasyonu, kadınların kendi aralarındaki farklılıklarıdır. Öznel kimliklerin ön plana çıkmaya başladığı bu dönemde, üçüncü dalga feminist hareket bütün kadınların dahil olabileceği bir ortak payda bulma konusunu sorunsallaştırır. Biyolojik ve sınıfsal bir yaklaşımdan ziyade, kimlik politikaları çoklu bir zemine oturtulur. Bu dönem feminist hareketlerinde farklı etnik gruplar, kültürler ve cinsel farklılıklar tek bir direniş alanı ve gayesinin mümkün olmadığı görüşündedir. Kimlik, tek bir olgu çerçevesinde tanımlanabilen bir hal olmaktan ziyade, farklı aidiyetleri ve farklı olanakları oluşturan bir forma dönüşür. 3. dalga feminist hareketi, kadınlık alt kimliklerini cinsiyet farkı kısmından sorgulamaz (Barret, 1995:44). Kadının rolünü, anne ve eş olmak olarak tanımlayan bütün görüşler, kadınlık içgüdüğü adı altında bir gerçeği baştan kabul ederler. Onlara göre, annelik her kadının sahip olmak isteyeceği bir kimliktir.

Günümüz feminist yaklaşımlarında ise; annelik kavramının tek bir ekseninde tartışılmadığı, cinsel kimliğe ilişkin üretilen bir tanım olmadığı gözlenmektedir. Annelik deneyimini sadece sınıf kavramından açıklamak yanlış olacaktır. Farklı kimliklerin bir araya geldiği çok kültürcü toplumlar içerisinde farklı annelik deneyimleri vardır.

Arandell'e göre feminist konstrüktüvizm; sosyal bilimler içinde son yıllarda annelik, aile ve çocukluk gibi kavramların feminist literatürü tarafından sorunsallaşmasına yol açmıştır. Bu kurama göre evrensel deneyim ve özgünlük paradigmaları olan annelik deneyimlerini kavramsallaştırmak için iki farklı yaklaşım geliştirilmiştir (Arandell, 2000:1192).

Evrenselci yaklaşıma göre, her ne kadar annelik deneyimleri arasında bireysel ve kültürel farklılıklar olsa da annelerin bebeklerini beslemek, korumak ve eğitmek gibi bazı ortak noktaları vardır (Ruddick, 2001:89).

Tikelci yaklaşıma göre annelik; her bir anne-çocuk ilişkisinin öznel bir deneyim olması nedeniyle her annelik deneyimi birbirinden farklıdır. Bu durumun yanı sıra, bir kadının annelik deneyimi, annelik deneyimlerini şekillendiren belirli bir tarihi, sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamda yorumlanmalıdır (Collins, Falcon, Lodhia ve Talcott, 2011:55). Sonuç olarak farklı bağlamsal çerçevelerde yaşayan bireysel annelerin bakış açıları dikkate alınmalıdır (Glenn, 1992:23). Rich'in "*Of Born Woman*" adlı eserinde Reilly, anneliğin genel olarak iki farklı tanımı üzerinde durur. Bu tanımlamalardan biri, daha çok erkek-hegemonyal bir yaklaşım sergiler. Kadınlık söylemini ataerkil toplumsal kurallar içinde yeniden üretilmesini, kontrol ve baskı altına alınmasını amaçlamaktadır. Yani, annelik kavramının bütün anlamlarını oluşturan süreç erkek temelli bir iktidar mekanizması tarafından kontrol edilmektedir. İkinci tanım, her kadının kendi annelik deneyimini kendi öznel deneyimi olarak algılamasını ifade eder. Annelik, kadın tarafından tanımlanmış ve merkezlenmiş ve potansiyel olarak kadınlara güç veren annelik deneyimlerini ifade eder (O'Reilly, 2004:45).

2.1.1.3.2. Anneliğin Yeniden Üretimi: Feminist Kuram

G. Rubin'e göre, neredeyse her toplumda cinsiyet ilişkileri kadın ve erkek üzerinden tanımlanmıştır ve cinsiyet sistemleri erkek egemen yapıya sahiptir. Bütün aile organizasyonları ve akrabalık ilişkileri cinsiyet sisteminin temelinde yer alır ve toplumun cinsiyetini yeniden üretir. Rosaldo ve Ortner'e göre, erkek egemenliğinin yansıması kadınların anneliği ve heteroseksüel evliliğin merkezi ve tanımlayıcı bir özelliği olmuştur (Erdoğan, 2008:76).

Chodorow, 1978 yılında yazdığı "*The Reproduction of Mothering*" adlı eserinde, cinsiyete dayalı iş bölümünün odak noktasına annelik kavramını koyar. Chodorow'a göre annelik; kadın-erkek eşitsizliğinin, toplumsal iş bölümünün ve iş gücünün dağılmasının etkileri üzerinde büyük öneme sahiptir. "Anne olarak kadınlar, sosyal yeniden üretim alanında önemli aktörlerdir." (Chodorow'dan akt. Erdoğan, 2008:76). Tarihsel ve dolayısıyla kültürel bir anlam atfedilen annelik kavramı, gündelik yaşamda cinsiyet organizasyonunun tanımlanmasında önemli bir yere sahiptir.

“Chodorow’un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik” (2008) adlı çalışma, Ortner’in “*Is Female to Male as Nature Is to Culture?*” (1974) eserindeki bazı bulguları ortaya koyar (Erdoğan, 2008:76). Ortner’e göre annelik kavramına atfedilen anlamlarla birlikte kadınlık, kültürel bir mite ve kültürün aktarıcı, öznesi konumuna dönüşmüştür. Bunun en temel sebebi, annelik rolünün üstlendiği, çocuğa bakma ve yetiştirme rolüdür. Kadınların çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri doğal bir durum olarak nitelendirilir. Chodorow’un, anneliğin yeniden üretilmesi kuramındaki bir diğer odak noktası, sanayi tipi ve sanayi sonrası toplumlardaki kadın ve erkek arasındaki toplumsal iş bölümüdür. Kamusal alanda erkeklerin egemenliğinden ötürü, kadınlar ebeveynlik durumunda öncelikli bir konumda olurlar. Sanayi tipi toplumsal organizasyona dayanarak kadın, kamusal ve bireysel alandaki farklı rol modellerde var olurlar. Chodorow; çocuk bakımı, beslenmesi gibi faktörlerin aslında erkeklerin de yapabileceği bir yeti olarak belirtir (Chodorow, 1971:197). Fakat bu erkek egemenliğinin toplumsal örgütlenmesi, erkeği ikincil ebeveyn olarak tanımlamış, kadını ise çocuğu sosyalleştiren ve bakan kişi olarak nitelendirmiştir. Böylelikle, cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümü analiz edilirse, kadınların toplum içerisindeki konumu daha iyi anlaşılacaktır.

Yukarıdaki açıklamalara göre, kadınlığın doğal bir ürün olduğu, verili olduğu, erkeklerin ise kültürel bir ürün olduğu ve kazanılır olduğu sonucu çıkartılabilir. Kamusal alanın cinsiyete dayalı olarak karakterize edilmesi, cinsiyete dayalı iş bölümünü annelik fenomeni tarafından yeniden üretilmesini ve karakterize edilmesini sağlamıştır. Modern toplumlardaki kamusal alan kurgusuna göre, erkekler toplumdaki önemli makamlara sahip birincil aktörlerdir ve bundan dolayı aile yaşantılarındaki rol-modelleri buna göre kurgulanmıştır. Bu durum, kadının aile yaşantısında daha fazla yer alması sonucunu doğurmuştur. Kadınlar her ne kadar 19. yüzyıldan günümüze kadar olan süreç içerisinde giderek iş hayatında önemli bir yer etseler de, aile içerisinde annelik faaliyetlerini sürdürmektedirler ve çocuk yetiştirmek bir kadının başlıca sorumluluklarından birisidir.

Annelik, hem öznel hem de toplumsal bir olgudur. Sadece öznel bir deneyim olarak algılamak, toplumsal hayatta annelerin yaşamış olduğu ortak deneyimleri göz ardı etmek anlamına gelir. Bu nedenle, anneliğin hem bireysel hem de toplumsal olarak, günümüzde ne ifade ettiğini incelemek gerekmektedir. Çalışmanın ilerleyen

bölmelerinde günümüzdeki sınıf kavramının ne anlam ifade ettiğini tespit edecek ve Türkiye’de orta sınıfın oluşma aşamalarını ve annelik pratiklerini inceleyeceğiz.

2.1.1.4. Toplumsal Tabakalaşma ve Sınıf

Sosyolojinin kuruluşundan günümüze kadar olan süreç içerisinde, toplumsal tabakalaşma konusu sosyolojinin ele aldığı ve günümüzde de halen sosyologlar tarafından tartışılan bir konudur. Özellikle sosyolojinin üç ana kuramcılığı Marx, Durkheim ve Weber toplumsal tabakalaşma, sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik kavramı konularına değinmiştir. Geçtiğimiz yüzyılda sosyal eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma alanında yüzlerce önemli araştırmalar yapılmış ve tabakalaşma literatürünü genişletmişlerdir. Toplumsal tabakalaşma bireylerin ve grupların sahip oldukları özelliklere göre farklı statü, rol ve sınıflara sahip olarak değerlendirmeleri demektir. Toplumsal tabakalaşma, iktisadi analizler, gelir dağılımı ve mesleki hiyerarşiler üzerinden ele alınır (Ülkücan, 2003:130). Tabakalaşma, bireyleri ya da grupları belli kurallara göre derecelendirme ve bu dereceler üzerinden kurumsal bir meşruluk durumu ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Toplumsal tabakalaşma literatüründe, tabakalaşma kavramını savunanlar işlevselcilerdir. İşlevselciler, sosyal sınıf kavramına alternatif bir bakış açısı olarak, tabakalaşma kavramını ön plana çıkarmaktadırlar. İşlevselcilere göre toplum farklı tabakalardan oluşan bir hiyerarşidir (Aydın, 2014:232). Eşitsizlik üzerine bir kuramsal analizin kökenleri, Aydınlanma dönemine kadar uzanır. Aydınlanma felsefesi; bireyi ön plana çıkartan, eşit bireylerin olduğu bir toplumu idealize etmeye çalışırken, bireyciliği ve var olan eşitsizlikleri vurgulamışlardır (Grusky, 1994:130). Sosyolojinin bu alanlarda çalışmaya başladığı dönem 19. yüzyıla tekabül eder. Toplumsal tabakalaşma analizleri genelde üç ana yaklaşım ekseninde temellendirilmiştir. Bunlar: 1)Yapısal İşlevselciler, 2)Marksistler/Toplumsal Çatışma Kuramcılığı, 3)Weberyenler/Sembolik Etkileşimciler. Bütün bu kuramcıların en temel amacı ve ortak noktaları feodal düzenden modern düzene geçen toplumları anlamaya çalışmaktır.

Toplumsal tabakalaşma ile ilgili çalışmaların bir kısmı, modernist yaklaşım ve politikaların ilerlemeci ve eşitlikçi ideallerini gözden geçirip eleştirir. Bu durum farklı özdeşim, kategoriler ve gruplaşmalar arasındaki güç ilişkilerinin sorgulanmadığını belirtir (Pultar, 2003:35). Bunun yanı sıra, küreselleşme ile birlikte

kimliklerin çoğulluğu, heterojenlik ve esneklik gibi kavramların büyük etkileşimlere sebep olduğu ve günümüzdeki yerelliği ortadan kaldıran bir durum söz konusu olduğu vurgulanabilir. Günümüzde ise kimlik üzerinden ve kimliğe dayalı sunulan çatışmalar devam etmektedir.

2.1.1.4.1. Sınıf Kavramı

Philippe Beneton, *Toplumsal Sınıflar* adlı kitabında sınıf sözcüğünün Fransızca'ya 14. yüzyılda, İngilizce'ye 16. yüzyılda girdiğini ve etimolojik kökeninin Latince'deki *classis* kelimesinden geldiğini belirtir (Beneton, 1991:23). *Classis*, Latince'de yurttaşların sahip oldukları servete göre çeşitli kategorilere ayıran bir terimdir. Sınıf kavramı o dönemde de sıra, meslek gibi hiyerarşik kavramları nitelendirmekteydi. Modern anlamda sınıf kavramı ise 18. yüzyıl itibariyle anlamsal olarak değişik bir form kazanmış, sınıf kavramı sosyal ve ekonomik anlamları da nitelendirmeye başlamıştır. Alt sınıf, orta sınıf, üst sınıf gibi benzeri terimler, Avrupa'nın o dönemdeki değişen ekonomik ve sosyal yapısıyla derinden ilişkilidir. Beneton, sınıf kavramının toplumsal ilişkileri ve ayrımları farklı bir şekilde düşünmenin bir sonucu olduğunu ve modern toplumlardaki sınıf kavramının ne gibi anlamlar ifade ettiğini inceler. Ona göre, Karl Marx ve Engels'in "*Kapital*" adlı eseri, modern anlamda toplumsal sınıfların ne anlama geldiğini niteleyen ilk çalışma olmakla beraber, sınıf kavramının bugünkü popülerliğini kazanmasının en önemli etkenlerinden birisiydi. Sosyal sınıfların geleneksel toplumlarda var olmasına rağmen, bugünkü anlamı ve tartışma alanlarının oluşturulmasında, Marx'ın sınıf olgusunu kendi teorisindeki en temel ilham kaynağı olmasının önemli bir etkisi vardır (Açıkgöz, 2000:282). Marx ile birlikte Weber de sosyolojisinde sınıf kavramını tarihsel analiz ve izleme açısından felsefesine oturtmuş bir diğer isimdir.

Sınıf kavramının modern anlamda kullanılması, kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve buna eşlik eden bir dizi süreçle ilintilidir: Sanayi Devrimi, artan kentleşme, Fransız ve Amerikan devrimleri, ulus devletlerin kurularak siyasal merkezleşmenin yükselişi. Kapitalist üretimin kutsanmaya başladığı bu süreçte sınıfın verimliliğe dayanan kavramsallaştırılmasının bir örneğini Constantin François de Volney vermiştir. Volney iki sınıftan bahsetmiştir: Birincisi; emekçiler, zanaatkârlar, esnaf ve topluma yararı dokunan her türden meslek sahibini kapsayan halk, ikincisi rahipleri, saraylıları, maliyecileri, birlik komutanlarını, kısacası hükümetin sivil,

askeri ve dini temsilcilerini içeren aylak sınıftır. Toplumun bu şekilde yorumlanması ve bu algının kitlelere yayılması; işçi sınıfının emeğin meyvesini alma hakkına dayanan adil ücret gibi taleplerinin gelişmesine katkı sunmuştur. Kapitalist toplumda, modern sınıf kavramını geliştiren Saint Simon, feodal toplumların dağıldığını, sanayi devrimiyle birlikte sanayi toplumunun ortaya çıktığını ifade etmiştir. Endüstriyel üretici; sınıf, fabrika sahipleri, yatırımcılar, bankerler ve işçi sınıfını, yani sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren herkesi kapsamaktadırlar.

2.1.1.4.2. Marksist Sınıf Teorisi

Marksist sınıf teorisi; günümüz düşünce dünyasında hala tartışılmaktadır. Her ne kadar Marx'ın yaşamış olduğu dönemdeki sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar olsa da, günümüzde Marksist teori güncellenmiş, farklı felsefi geleneklerden beslenerek günümüz dünyasının dinamiklerini anlamada katkı sağlamaktadır. Günümüz sınıf kavramının ne anlama geldiğini ve toplumsal tabakalaşmanın günümüz dünyasında nasıl tezahür ettiğini açıklamadan önce Marx'ın sınıf kavramına, sınıf kavramının modernite ve kapitalist politikalar içerisinde nasıl şekillendiğini anlamak gerekmektedir.

Marksist yaklaşıma göre sınıf kavramı iki açıdan ele alınır. Bunlardan öncelikli olanı, sınıf olgusunun ortak bireyler tarafından oluşturulan toplumsal kategoriler olarak tanımlanırken, ikincisi, sınıfları toplumsal, kültürel ve siyasi özellikleri tarafından tanımlanır. Marx'a göre ekonomi sadece toplumun genel özelliklerini nitelendiren bir durum değildir, aynı zamanda öteki toplumsal kurumların genel niteliklerini ve kurumlar arasındaki ilişkileri de belirlemektedir (Marx, 1974:426). Bu nedenle Marx, ekonomiyi toplumdaki diğer üst yapıların temelleri olarak görür. Bütün bu analizini, tarihsel olarak karşıt sınıfların çatışması eksenine oturtmuştur. Antik dönemde kölelerle efendiler, feodalizmde serflerle feodal derebeyleri, kapitalizmde burjuva veya kapitalistlerle işçiler söz konusu çıkarları karşıt çiftleri meydana getirir (Cevizci, 2005:1490). Tarihte üretim araçları ve özel mülkiyet sahipliğinin ortaya çıkması sonucunda toplumsal olarak bir tabakalaşma ve sınıfsal ayrımlar başlamıştır.

“Ücret, yabancılaşmış emeğin dolaysız bir sonucu ve yabancılaşmış emek de özel mülkiyetin dolaysız nedenidir. Bu terimlerden birinin yok olması öbürünün de yok olması sonucunu verir. Yabancılaşmış emeğin özel mülkiyet ile bu ilişkisinden, ayrıca toplumun özel mülkiyetten vb, kölelikten kurtuluşunun, yalnızca işçilerin kurtuluşunu içerdiği için, kendini işçilerin kurtuluşu siyasal biçimi altında dile getirdiği sonucu da çıkar.” (Marx, 1993:426).

Marx’a göre sermayenin ortaya çıkışı, mülkiyetin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Kapitalist sistemde işçi, iş gücünü belirli bir fiyat doğrultusunda sermayeyi elinde bulunduran kişiye satar. Ona göre sınıfı belirleyen en temel faktör, bireylerin ekonomik sistemde toplum içerisindeki konumlanmasıyla var olmuştur.

Sınıf ilişkileri, toplumsal değişimin en temel dinamiği olmasından ötürü, bu eşitsizliğin içerisinde var olan paylaşım ve sömürü insanlık tarihinin bir mücadele alanı olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Fırcıoğulları, 2017:480). Bundan ötürü Marx, çalışmalarında sınıf kavramını ekonomik altyapı eksenine oturtmuştur.

“Ekonomik altyapı diğer her şeyi belirler, siyasal, toplumsal ve ideolojik faktörler tamamen ekonomik faktörlere bağlıdır. Tüm toplumsal çatışmalar, kurumlar ve davranışlar ilgili ekonomik gelişme evresine göre açıklanabilir. Kapitalist üst yapı, bu alt yapıya sağlıklı ve disiplinli işçiler üreten aile ve eğitim sistemi aracılığıyla hizmet eder ve böylece onu meşrulaştırırken; devlet, hukuk sistemi ve medya da kitlelerin hem fiziksel hem de ideolojik kontrolünü sağlar.” (Slattery, 2007:106-107).

Klasik ekonomi politikçiler, kapitalizmi ve sınıfları doğa yasalarının bir sonucu olarak görüp, onu değiştirilmesi mümkün olmayan, insan doğa ve eğilimlerine en uygun sistem olarak bilimselleştirirken, Marx, kapitalist üretim biçimini ve onun tüm bileşen ve kavramlarını belirli toplumsal koşullarda ortaya çıkmış tarihsel olgu ve kavramlar olarak ele almıştır.

Marx, bunu yaparken feodal toplumda serf, bağımsız üretici, lonca zanaatçısı, küçük köylü gibi emekçi kategorilerin ticari-kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve feodal ilişkilerin çözülmesiyle tedrici olarak mülksüzleşmesini, diğer yandan üretim araçlarının sermaye biçiminde giderek tek elde toplanmasını ayrıntılı bir biçimde analiz etti. Farklı ülkelerdeki farklı işçileşme örüntülerine dikkat çekerken; kapitalist ilişkilerinin tarihsel oluşum ve gelişimine, eski sınıfların yanında modern sınıfların ortaya çıkışına odaklandı. Böylece Marx; başyapıtı *Kapital*’de, kapitalist üretim biçimini doğal yasanın toplumsal bir tezahürü olarak gören klasik ekonomi politigin sadece geliştirilmesini değil; gerçek ve kuramdaki hali ile eleştirisini üstlendi.

2.1.1.4.3. Bourdieu, Kültürel Sermaye ve Toplumsal Tabakalaşma

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, Marx gibi modern toplumlarda çatışma kuramını öncelikli olarak değerlendirir ve sosyal eşitsizliğin üzerinde durur. Bourdieu'nun sınıf anlayışındaki çatışma kuramında, Weber'in sınıf ve statü grupları arasındaki ayrımı ekonomik ve simgesel etkenler arasındaki bir ayrım olarak yorumlamıştır (Yanıklar, 2010:123). Bourdieu'ya göre toplumsal tabakalaşmanın kökeninde sadece ekonomik ilişkilerin çözümlenmesine dayalı olarak gerçekleşen bir durum söz konusu değildir. Simgesel ilişkilerin de analiz edilmesi gerekir. Bourdieu'nun argümanı, ekonomik eşitsizliklerin kültürel eşitsizlikler tarafından pekiştirildiği ve hatta kültürün sınıfsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine katkı sağladığı yönündedir. Dolayısıyla Bourdieu'nun toplumsal tabakalaşma konusunda Marx'tan ayrıldığı nokta, sınıfsal farklılıkları yaratan şeyin sadece ekonomik olmadığı, aynı zamanda kültürel ve sosyal etmenlerin de olduğu şeklindedir. Eşitsizlikler aynı zamanda kültürel bir form da alabilmekte olup, sosyal alandan eğitim kurumlarını da kapsayacak bir şekilde kültürel alanlara da taşınabilir. Özellikle eğitim, toplumsal alanın yeniden üretildiği, bireylerin çeşitli roller ve beceriler kazandığı, toplumsal tabakalaşmanın ve sınıf pratiklerinin aktarıldığı muhtelif bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyolojinin kurucu düşünürlerinin 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Avrupa'daki; toplumsal, kültürel ve ekonomik değişmeden yola çıkarak yapmış oldukları toplumsal tabakalaşma savları ve sınıf analizleri, 20. yüzyılda başka bir boyuta taşınır. Alt sınıf, orta sınıf, üst sınıf gibi yapılan ayrımlar ekonomik gelirlere göre yapılırken, ekonomik faktörleri belirleyen kültürel, sosyal sermaye gibi unsurlar Bourdieu'nun sosyolojisinde oldukça sık yer alır. Bourdieu'nun analizi aynı zamanda günümüzdeki hala yer alan kim tartışmalarını ve sınıf pratiklerini kapsayan bir çalışmadır. Bu noktada Bourdieu'nun sermaye kavramını açıklayacağız. Marx'ın sınıf kavramlarının günümüzdeki tezahürü olarak sınıf kavramı, bizim ileride yapacağımız fenomenolojik analizin bulgularında ne gibi dinamikler olduğunu kavramamıza yardımcı olacaktır.

Bourdieu; çalışmalarında temel olarak, egemen yapıları yeniden üreten mekanizmaları incelemiştir. Toplumsal yapıların arasındaki sınıfsal farklılıkların temelini ekonomik olarak analiz eden Marx ile bu noktada ayrılan Bourdieu,

toplumsal hiyerarşilerin ve egemen yapıların tekrar üretiminde kültürel ve dilsel becerilerin de önemli olduğunu vurgular (Bourdieu, 2003:127). Bu noktada Bourdieu, Marksist teorinin toplumsal tabakalaşmasını ve sınıf analizinin önemini vurgularken, bu sınıfsal çatışmanın ve toplumsal tabakalaşmanın altında yatan ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkar. Bu noktada Bourdieu, sermaye tiplerini, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak birbirinden ayırır (Bourdieu, 2007:17).

Ekonomik sermaye, salt ekonomik kaynakların elde bulundurulması anlamına gelmektedir. Bourdieu'nun ekonomik sermayesi, Marx'ın sermayeyi kullanımı açısından büyük benzerlikler gösterir. Sermaye, mülkiyet sahipliğini ve ekonomik olan şeylerin diğer nesnelere olan ilişkisi anlamına gelir. Diğer bir deyişle, Bourdieu'nun tanımladığı sermaye bireyin mal-mülk ilişkisini tanımlarken, Marx'ın sermayesi, ekonomik açıdan üretim araçlarını elinde bulunduranlar anlamına gelmektedir.

Toplumsal veya diğer bir ifadeyle sosyal sermaye, bir bireyin mensup olduğu küçük grupların ona getirmiş olduğu, grup üyelikleri, ayrıcalıklar, yükümlülükler gibi olguların faydası olarak tanımlanır (Göker, 2007:282).

Bourdieu'nun çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olan kültürel sermaye kavramı ise, güç mekanizmasının eğitim yoluyla, ailelere ve bireylere yapılan aktarım olarak tanımlanmaktadır (Bourdieu, Wacquant ve Ökten, 2003:55). Bourdieu, sermaye tanımını tamamen değiştirir ve sosyal bir forma dönüştürür. Kültürel, sosyal ve ekonomik olarak sınıflandırılan sermaye çeşitleri, paranın, toplumsal ilişkilerin, saygınlığın sermayesi olabilmektedir.

Bourdieu'nun kullandığı bir diğer kavram olan habitus, insanların belirli kültürler ve alt kültürler içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stoğunu ifade eder. Örneğin; işçi sınıfı kökenli birisi kendi davranışlarında, bulunmuş olduğu sınıfın kültürel değerlerinin etkisini taşıyacaktır. Habitus'un pratik mantığın kaynağına ve failerin eylemlerini organize eden bir ilke olarak işlediğini iddia eder, en temelde, dışsal toplumsal yapıların içselleştirilmesiyle ortaya çıkar (Palabıyık, 2011:128). Böylelikle habitus, belirli türlerde ve koşullardaki toplumsal deneyimlerimizin bir sonucu olarak karşımıza çıkarken öte yandan zihinlerimiz tarafından temsil edilen dil, etnik kimlik gibi olguları temsil eder. Duyular ve yaşamda edinilen tecrübeler bu noktada elde ettiğimiz bilgileri derinden

etkiler. Bourdieu'ya göre toplumsal olan şeyin oluşumunda önemli bir etkisi olan habitus, bilişsel ve güdüsel bir mekanizma hali alır. Birçok kişi tarafından algılanan alışkanlık kavramının dışında, Bourdieu'ya göre habitus, bedende cisimleşen bir şeydir.

Habitus kavramına göre, bir insan bir davranışı nasıl yapacağını bilir fakat niçinini açıklama durumunda zorlanır. Çünkü bunu, sonraki sosyalleşme aşamalarında öğrenmiştir. Farklı durumlara göre farklı stratejiler geliştirir. Yani insanlar, içinde yaşadıkları toplumsal koşullardan üretme olanağına sahiptirler, başka şansları yoktur ve bu üretim aşamasından yeni bir üretim elde ederler, işte bu aşama habitus'tur (Palabıyık, 2011:130).

Habitus kavramı, toplumsal tabakalaşmanın ve sınıfsal ayrımların oluşmasındaki tek etkenin ekonomik olmadığını destekler niteliktedir. Sınıflar aynı zamanda bireyler üzerinde mekânsal ve dilsel farklılıklar yaratır ve bu farklılıklar kültürel bir form haline dönüşür.

2.1.1.5. Türkiye'de Orta Sınıf Annelik Deneyimi

Türkiye'de orta sınıfın annelik deneyimleri, kültürel gelenek ve gündelik hayatın iklimleriyle yakından ilişkilidir. Bunların yanı sıra, Türkiye'de Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kadınların iş gücüne katkı sağlamaları, sanayileşme ile birlikte yeni istihdam alanlarının yaratılması kadınların toplum içerisindeki rol ve statülerini değiştirmiştir. Çalışmada kısaca ülkemizde, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte kadınlara verilen hak ve özgürlükleri belirtip, Türkiye'de gelişen ekonomilerle birlikte kadınların iş hayatına uyum sağlama sürecini incelendikten sonra orta sınıfın oluşma süreçlerini inceleyip, orta-sınıf kadınların annelik deneyimlerini oluşturan etkenleri belirteceğiz.

2.1.1.5.1. Yeni Orta Sınıf

Yeni orta sınıf, çoğunlukla yüksek mesleki pozisyonlarda çalışan, sosyal statülü ve daha yüksek gelirli olan çalışan sınıfı tanımlar (Arslan, 2014:61). Yeni orta sınıfının kapsamı altına aldığı sınıflar, 20. yüzyıl liberalizmiyle birlikte ortaya çıkan yeni meslek gruplarını kapsayan, çoğunlukla hizmet sektörünün mensupları olan beyaz yakalılar, yeni küçük burjuvazi, hatta çelişkili sınıf konumları ile ifade edilen kesimleri işaret etmektedir (Arslan, 2014:62). Diğer bir deyişle, yeni orta sınıf,

Touraine'nin ifade ettiği şekilde post-endüstriyel toplumlardaki yeni orta sınıfları tanımlamaktadır (Ross, 1978:184).

Beyaz yakalılar, seri üretim ya da fiziksel güç gerektiren mavi yakalılardan ayırmak için kullanılır. Beyaz yakalılar, kamu, özel ya da servis sektöründe maaşlı memur ve çalışanları temsil eder.

Daha fazla detaylandırarak olursak:

“Sermaye birikiminde karar alma sürecine katılan yüksek maaşlı yönetici profesyoneller, üst düzey yöneticiler ile işçi sınıfı arasında daha düşük maaşlı orta kademedeki yönetici ve idareciler ve işin belirlenmesi ya da yapılmasına dair herhangi bir karar verme yetkisi olmayan ve işçi sınıfından daha az kazanan ofis çalışanları.” (Arslan, 2014:62).

Mills, eski orta sınıfı ayırmak için; yönetici, doktor, mühendis gibi maaşlı profesyonelleri, satış elemanları ve ofis çalışanlarını niteleyen beyaz yakalı terimini kullanır.

Poulantzas, bireylerin sınıf içerisindeki konumlarını kolayca ayırıştırabilmek ve sınıflandırabilmek için, “üretken olan ve üretken olmayan emek” ve “kol ve kafa emeği” ayırımında bulunur. Üretken olmayan emek, özel sektörde ve devlette çalışan servis çalışanlarını işçi sınıfından ayırarak, bu meslek gruplarındaki çalışanları “yeni küçük burjuvazi” olarak tanımlar (Poulantzas, 1975:32).

Bu nedenle, ekonomik anlamdaki ilişkilerin uygunluğu ve karşıtlığı, diğerlerinin emeği üzerinden yorumlandığı için, 20. yüzyıl ile birlikte orta sınıf, işçi sınıfının dışında daha geniş bir iş organizasyon ağını nitelendirir.

2.1.1.5.2. Türkiye'deki Orta Sınıflar

Osmanlı Devleti'nde sınıf terimi, farklı dini gruplara mensup toplulukları nitelendirmek amacıyla kullanılmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, sınıfsal özelliklerden çok toplumsal özellikler ön plana çıkar. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki olan süreç içerisinde, kentlerdeki nüfus, hem dünyada hem de Türkiye'de eş zamanlı ve kademeli olarak artmıştır. Bu durum kentlerde gecekondulaşmaya yol açmış, sosyal yapı içerisinde kentsel ve kırsal profiller sosyolojinin temel problemlerinden birisi olmuştur. Bu dönemde, sosyolojinin ağırlıklı olarak değindiği konular, köy çalışmaları, toplumsal tabakalaşma ve kentleşmedir (Boratav, 1995:74).

Türkiye’de 1980 ihtilali ile birlikte darbenin getirdiği yasaklarla birlikte, literatürde Marksizm’e gönderme yapıldığı düşüncesiyle küçük burjuvazi kavramı yerine, orta direk ya da orta sınıf terimi ile tartışılmaya başlanır (Boratav, 1995:75). Türkiye’deki kentli sınıflar ve toplumsal gruplar dokuz kategori içerisinde tanımlanır: İşsizler, emekliler, yüksek nitelikli maaşlı çalışanlar, beyaz yakalı maaşlılar, niteliksiz servis işçileri, mavi yakalı işçiler, zanaatkârlar/seyyar satıcı, pazarcı gibi marjinaler/kendi hesabına çalışan profesyoneller, küçük, orta ve büyük işverenler (Arslan, 2014:63). Hizmet sektöründe yaşanan gelişmelerle birlikte; bankacılık, sigortacılık, bilgi teknolojileri, hukuk, müşteri hizmetleri vs. gibi yeni iş kolları gelişmiştir. Mavi yakalı işçiler ve işverenler kategorisinin dışında kalan bütün gruplar yeni orta sınıftır. Amerikan Okulu ise, gelir düzeyine göre bir orta sınıf tanımı yapar (Boratav, 1995:83). Günümüzde ise Türkiye’deki orta sınıf, geleneksel orta sınıf, geleneksel nitelikli profesyoneller, geleneksel kamu çalışanları ve beyaz yakalılar özel sektördeki yeni eğitilmiş beyaz yakalılar, kendi firmasına sahip eğitilmiş yeni girişimciler yaklaşık 25-30 yıl içerisinde ortaya çıkan işlerde çalışan niteliksiz servis sektör çalışanları olarak tanımlanabilir (Aslan, 2004:130).

Bugün toplumsal sınıflar arasındaki temel farklılığı, tüketim ve kültürel tüketim, yaşam tarzı ve beğeni göstermektedir. Türkiye’de yeni orta sınıfı eskisinden tüketim, kültürel tüketim, yaşam tarzı ve beğeniler ayırt etmektedir. Üst ve orta sınıflar, Osmanlı döneminden itibaren Batılı tüketim ve yaşam tarzını benimsemeye başlamıştır (Arslan, 2014:80).

2.1.1.6. Kadınların İş Gücüne Katılması

Kadın iş gücünün tarihsel gelişimi Sanayi Devrimi’ne tekabül eder. Sanayi devrimi öncesinde kadınlar, “işçi” statüsünden çıkamamışlardır. Geleneksel toplumlarda, iş gücüne katılmak ve ekonomik döngüyü sağlamak erkeklere atfedilen bir görev iken, modern toplumlarda ise kadınlardan hem iş gücüne katılım ve annelik görevlerini yerine getirilmeleri beklenmiştir. İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte, çalışan kadınların oranı 1841’de %35’lerden 1851’de %45’lere yükselmiştir (Özer & Biçerli, 2004:86). İngiltere’de yaşanan bu değişikliklerden sonra, önce Fransa’ya, daha sonra bütün Avrupa’ya yayılmıştır (Tilly & Scott, 2016:65). 19. yüzyılın sonlarına doğru sanayinin giderek gelişmesiyle birlikte, uzmanlaşma, iş bölümü gibi kavramlar gündeme gelmiştir ve birçok yeni meslek

grubunu beraberinde getirmiştir. Endüstri Devrimi ile birlikte yeni çalışma ve istihdam biçimlerinin genişlemesi ve bu duruma paralel olarak nüfusun giderek artması toplumsal sınıflandırmayı ve tanımlamayı güçleştirmiştir. Marx, yaşadığı dönemde küçük mülk sahipleri, esnaflar, zanaatkârlar, işçiler gibi büyük çoğunlukları karşı iktidarın eksenine oturtmuşken, geçmişten günümüze doğru evirilen daha önce bahsettiğimiz geleneksel orta sınıf, yeni orta sınıf gibi kavramları yaşadığı toplum ve çağ gereği tanımlamamıştır.

Kadınların iş gücüne katılmasını etkileyen ikinci büyük olay, II. Dünya Savaşı'dır. Savaş esnasında erkeklerin büyük çoğunluğunun savaşa katılması sonucunda kadınların muhtelif sektörlerde iş imkânlarına sahip olması, kadınlar arasındaki çalışma oranlarını arttırmıştır. Kadınların iş hayatında daha fazla aktif olması ile ülke ekonomilerinde sektörel bir dönüşüm yaşanmış, hizmet sektöründeki hacim önemli bir oranda artmıştır.

Diğer yeni kurulan devletlerde olduğu gibi, Türkiye'de de toplumsal dönüşümü sağlayanların kadınlar olacağı görüşü düşünülmüştür. Cumhuriyetin kurulmasından sonra toplumsal dönüşümün ilk uğrak noktası kadınlar olmuştur. Ulus devletinin inşasında kadınlara annelik ve ev kadınlığı görevleri verilmiştir (Karakaya, 2018:1443). Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kadınlara önemli toplumsal haklar verilmiştir. Seçme ve seçilme hakkı, erkeklerle yasa önünde aynı haklara sahip olmak, 1936'da çıkarılan iş kanunu ve çalışma hayatında bazı düzenlemeler gibi temel haklar, kadının toplum içerisindeki konumunu görünür kılmaktadır (Bayer, 2013:112).

Türkiye'deki aile yapısındaki değişimler genelde modernleşme süreci ile birlikte analiz edilir. Türkiye'deki modernleşme süreci ile birlikte geniş aileden, kentlerde yaşayan çekirdek aile tipine doğru bir dönüşüm olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yaşanan kalkınma süreçleri göz önünde bulundurulduğunda, 1950'li yıllarla birlikte, sanayileşme ve akabinde kentlerdeki nüfus artışı en temel faktörler olarak karşımıza çıkar. Değişen üretim ve mülkiyet ilişkileri, Türkiye'deki aile yapısının değişmesini ve cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümünü önemli ölçüde değiştirmiştir (Dedeoğlu, 2000:155). Fakat yine de Türkiye'nin ekonomik anlamdaki değişimlerine dayanarak, değişen aile yapısını analiz etmek sağlıklı bulgular elde etmemize olanak tanımayacaktır. Toplumsal üretimi yeniden belirleyen, kültürel ve

sosyal ilişkiler de bu noktada oldukça önemlidir. Köyden kentsel alanlara göç eden aileler buradaki yaşam tarzına çabuk adapte olmuşlardır. Kırsal alanda var olan akrabalık ilişkilerinin yerini, kent dinamiklerine uyum sağlamak adına komşuluk ilişkileri, iş yerlerinde edinilen arkadaşlıklar gibi çeşitli durumlar almıştır (Kongar, 1976:89). Kentlerdeki sosyo-ekonomik koşullara uyum sağlayabilmek adına bu dönüşüm önce birey nezdinde, daha sonra aile kurumunda gerçekleşmiştir. Bu sosyal yapı içerisinde kadınlar ve erkekler evliliğin gerekliliğe uyarak sosyalleşirler ve evlilik toplum içerisinde önem kazanır. Bu bağlamda Türkiye'deki aile yapısının ve kadınların sektörlerdeki istihdam oranlarının artması; sosyal, ekonomik, kültürel ve gündelik hayat paradigmalarıyla sıkı bir ilişki içerisinde dir.

Türkiye'de özellikle 1950'lerden sonra hızla şekilde gelişen sanayi ve kentleşme süreçleri, toplumsal hayatın bütün boyutlarında önemli değişimleri meydana getirmiştir. 1950'li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde kırsal kesimlerden kentlere yapılan göç, tarım arazilerinde çalışan kadınların oranını önemli ölçüde azaltmıştır. Yine endüstrinin yeteri kadar gelişmemesinden ötürü köyden kente gelen kadınların büyük çoğunluğu ev kadını statüsündedir. 1960'lı yıllarla birlikte Türkiye'de ve dünya'da paralel olarak gelişen endüstriye dayalı üretim, mekânsal bağlamda yeni iş alanlarının oluşturulmasına olanak tanımıştır. Bu dönemle birlikte kadınların çalışma hayatında daha fazla rol almaları söz konusu olmuştur.

Köyden kente göçün artması, yeni istihdam alanlarının oluşması, Türkiye'deki sınıfsal yapının ve aile yapısının değişimini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu durum ile birlikte Türk aile yapısı geleneksel aile yapısından modern aile yapısına doğru dönüşmeye başlamıştır. Bu nedenle sosyal değişimler, toplumun ekonomik paradigmaları, kültürel belleği ve sosyal alışkanlıklarıyla birlikte değişir. 1950'li yıllarda ülke ekonomilerinde olan değişimler sonucunda, kadına yönelik işgücünün arttığını gözlemlenmiştir. 1950'li ve 80'li yıllar arasında Türkiye'nin iş hacminde tarımsal faaliyetlerin toplam sektörler içerisindeki yeri azalırken, kademe kademe hizmet ve sanayi sektöründeki oranlar artmıştır. 1980'li yıllara kadar olan hizmet sektöründeki kadın istihdam oranı %12,3'tü (Özer & Biçerli, 2004:86). 1988'li yıllardan sonra ise hizmet sektörüyle paralel olarak, kadınların iş hayatında aktif bir rol oynamaları doğru orantılı olarak seyretmektedir. 80'li yıllardan önce kadın iş gücünün toplam istihdam içerisinde az olmasının temel sebebi Türkiye'nin geç sanayileşmesidir. Bu durum toplumsal rol ve statü

bakımından kadınların da çalışma yaşamında faaliyet göstermeleri sürecini geciktirmiştir.

“Muhafazakâr modernleşme döneminde kentli modern ailenin inşası, birçok açıdan modern ulus-toplumun gündelik yaşamının yaratılma süreçlerinin belkemiği olmuştur. Kadınların ve çocukların modern yaşama dâhil olma biçimleri, erkeklerin aile ile iş yaşamı arasındaki ilişkilerini düzenleme tarzları ve toplumsal-siyasal konumlanışlarla ilgili meseleler aslında modern yaşamın düzenlenmesinin ta kendisidir. Aile sadece doğurganlığın ve cinselliğin düzenlendiği bir yer değildir; kadınların ve çocukların konumlanışına bağlı olarak tanımladığımız değerlerin çoğunun yaratıldığı ve deneyimlendiği bir yerdir.” (Sancar, 2014:233).

Bu durumun bir gereği olarak, Türk modernleşmesinde, ulus ile kurulan derin ilişki içerisinde aile kurumuna ve özellikle kadına önemli görevler atfedilmiştir. Nüfusun fizyolojik olarak giderek artması ve topluma yeni katılan bireylerin sosyalizasyonu açısından aileye önemli görevler düşer.

Türkiye’de ve dünyanın genelinde küreselleşme olgusunun giderek artması, orta sınıfa tanımlamayı giderek güçleştirmiştir. Ekonomik gelir bağlamında sınıf tipleri oluşturabilse de küreselleşme ile birlikte, çok kültürcü politikaların hâkim olması toplumda kimlik temelli bir tanımlama durumunu oluşturmuştur. Özellikle Türkiye’de 1989-1993 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı görevini yapan Turgut Özal sonrası artan liberal politikalar, kültürel ve sosyal yaşamı etkileyen önemli etkenlerdendir. Üretim birimlerinin büyümesi, büyük şehirlerle birlikte Anadolu kentlerinde de daha profesyonelce yaklaşılacak bir iş bölümü anlayışının ortaya çıkması, gündelik hayatın giderek modernleşmesi gibi olgular, toplumsal yaşamdaki kadını ve onun annelik deneyimi etkileyen muhtelif faktörlerdendir.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2018 verilerine göre, kadınların eğitim seviyesinin arttıkça iş gücüne katılımın arttığı gözlemlenmektedir. Okuryazar olmayan kadınların iş gücüne katılım oranı %15.2, ortaokul mezunu olan kadınların %27.2, lise mezunu kadınlar %33.6, mesleki ya da teknik lise mezunu kadınların %41.4’tür (Şenol & Sevgili, 2018:617). Ülkemizin kadın istihdamının düşük olmasının önemli bir nedeni, geleneksel anneliğin bir gereği olan çocuk bakımını üstlenen kişinin anne olmasıdır. Türkiye’deki coğrafi bölgelerde, kadınların doğurganlık oranları farklılık göstermektedir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bir kadın ortalama 3.3 çocuk doğurma oranına sahipken, Batı bölgelerinde bu oran 1.7’dir. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, kentlerde yaşayan kadınlara oranla daha fazla çocuk sahibi olmaktadır (Şenol & Sevgili, 2018:618). Buradan da eğitim

seviyesinin artması ile birlikte kadınlarda doğurganlık oranlarının azaldığı sonucunu çıkartmaktayız.

Elde ettiğimiz bütün bilgilere dayanarak, Türkiye’de orta-sınıf mensubu çalışan annelerin genel anlamda bir değerlendirmesini yapacağız. Tarih boyunca, bütün devletler ve kurumlar tarafından anneliğe çeşitli sosyal ve kültürel paradigmalara dayandırılarak farklı anlamlar atfedilmiştir. Bu bağlamda annelik, ekonomik olarak içinde bulunduğu sınıfa, etnik kimliğe, kültürüne, siyasi görüşüne, ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye ilişkin görüşlerine vs. pek çok etkene göre değişken nitelikler taşır. Annelik sosyo-ekonomik, siyasi ve ideolojik sistemlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Çeşitli akademik çalışmalar doğrultusunda elde ettiğimiz bilgiler, 18. yüzyıl öncesinde annelik algısının ve işlevinin günümüzdekinden farklı olduğu görüşündeydi. Sanayi devrimi ve Fransız İhtilali gibi iki büyük tarihi olay, modern ulus-devletlerin kurulmasına ön ayak olmuş, anneliğe de bu anlamda farklı görev ve anlamlar atfedilmiştir. Toplum içerisindeki istihdam ihtiyacının giderek genişlemesi sonucunda, dünya nüfusunda büyük bir artış meydana gelmiş, ulus-devletler modernleşme ekseninde giderek dünyanın her yerine yayılmaya başlamıştır. Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte, kadın haklarında önemli değişiklikler meydana gelmiş, kadınlar ev ve aile yaşamı dışında kamusal alanlarda önemli görevler almaya başlamıştır. Türkiye, her ne kadar Avrupa’daki kadın istihdamına kıyasla düşük bir konumda yer alsada, 1950’li yıllardan sonra yapılan sanayileşme hamleleri, kadınların iş hayatında aktif bir rol almalarını sağlamıştır. Kent nüfusunun artmasıyla birlikte, yeni iş alanlarının oluşması sonucunda, Türkiye’de orta sınıf olarak nitelendirilen içerisinde işçileri, hizmet sektöründe çalışan beyaz yakalıları, memurları barındıran bir sınıfın büyümesine yol açmıştır. 1990’lı yılların sonunda başlayan internet platformları ve 2000’li yıllarda giderek büyümüş, yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, aktif olarak internet kullanan, insanların sayısının artmasını sağlamıştır. Orta sınıf mensubu çalışan anneler, ülke ekonomisine katkı sağlarken aynı zamanda annelik görevlerini yerine getirmektedir. İş ve aile hayatının merkezi konumunda yer alan kadınlar; çocuk bakımı, gelişimi gibi konularda ailede merkezi bir görev üstlenmektedir. Orta sınıf mensubu, kentlerde yaşayan ve çoğunlukla beyaz yakalı olan anneler, hem bireysel hem de toplumsal bağlamda birden fazla kimlik inşa etmek zorundalardır. Sonuç olarak, kadınlara biyolojik olarak tanımlanan kadın ve anne olmak dışında başka kimlikler atfedilir.

Orta sınıf anneler, çocuklarının bakımlarını büyük çoğunlukla kendileri üstlenirler. Bu bağlamda hala geleneksel annelik olgusunun devam etmekte olduğunu söyleyebiliriz. Fakat son yıllarda yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı iletişim ağları sonucunda giderek her yere yayılmaya başlayan küreselleşme olgusu, kültürel geleneğin yanında alternatif annelik deneyimlerini de mümkün kılmaktadır.

Orta sınıf anneleri tanımlama aşamasında Marx'ın sınıf kavramından ve Bourdieu'nun sermaye ve habitus kavramlarından faydalandık. Marx'ın o dönemde yaşadığı koşullar doğrultusunda yapmış olduğu sınıf tezahürü günümüz sınıf olgusuyla eşleşmemektedir. Ama yine de, Marx'ın temelini attığı sınıf kavramı, ilerleyen yüzyıllarda başka araştırmacılar tarafından sık sık kullanılmış ve ekonomik anlamda bir sınıf olgusunun etkileri tartışılmıştır. Bourdieu'nun habitus kavramı üzerinden günümüz orta sınıfını yorumladığımızda, sınıf pratiklerinin sadece ekonomik anlamda olmadığını, bireylerin buldukları ortamın ve çevrenin önemli bir faktör olduğunu ve sermayenin farklı tezahürleri olduğu tespitini yaptık. Bu bağlamda, modern ulusun inşası, Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlarken, geç sanayileşme yüzünden modern anlamda bir sınıf kimliği oluşması ancak 50'li yıllardan sonra oluşmaya başlar. Aynı dönemlerde köyden kente olan nüfus artışı, hizmet sektöründeki artışı meydana getirmiş, bu durum da kentlerde çalışan orta sınıfı meydana getirmiştir. Kadınlar giderek iş yaşamından daha aktif bir yol almış, böylelikle modern-annelik kavramının önü açılmıştır. Orta sınıfın yükselmesi ve kentlerdeki nüfusun artmasıyla birlikte 2. kuşak kentlerde yaşayan kadınlarda annelik, hem iş hayatı hem de aile hayatında önemli aktörler haline gelmişlerdir.

2.1.1.7. İnternet Ortamında Annelik Deneyimi ve E-Gruplar

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve internetin artık toplumun büyük çoğunluğunda aktif kullanılması, bütün toplumları derinden etkilemiştir. Özellikle geleneksel medyanın yerini interaktif, aktif kullanıcılar tarafından yönetilen ve sadece tek bir verici tarafından bilgi paylaşılmayan, çoklu bir kültürün ve birden fazla içeriğin yer aldığı yeni bir medya durumuna bırakması, bilgi paylaşımını ve iletişimin üslubunu, yöntemini ve yapısını derinden değiştirir. Geleneksel medya araçları olarak nitelendirilen televizyon, gazete, dergi gibi iletişim araçlarında kullanıcılar pasif konumdaydı. Bir başka deyişle bir alıcı tarafından gönderilen mesajları alan bir kitle bulunmaktaydı. Kullanıcılar arası iletişimi ve mesajı gönderen

alıcı ve iletilici arasındaki ilişkinin siber-uzamda kurulduğu platform internettir. Medya çalışmalarında Web 2,0 olarak da nitelendirilen bu durum, iletişim boyutunu hızla değiştiren, kullanıcılar arasında veri akışını anında sağlayabilen, kullanıcıların mesajlara anında tepki verebildiği, kullanıcıların kendi medyalarını oluşturabildiği bir platform anlamına gelmektedir. Neredeyse her konuda birçok insanın bilgi paylaşımında bulunabildiği çeşitli facebook grupları, youtube kanalları, bloglar, her kullanıcının annelik deneyiminin paylaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Türkiye’de internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, kadınların internet kullanımında da hızlı bir artış gözlemlenmiştir. İnternet ile alakalı yapılan akademik araştırmaların bir kısmı kadınların internet aracılığıyla girdikleri çevrimiçi topluluklar ve bilgi akışı sayesinde güçlendikleri savunulmaktadır. Annelik blogları dünyanın pek çok ülkesinden pek çok kullanıcı tarafından paylaşılan sanal günlük/günce olarak tanımlanabilir. Blog takipçilerinin yorumları ve cevaplarıyla birlikte etkileşimli bir boyut kazanan blog yazarlığı, annelik deneyimlerinin ve dönüşümünün algılanmasında yardımcı olur (Teke, 2014:39). İnternet günceleri, günümüz anneliğe, geleneksel ve modern annelik kavramlarına, post-modern annelik kavramlarına yönelik kavramları günümüz çerçevesi içerisinde anlayabilmek ve kullanıcıların deneyimlerini gözlemleyip, onların annelik anlayışlarını keşfetme açısından oldukça önemli kaynaklardır. Kadınlar arasında kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel bir olgu olarak adlandırdığımız annelik deneyimleri, elektronik ortamda, birbirlerini daha önce görmemiş kullanıcılar tarafından ortak bir platformda paylaşılmış şekilde sanal dünyadaki tezahürlerini görmemiz açısından oldukça önemlidir. Bazı kullanıcılar bu platformlarda kendi hamilelik dönemlerini, annelik deneyimlerini, çocukları ile olan ilişkilerini, çocuk sağlığı ve eğitimiyle ilgili ya da çocuk ürünleri ile ilgili bilgi paylaşımında bulunurlar. Annelik deneyiminin bireysel boyutunun kültürel ve sosyal normlarını analiz etmek açısından bloggerlık, annelik deneyimlerinin paylaşıldığı internet grupları, forumlar, internet kanalları oldukça önemli bir gözlem yapma kaynaklarıdır. Bu tür bloglarda; anne birey, kendi deneyimlerinin odak noktasındayken bir yandan da topluma ait olan birçok öğeyi de kendi içeriklerinde barındırmaktadır (Bora, 2011:45). Çocuk sahibi olduktan sonra, çocuğun bütün yetiştirilme süreci sosyal bir süreçtir.

Anneliğin toplumsal olarak yansımaları, günümüzde anne olan kadınlar ve onların anneleri arasındaki anneliğe bakış, toplumun anneden ve çocuktan

beklentileri, nasıl bir çocuk yetiştirilmek istendiği incelendiğinde karşımıza çıkar. Annelik deneyimlerinin farklı kuşaklardaki etkilerini inceleyen Aksu Bora'nın "*Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması*" adlı yüksek lisans tezi, iki kuşaktır kentte oturan orta sınıf kadınlardan oluşan annelerin deneyimlerini inceler. Çalışmaya göre eski kuşak anne, anne olma sürecini ve annelik deneyimlerini sorgulamazken, yeni kuşak, "Ben nasıl bir anneyim" sorusunu kendisine sorar (Bora, 2011:46). Çoğunlukla orta, orta-üst sınıf mensubu olan blogger anneler, kariyerleriyle ilişkin haberleri, gelişmelerini, ilgi alanlarını bloglarına yansıttıkları gibi, çocuklarını nasıl yetiştirdiklerini ve çocuklarıyla olan ilişkilerinden yola çıkarak elde etmiş olduğu deneyimleri de paylaşırlar. Anneler, bloglar üzerinden kendilerine bir annelik kimliği inşası kurarlar. Blogger anneler için ise; annelik deneyimi, içselleştirilen öznel bir kimlik altına oturtulan bir değer olarak algılanır. Bundandır ki; blogger anneler, annelik rolünün hayatlarındaki diğer rollerden daha eşsiz ve özel hissettiren bir rol olduğunu dile getirirler.

Blogger anneler, dijital platformlarda hem öznel deneyimlerinden bahsederken hem de bebek günlüğü tutmaktadırlar. Bu durum anneler arasında dayanışma oluşturur. Bu platformları sosyal rumuz adı altında takip eden anneler, annelik deneyimlerini kendi kültürel, normlar ve değerler sisteminin dışında başka mecralardan deneyimleyebilip, annelik deneyimlerine dair yeni bakış açıları görmelerine sebep olur.

Her gün internet platformlarında bebek bakımı ve çocuk gelişimi hakkında yeni bilgiler yüklenmektedir. Geleneksel anlamda, kültürel normlar ve değerler ekseninde çocuk yetiştirilmekteydi. İnternet ortamında bilginin bu denli hızlı bir şekilde aktarılması ve paylaşımı, annelik deneyiminin geleneksel bir bağlamdan kopup daha bireysel ve özgün bir annelik deneyimi mümkün kılmıştır. Bu bağlamda yeni iletişim teknolojilerinin annelere sağladığı avantaj, annelik deneyimini yaşayan farklı coğrafyalardaki insanları buluşturması ve onların deneyimlerine şahit olmaları olmuştur.

2.1.1.8. Enformasyon, Söylem ve Annelik

Söylem, basit olarak kullanılan dil ve dil pratiği olarak tanımlanmaktadır. Dil kullanımı ise, dil biliminin geleneksel öğeleri ile sınırlı değildir. Foucault, tarihin koşullandırdığı, bilgi ve anlam üreten bir sistemi tanımlamak için "söylem"

kavramını seçmiştir. Söylemin aslında belirgin bir biçimde maddeye dayalı olduğunu ve sistematik bir şekilde, “üzerinde konuştuğu nesnelere kuran pratikler” ürettiğini belirtir (Foucault,1969:49). Bu nedenle söylem, söylemsel mantığın kitlelerce anlaşılması ve söylemin toplumsal bir olgu olarak kabul edilmesi yoluyla, toplumsal (ve aşamalı olarak küresel) ilişkileri yapılandıran bilginin düzenlemesi için bir yoldur. Her toplumda söylem; denetimi, seçimi ve sabitlemesi aynı anda yapılmak yoluyla görevi, söylem kaynaklı otorite ve tehditleri önlemek, şans eseri gelişebilecek durumları ustaca yönetebilmek ve söylemin acımasız ve müthiş önemselliğinden kaçınmak olan bir dizi yöntemin uygulanmasıyla oluşturulur.

Günümüzde annelik mefhumu, siyasetin, medyanın, kültürel çalışmaların ve feminist hareketin temel odaklarından biri haline gelmiştir. Bütün bu kurumlar ve düşünce sistemleri annelik kavramının çeşitli noktalarını ön plana çıkaran söylemler oluştururlar. Bu söylemlerin arasında en öne çıkmış söylem ise patriarkal düzenin sürekliliğini savunan “kutsal annelik ideolojisi”dir (Hançer, 2018:188). Günümüz post-endüstriyel toplumlarında; bireyin her türlü reklam ve kitle kültürü dayatmalarına maruz kaldığı bir dönemde, tüketim alanına hizmet eden çeşitli kurumlar, annelik kavramının dönüşümünden etkilenmiştir. Özellikle medyanın 20. yüzyılın ikinci yarısında, teknolojik devrim ile birlikte daha geniş kitlelere hitap edebilmesi, büyük bir enformasyon ağının kurulmasına olanak tanımıştır. Annelik alanında medyada yaratılan söylemler, çoğunlukla anneliğin idealize edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu idealizm yeni bir kutuplaşmayı meydana getirir. Böylelikle “iyi” ve “kötü” anne kategorileri yaratılır (Hançer, 2018:189). İdeal annelik, iletişim araçları tarafından gündelik hayatta her gün tekrar edilen ve toplumsal belleğe kazanılan bir mit haline gelir. Aydınlanma geleneğinden bu yana bilen ve egemen olan özne her zaman erkek olmuş, modern toplumların inşası ile birlikte kadına yönelik atfedilen anlamlar artmıştır. Akıl ve söylem gereğince kadınlar bilgi alanının dışında tutularak rasyonel olmayan şeylerle ilişkilendirilir.

2.1.2. Fenomenoloji Yöntemi

Tarih boyunca insan, sürekli etrafındaki nesnelere sorgulama ve anlamlandırma çabası içerisindeydi. Birbirleriyle, doğayla ve etrafındaki nesnelere sürekli temas halinde olan insan, bilginin üretim sürecinin temel aktörüdür. Dünyadaki olguları anlamlandırma sürecinin içerisinde olan insan, elde ettiği

bilgileri sürekli gelecek nesillere aktarmış ve gündelik yaşamında sürekli şeyleri sembolleştirmiş, yeniden inşa etmiş ve anlamlandırmıştır. “Elde edilen bilgiler insanın zihnin içerisinde olan bilgiler midir, yoksa yaşadığımız dünyanın içerisinde var olan bilgileri anlamlandırmakta mıyız?” sorusu felsefenin en temel problemlerinden birisi olmuştur (Mead, 1934:181). Fenomenoloji bu noktada, bilginin nereden geldiğini ve öznenin bilgiyi edinme sürecini araştırır.

Fenomen felsefe terimleri sözlüğünde “görüngü” olarak tanımlanmıştır (Akarsu, 1975:13). Öznenin duyularıyla algılayabildiği her şey fenomendir. Fenomenografi ise Yunanca görünme anlamına gelen *phaninomenon* ve betimleme anlamına gelen *graphein* kelimelerinden türetilerek öznenin duyularıyla algılayabildiği şey olarak ifade edilmektedir.

Fenomenolojik araştırmalar, insanların gündelik hayatlarında yaşamış olduğu şeyler karşısında ne anladıkları, nasıl tepki verdikleri ve bu süreci nasıl deneyimledikleri üzerinde durmaktadır. Araştırma yönteminde bireyin tanımlamaları, doğru ya da yanlış olarak kabul edilmez. Araştırma yönteminde bireylerin fenomenlere yapmış olduğu tanımlar kategorileştirilir ve bu kategorilerde bireylerin fenomenler hakkında ne düşündükleri açıkça belli edilir.

1890 ve 1920 yılları arasında çalışmaları yayımlanan Edmund Husserl, fenomenolojik felsefenin kurucu babası sayılır. Bilimsel bilginin akıl almaz hızlanması sonucunda bilginin özneyle olan bağının kopuş noktasına geldiğini savunan Husserl, gündelik yaşamla elde ettiğimiz toplumsal deneyimimizi tekrar elde etmemiz gerektiğini ve bu zamana kadar bu bağı koparmış olduğumuzu ifade eder (Husserl, 2018:65). Fenomenoloji, bilginin varoluş sürecini ve bilginin birey tarafından anlamlandırmasını anlamaya çalışarak, duyular çerçevesinde bireyin dış dünyadan elde ettiği verileri nasıl deneyimlediğinin ve anlamlandırdığının üzerinde durur. Fenomenoloji bu noktada, bilincin yapısı ve işleyişiyle ilgilenir. Fenomenolojiye göre içinde yaşadığımız dünya, bilincimizle ve dolayısıyla kendi içimizde yaratılan dünyadır (Waldenfels, 2000:54). Husserl'den sonra onun öğrencisi olan Alfred Schutz, faydacılıktan ve sembolik etkileşimcilik kuramlarından etkilenecek fenomenolojik sosyolojinin temellerini atmıştır.

Fenomenografik Araştırma Yöntemi adlı makalede, Trigwell tarafından tanımlanmış fenomenografinin beş özelliği belirtilmiştir (Yıldız, Çekmez & Bütüner,

2012:82). Buna göre, Aydınlanmacı geleneğin temel taşlarından birisi olan dualite; fenomenografik yönteme göre reddedilmiş, birey ve nesne fenomenen ayrı olarak görülmüştür. Fenomenografi, nitel araştırma yöntemleri arasında yer almaktadır. Fenomenografik araştırmada, araştırmacıdan önce, katılımcıların algılamaları dikkate alınır. Bu hususta, araştırmada temel alınacak kriter, araştırmaya katılan katılımcılar olacaktır. Her katılımcının fenomenlere karşı farklı deneyimleri olduğu için bu fenomenin kullanıcılar arasındaki tecrübe edilme şekilleri birbirinden farklıdır. Bu noktada araştırmada esas alınacak bir diğer nokta ise araştırmadaki çeşitliliğin önemli noktalarını belirlemektir.

Fenomenografik araştırmanın en temel amacı, bireylerin belirli olgular ve olaylar karşısında yaşadıkları deneyimleri anlamada, analiz etmede ve kavramlaştırmada nasıl bir yöntem belirlediklerini ortaya koymak ve ortaya çıkan kategorileri sistematik olarak birbirinden ayırmaktır. Bu noktada bireylerin fenomenlere karşı vermiş oldukları tepkiler ve yaşamış olduğu deneyimler baz alınır. Araştırma fenomeniyle bireysel kategoriler arasında sıkı sıkıya bir ilişki olmalıdır. Araştırma soruları hazırlanırken elde edilen cevaplar belirli bir kategori etrafında oluşturulup hiyerarşik düzene göre oluşturulmalıdır. Her bireyin, araştırma sorusuna vermiş olduğu cevap potansiyel bir kategori oluşturur.

Çalışma, metodolojik yaklaşımını Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz'e (IPA) dayandırmaktadır (Smith, Flowers ve Larkin, 2009:82). Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz, temel olarak belirli bir kişinin deneyimlerinin belirli bir bağlamda yorumlanmasına bağlıdır. Katılımcıların öznelliğine ve kendi özel deneyimlerini nasıl anlattıklarını göz önünde bulunduran IPA, ideografiyi kilit bir kavram haline getirmektedir. Çünkü IPA, temel olarak insanların bireysel deneyimlerini ve belirli bir olguyu anlamalarına odaklanan süreç odaklı bir metodolojidir (Smith vd., 2009:85). Bu yaklaşım ile çalışma, her annenin annelik deneyimlerini anlatmasını, bu deneyimlerin kendileri için nasıl anlam ifade ettiğini ve annelik deneyimlerinin sınıfsal bağlamda ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Dünya üzerinde çok çeşitli kültürler ve insanlar mevcuttur. Bu kültürlerin evlilik, ilişki kurma ve cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümleri birbirinden farklıdır ve her bir kültür zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Kadın ve annelik algısı toplumlar ve kültürel arası farklılıklar gösterirken, 18. yüzyıldan günümüze kadar olan toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimler ile birlikte anneliğe olan bakış açısı idealize edilmeye başlamıştır. Araştırmamıza yönelik ilk bölümde, annelik tanımlamaları yapılarak, literatürdeki sosyolojik ve kültürel perspektiflere yer verilmiştir. Daha sonra feminist teorinin kadın ve anneliğe dair olan literatür taraması aktarılıp ve Türkiye’de 21. yüzyıldaki orta sınıf çalışan kadınları tanımlamak için öncelikle, toplumsal tabakalaşma literatürünü inceleyip, Marx’ın sınıf kavramına değinilmiştir. Bourdieu, 21. yüzyıldaki sınıf kavramıyla birlikte sınıf kavramının heterojen bir olguya dönüştüğünü analiz ettikten sonra, Türkiye’deki orta sınıf kadınları nitel ve nicel araştırma tekniklerini kullanarak açıklanmıştır. Türkiye’de son yıllarda annelik sosyolojisi ile alakalı yapılan yüksek lisans tezleri arasında, Fatma Senem Şahlar’ın *“Türkiye’de Yaşayan Orta-Üst Sınıf, Çalışan Kadınların Annelik Deneyimlerini Nasıl Anlamlandırdıklarına Dair Yorumlayıcı Fenomenolojik Bir Analiz”* (2017), Melahat Gül Uluğtekin’in, *“Türkiye’de Annelik İdeolojisinin Sosyolojik Bir Analizi”* (2002), Ayşe Abbasoğlu Özgören’in *“Türkiye’de Doğurganlık ve Kadın İstihdamı İlişkisi Üzerine Çalışmalar: Çalışma ve Annelik”* (2015) adlı çalışmalar örnek gösterilebilir. Buna ek olarak Türkiye’de orta-sınıf annelerin, annelik deneyimlerini analiz etmek için fenomenolojik analizden yararlanılmıştır.

Annelik kavramının geçmişten günümüze nasıl bir değişim geçirdiğini ve modernleşme ile birlikte annelik algısının nasıl şekillendiğini açıklamak adına, Badinter’in *“Kadınlık mı Annelik mi?”* Tina Miller’in *“Annelik Duygusu”* ve Kate Millet’in *“Cinsel Politika”* adlı çalışmaları önemli bir esin kaynağı olmuştur.

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmada kullanılan model, evren ve örneklem, araştırma için gerekli olan veri toplama araçları, verilerin çözümlenmesinde kullanılan teknikler ve verileri toplama süreci ve analizi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın ilk bölümü teorik, ikinci bölümü ise uygulamalı olarak yapılmıştır. Öncelikle konu ile ilgili kaynak taraması yapılmış ve elde edilen kaynaklar ışığında genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma modelinde olup Balıkesir ilinde yaşayan en az 2 yıllık annelik deneyimi olan annelerin annelik deneyimleri ile ilgili annelik deneyimleri süresince yaşadıkları, çocuk bakımları, çocuk yetiştirmede faydalanılan kaynaklar, annelik görevleri ve annelik algıları hakkında düşüncelerinin derinlemesine incelenmesine yönelik bir durum çalışmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın analiz ünitesi bireylerden oluşmaktadır. Bu araştırmanın evrenini Balıkesir ilinde ikamet eden, en az 2 yıllık annelik deneyimine sahip kadın bireyler oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise 40 kadın birey oluşturmaktadır. Örneklem grubu seçiminde; tabakalı amaçlı örneklem yönteminden faydalanılmıştır. Tabakalı amaçlı örneklem, belirli tabakalardaki örneklemin içerisinden bir amaç doğrultusunda yeniden seçilen örneklem grubudur (Neuman & Robson, 2014). Bu örneklemin amacı, bir ortaklık oluşturmaktan ziyade var olan asıl değişkenleri göstermektir (Bernard, 2011). Tüm annelerle; çocuklarının yaşları, ekonomik durumları, eğitim durumları, çocuk bakımı ve annelik deneyimlerine ilişkin yarı yapılandırılmış bir mülakat formu ile görüşme sağlanmıştır. Araştırmaya katılan anneler, araştırmacı tarafından farklı sosyal ortamlarda görüşme için gönüllü olan annelerden seçilerek gelir düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Gönüllülük esasına dayalı olarak, görüşmelerin gerçekleştirildiği katılımcıların çalışmaya uygunluklarının belirlenmesi amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu uygulanmıştır.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmaya katılan annelerin, annelik deneyimlerine ilişkin kişisel bilgilerinin alınması amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Görüşme formu formatı, “Nitel Araştırma Psikolojisinde Açıklayıcı Fenomenolojik Analizin Kullanımı İçin Pratik Bir Rehber”e (Pietkiewicz ve Smith 2014) dayanılarak geliştirilmiştir. Görüşme formunda katılımcıların demografik bilgilerini içeren yaş, gelir düzeyi, eğitim durumu, meslek türü, medeni durum verilerinin elde edildiği kısımlar yapılandırılmış olarak düzenlenmiştir. Formun geri kalan kısmında ise katılımcılara açık uçlu sorular sorularak derinlemesine bilgi edinme amaçlanmıştır. Bu kısım, mülakat formunun yarı yapılandırılmış kısmını oluşturur. Bu kısımdaki sorular mülakatın gidişatına göre esnek ve katılımcıların cevaplarına göre değişebilir özelliğe sahiptir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği; görüşme öncesinde hazırlanan belirli bir görüşme formuna bağlı olduğu için bilgileri karşılaştırılabilir halde ve düzenli bir sistemde sunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 1999:283).

Görüşme sırasında annelere annelik deneyimlerini ifade etme fırsatı veren 31 açık uçlu soru sorulmuştur (bkz. Ek-A). Görüşme öncesinde, katılımcıların demografik verilerinin belirlenmesi amacıyla 4 kapalı uçlu soru sorulmuştur. Ayrıca araştırmaya katılan annelere, annelik deneyimlerine ilişkin detaylı bilgi sahibi olunması amacıyla sorulan açık uçlu sorular ile alt araştırma konularına ilişkin sorular da yöneltilmiştir.

Bu gerekçe göz önüne alınarak bu çalışmanın, çalışmaya katılan her annenin öznel annelik deneyimlerinin sosyo-ekonomik duruma göre detaylı incelenebilmesi ve çalışmanın anlam kazanabilmesi amacıyla nitel bir araştırma tasarımı tercih edilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırma için elde edilecek veriler, Balıkesir ilinde 2019 yılında yaşayan en az 2 yıllık annelik deneyimine sahip kadınlara mülakat yapılması sonucu elde edilmiştir. Araştırmaya katılan anneler ile görüşmeden önce, katılımcıların her birine çalışmaya uygunluklarının belirlenmesi amacıyla 9 adet demografik soru sorulmuştur. Demografik durumu açısından araştırma örnekleme giren anneler ile

dikkat dağılmasından kaçınmak amacıyla sessiz ve özel bir odada 20 ile 25 dakika arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce çalışmanın amacı kısaca açıklanmış ve ses kayıt cihazı kullanmak için izin alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler gizlilik esasına uyularak gerçekleştirilmiş ve çalışma içerisinde katılımcı verileri veya değerlendirmeleri gizlilik gereği kodlar ile ifade edilmiştir. Görüşmeler 5 Aralık-10 Şubat 2019 tarihleri arasında yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Görüşme verilerinin analizinde Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (IPA) (Smith vd., 2009) metodolojisi uygulanmıştır. Analizin yapılmasında NViVO 11 (Nitel veri Analiz Programı) kullanılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler ile elde edilen ve yazılı dokümana aktarılan görüşme notları NViVO 11 nitel veri analizi bilgisayar programına yüklenerek; kodlar, alt kodlar ve temalar oluşturulup okuyucu için anlamlı hale getirilmiştir. Oluşturulan temalara göre verilerin işlenmiş ve doğrudan alıntılarla ise bulgular yorumlanmıştır. Katılımcıların bu oluşturulan temalarla olan ilişkisini ortaya koyabilmek için frekans analizleri yapılmıştır.

NViVO yazılımı araştırmacıların nitel araştırmalar ile elde ettikleri metinler için kodlar ile bağlantı kurarak verilerdeki ilişkileri görsel ve anlamlı raporlar haline getirmeleri için kullanılmaktadır (Bacanak, 2013). Detaylı doküman incelemeleri, veri organizasyonu, metin analizi ve bilgi haritaları NViVO 11 Nitel veri Analiz Programı aracılığı ile yapılandırılarak sunulabilmektedir (Çayır & Sarıtaş, 2017).

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Annelik deneyimlerinin incelendiği araştırmanın bu bölümünde; konuyla ilgili anneler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler; tablolar, grafikler ve bilgi haritaları haline dönüştürülerek sunulmuştur. Çalışma esnasında örneklem grubunun yapısını değerlendirmek amacıyla öncelikle demografik sorular sorularak verilere ulaşılmıştır. Sonrasında ise konuya ilişkin detay bilgi almak amacıyla oluşturulan görüşme formu uygulanmıştır

Katılımcılardan yaş, eğitim durumu, meslek, aylık gelir, istihdam durumu, medeni durum, eşin eğitim ve istihdam durumu olmak üzere 11 adet demografik veri alınmıştır.

4.1. Demografik Bilgiler

Çizelge 1. Demografik Veriler–Yaş

<i>Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Yaş</i>			
		f	%
Yaş	18-25	0	0
	26-35	19	47,5
	36-45	12	30
	46-60	9	22,5
	61 ve üzeri	0	0
	Toplam	40	100,0

İlk olarak katılımcıların yaş istatistikleri için Çizelge 1'e bakıldığında en küçük değer 27, en büyük değer ise 59 olarak tespit edilmiştir. 26-35 yaş aralığındaki katılımcılar 19 kişi (%47,5), 36-45 yaş aralığındaki katılımcılar 12 kişi (%30) ve 46-60 yaş aralığındaki katılımcılar ise 9 kişidir (%22,5).

Çizelge 2. Demografik Veriler –Eğitim

<i>Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Eğitim Durumu</i>			
		f	%
Eğitim Durumu	İlkokul	2	5
	Ortaokul	0	0
	Lise	14	35
	Önlisans	6	15
	Lisans	15	37,5
	Lisansüstü	3	7,5
	Toplam	40	100,0

Katılımcıların eğitim seviyelerine bakıldığında ilkokul mezunu 2 kişi (%5), lise mezunu 14 kişi (%35), önlisans mezunu 6 kişi (%15), lisans mezunu 15 kişi (%37,5), lisansüstü mezunu 3 kişi (%7,5) oldukları görülmektedir.

Çizelge 3. Demografik Veriler –Meslek

<i>Katılımcuların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Meslek</i>			
		f	%
Meslek	Büro Personeli	8	20
	Mühendis	1	2,5
	Mimar	1	2,5
	Sosyolog	1	2,5
	Muhasebe Uzmanı	6	15
	Akademisyen	1	2,5
	Teknisyen	4	10
	Pazarlama Uzmanı	1	2,5
	Avukat	2	5
	Garson	1	2,5
	Öğretmen	4	10
	Esnaf	1	2,5
	İşçi	2	5
	Finans Uzmanı	1	2,5
	Ev Kadını	6	15
	Toplam	40	100,0

Mesleki durum dağılımlarına bakıldığında 15 farklı meslek grubundan katılımcı olduğu görülmektedir. Dağılıma göre meslek grupları; 8 kişi (%20) olarak büro personeli, 6 kişi (%15) muhasebe uzmanı, 6 kişi (%15) ev kadını, 4'er kişi (%10) olarak teknisyen ve öğretmen, 2'şer kişi (%5) olarak avukat ve işçi, 1'er kişi (%2,5) olarak mühendis, mimar, sosyolog, akademisyen, pazarlama uzmanı, garson, esnaf ve finans uzmanıdır. Meslek dağılımına ilişkin detaylı veriler Çizelge 3'de gösterilmiştir.

Çizelge 4. Demografik Veriler –Çalışma Durumu

<i>Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Çalışma Durumu</i>			
		f	%
Çalışma Durumu	Çalışıyorum	25	62,5
	Çalışmıyorum	15	37,5
	Toplam	40	100,0

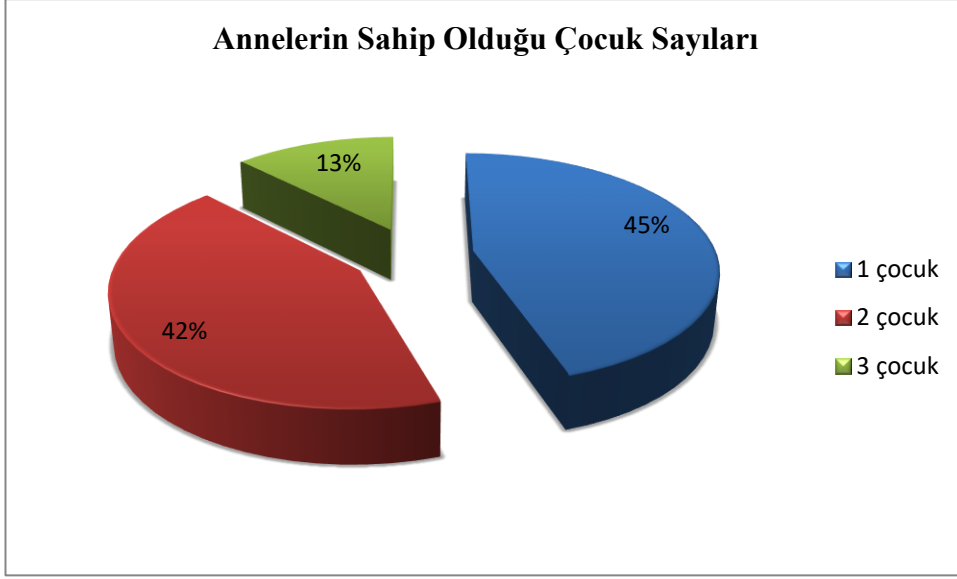
Katılımcıların çalışma durumlarına ilişkin verilere bakıldığında ise herhangi bir işte çalışanların sayısı 25 kişi (%62,5), herhangi bir işte çalışmayıp ev kadını olanların sayısının ise 15 kişi (37,5) oldukları görülmüştür.

Çizelge 5. Demografik Veriler –Medeni Durum

<i>Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Medeni Durum</i>			
		f	%
Medeni Durum	Evli	35	87,5
	Boşanmış	5	12,5
	Toplam	40	100,0

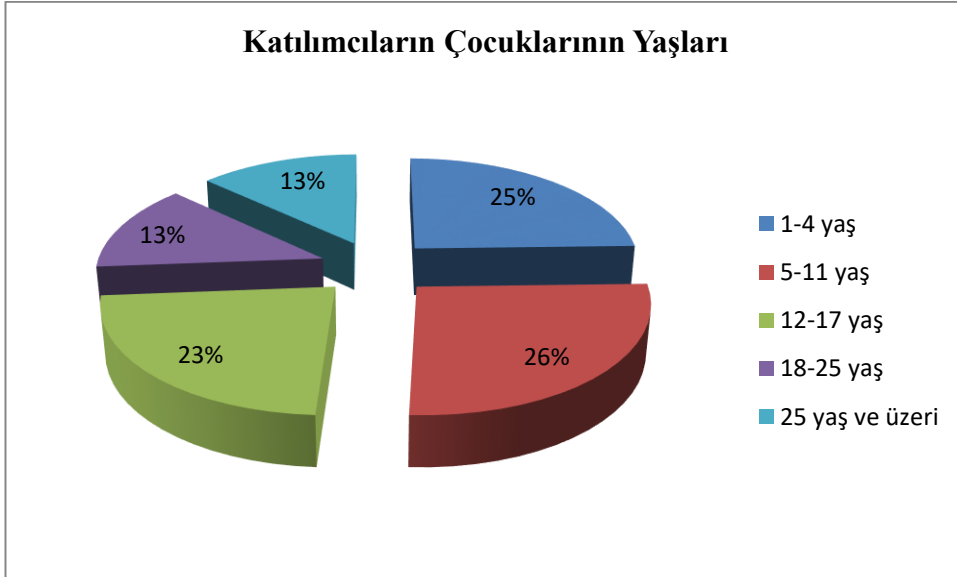
Katılımcıların medeni durumlarının istatistiklerine bakıldığında ise katılımcıların sadece 5'i (%12,5) boşanmıştır.

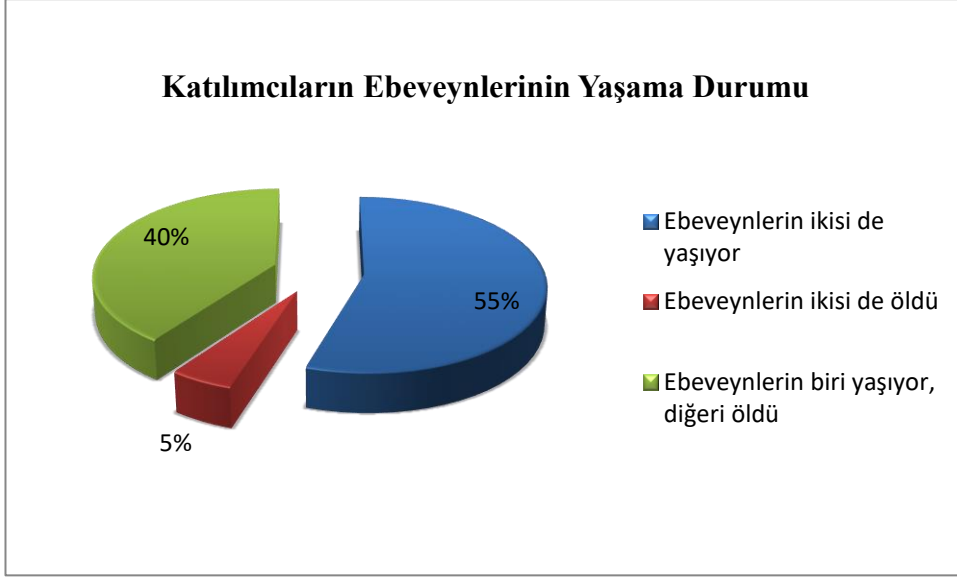
Şekil 1. Demografik Veriler –Çocuk Sayıları

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayılarına bakıldığında tek çocuk sahibi olanların sayısı 18 kişi (%45), 17 kişi (%42) iki çocuk sahibi ve üç çocuğa sahip olanların ise 5 kişi (%13) oldukları görülmüştür.

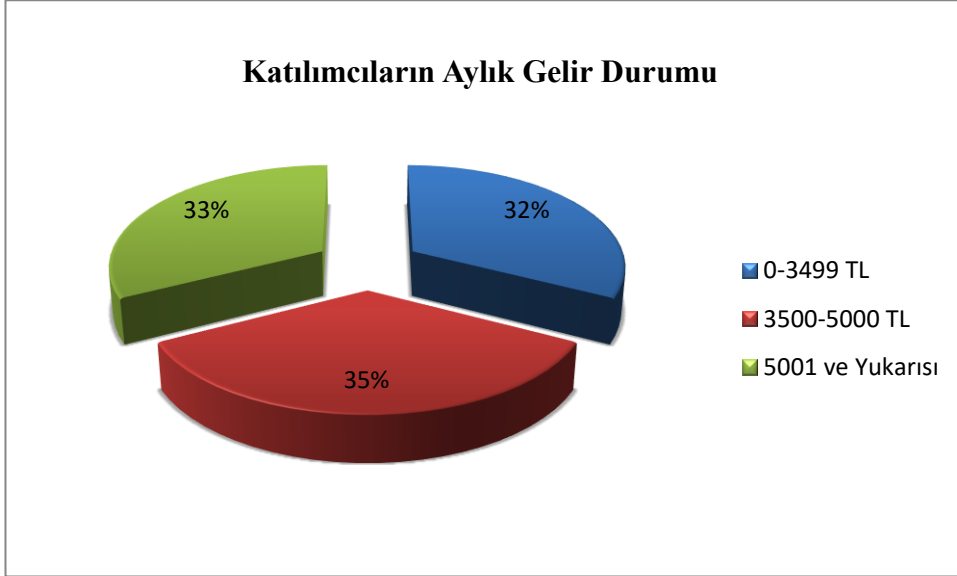
Şekil 2. Demografik Veriler –Çocukların Yaşları

Katılımcıların çocuklarının yaş durumlarına ilişkin verilere bakıldığında 1-4 yaş arası çocuk sayısı 15 (%25), 5-11 yaş arası çocuk sayısı 16 (%26), 12-17 yaş arası çocuk sayısı 14 (%23), 18-25 yaş ve 25 yaş ve üzeri çocuk sayısının 8 (%13) olduğu görülmüştür.

Şekil 3. Demografik Veriler –Ebeveynlerinin Yaşama Durumu

Katılımcıların ebeveynlerinin yaşama durumuna ilişkin verilere bakıldığında ebeveynleri yaşayan katılımcılar (%55), ebeveynlerinden sadece birisi yaşayan katılımcılar (%40), ebeveynleri yaşamayan katılımcılar ise (%5) olduğu görülmüştür.

Şekil 4. Demografik Veriler –Aylık Gelir

Katılımcıların aylık gelir durumlarına bakıldığında aylık gelirleri 0-3499 TL arası olan katılımcılar 13 kişi (%32), 3500-5000 TL arası 14 kişi (%35), 5001 TL ve yukarı gelirine sahip olan katılımcıların ise, 13 kişi (%33) oldukları görülmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 18.09.2018 tarihinde yayınlamış olduğu haber bülteninde bulunan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2017 sonuçlarından elde

edilen “Hanehalkı kullanılabilir gelire göre sıralı %20’lik gruplar itibariyle yıllık hanehalkı kullanılabilir gelirin dağılımı” referans alınmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018). Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2006-2017 Hanehalkı kullanılabilir gelire göre sıralı yüzde 20’lik gruplar itibarıyla yıllık hanehalkı kullanılabilir gelirin dağılımında ilk ikinci %20’lik gruba giren aylık ortalama geliri 0-3499 TL olan katılımcılar alt sınıfı, üçüncü %20’lik gruba giren aylık ortalama geliri 3500-5000 TL olan katılımcılar orta sınıfı, dördüncü ve beşinci %20’lik gruba giren aylık ortalama geliri 3500-5000 TL olan katılımcılar ise üst sınıfı oluşturmaktadır.

Çizelge 6. Demografik Veriler –Eş Çalışma Durumu

<i>Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Eş Çalışma Durumu</i>			
		f	%
Eş Çalışma Durumu	Çalışıyorum	35	87,5
	Ev Kadınıyım	5	12,5
	Toplam	40	100,0

Katılımcıların eşlerinin çalışma durumlarına ilişkin verilere bakıldığında ise herhangi bir işte çalışanların sayısının 35 (%87,5), ev kadını olup evde çalışanların sayısının ise 5 (%12,5) olduğu görülmüştür.

Çizelge 7. Demografik Veriler –Eş Eğitim Durumu

<i>Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular / Eş Eğitim Durumu</i>			
		f	%
Eş Eğitim Durumu	İlkokul	1	2,5
	Ortaokul	4	10
	Lise	10	25
	Önlisans	5	12,5
	Lisans	14	35
	Lisansüstü	6	15
	Toplam	40	100,0

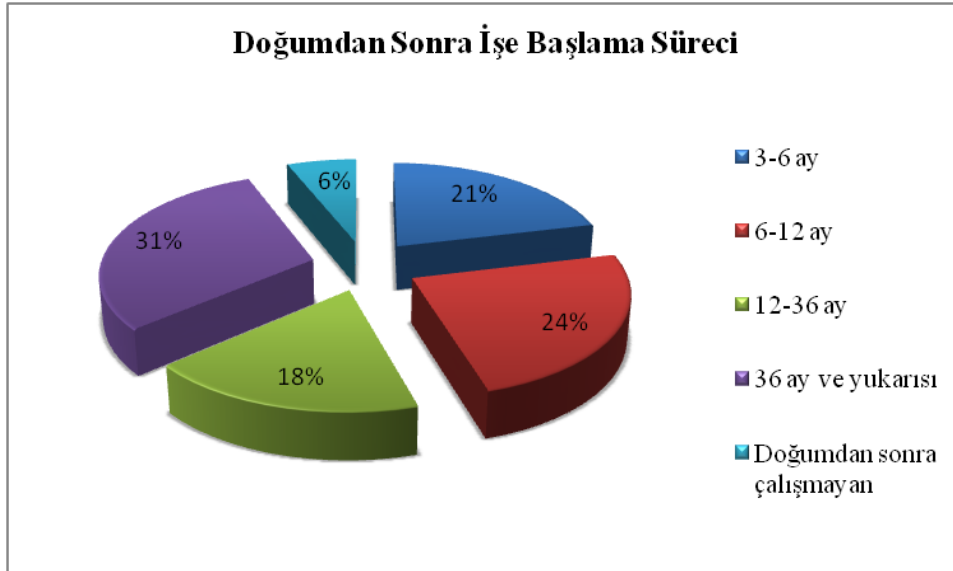
Katılımcıların eşlerinin eğitim seviyelerine bakıldığında ilkokul mezunu 1 kişi (%2,5), ortaokul mezunu 4 kişi (%10), lise mezunu 10 kişi (%25), önlisans mezunu 5 kişi (%12,5), lisans mezunu 14 kişi (%35), lisansüstü mezunu 6 kişi (%15) oldukları görülmektedir.

4.2. Nitel Veriler

4.2.1. Çocuğun Bakımı Üzerine

Görüşme formunun “Çocuğun Bakımı Üzerine” bölümünde katılımcıların; doğumdan sonra işe başlama süreçleri, çocuğa kim tarafından bakıldığı ve nedenleri, çalışmıyorsa bu durumun sebepleri verileri elde edilmiştir.

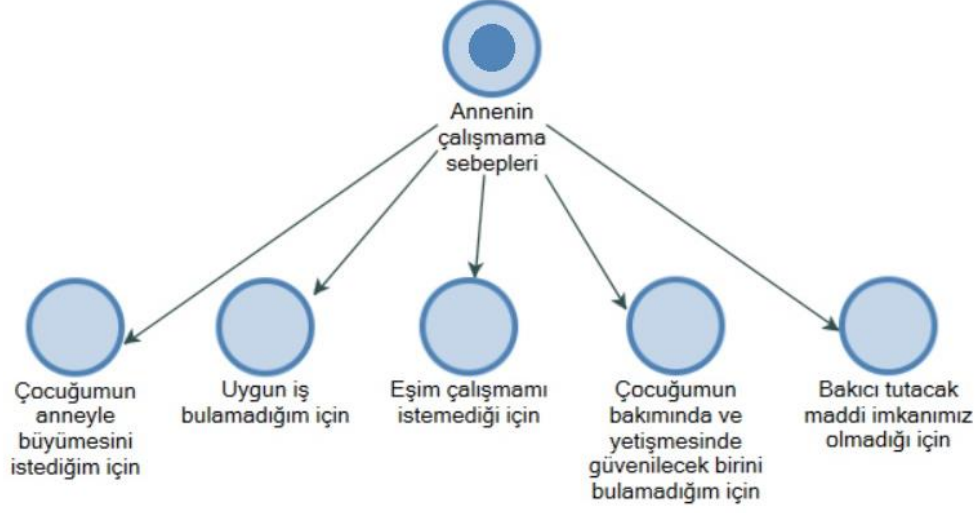
4.2.1.1. Doğumdan Sonra İşe Başlama Süreci

Şekil 5. Doğumdan Sonra İşe Başlama Süreci

Katılımcıların doğum yaptıktan sonra işe geri dönme süreçleri ile ilgili elde edilen verilere bakıldığında; %21'i 3-6 ay arasında, %24'ü 6-12 ay arasında, %18'i 12-36 ay arasında, %31'i 36 ay ve yukarısında işe geri dönmüştür. Doğumdan sonra işi bırakanlar ise %6'lık kısmı oluşturmaktadır. İşe geri dönme sürecine ilişkin detaylı veriler Şekil 5'te gösterilmiştir.

4.2.1.2. Annenin Çalışmama Sebepleri

Şekil 6. Annenin Çalışmama Sebepleri-Bilgi Haritası.

Annelerin çocuk sahibi olduktan sonraki süreçte iş hayatına atılmamalarının sebepleri Şekil 6'da verilen Bilgi Haritasında gösterilmiştir. Cevaplardaki benzer ifadeler; 'Çocuğumun anneye büyümesini istediğim için', 'Uygun iş bulamadığım için', 'Eşim çalışmamı istemediği için', 'Çocuğumun bakımında ve yetişmesinde güvenilecek birini bulamadığım için', 'Bakıcı tutacak maddi imkanımız olmadığı için' şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir.

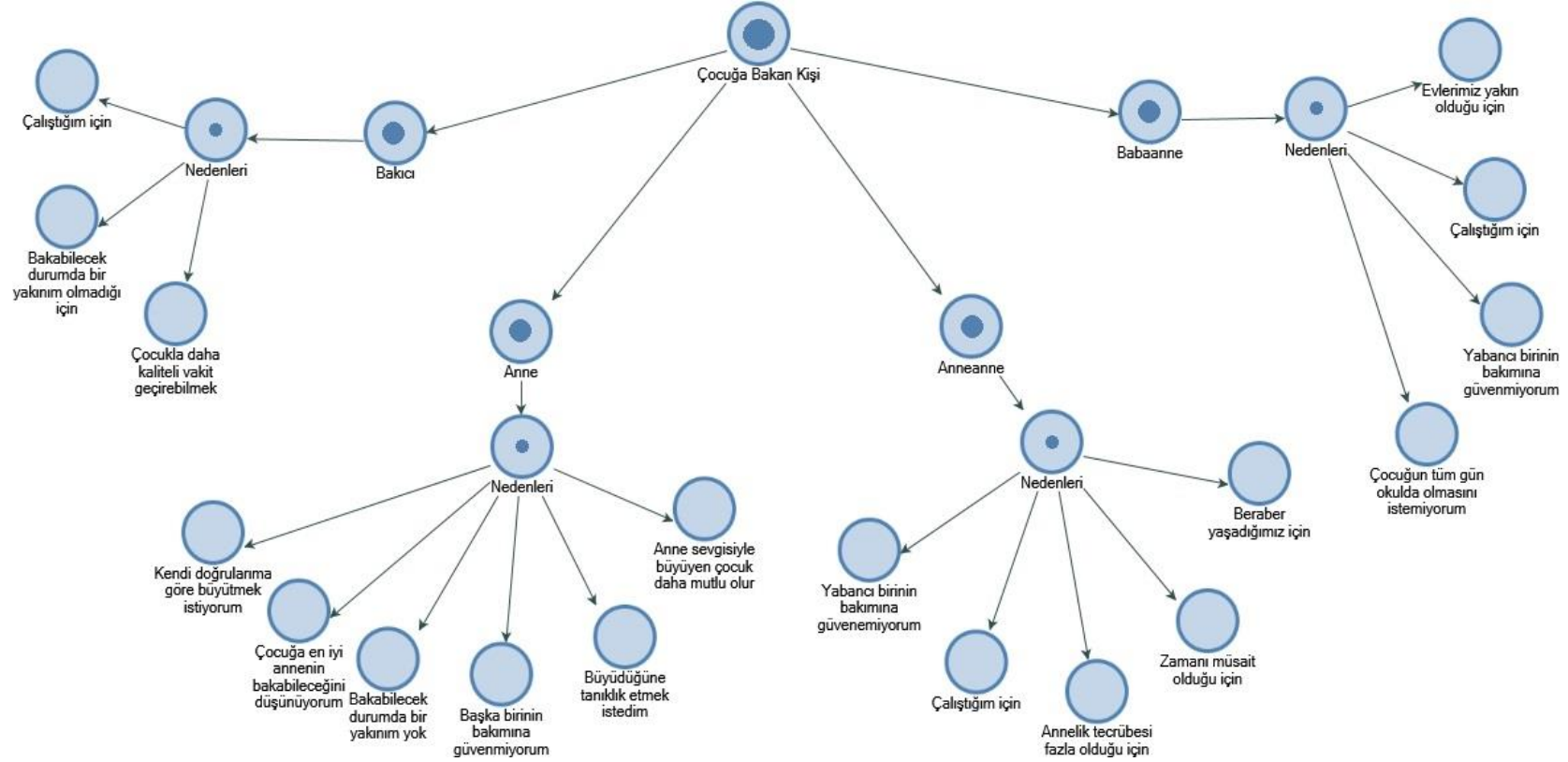
'Çocuğumun anneye büyümesini istediğim için' kodu altında toplanan benzer ifadeler örneklem grubunun alt sınıf olarak tanımlanan grubunda yoğun olarak görülmüştür.

Bu soru ile ilgili öne çıkan katılımcı cevaplarının bazıları doğrudan aktarılmıştır:

...Annesinin büyüttüğü bir çocuğun daha sağlıklı, daha güçlü olacağını düşünüyorum. Özbakım süreci bitip, okula vermemiz gereken yaşa geldiğinde kendime bir iş aramak, bulmak ya da bir iş kurup yapmak gibi fikirlerle motive oldum... (36 nolu anne, alt sınıf)

...Benim çalışmama sebepim sadece çocuklarımdır. Anneye büyüyen çocuk en sağlıklı çocuktur... (3 nolu anne, alt sınıf)

4.2.1.3. Çocuğa Bakan Kişi ve Nedenleri

Şekil 7. Çocuğa Bakan Kişi ve Nedenleri-Bilgi Haritası.

Katılımcılara yöneltilen “Çocuğunuza kim bakıyor? Neden?” sorusuna verilen cevaplar Şekil 7’de verilen Bilgi Haritasında gösterilmiştir. Burada görüldüğü gibi NViVO 11 programında çocuğun bakan kişi ile ilgili olarak; ‘Anne’, ‘Anneanne-Babaanne’, ‘Bakıcı’ üst kodlara ayrılmıştır.

Çocuk bakımı görevini ‘Anne’ ve ‘Anneanne-Babaanne’ olarak üstlenen katılımcılar yoğun olarak, örneklem grubunun alt ve orta sınıfını oluşturmakla birlikte üst sınıf içerisinde de görülmektedir.

Anne tarafından bakımın nedenleri ile ilgili olarak; ‘Kendi doğrularına göre büyütmek istiyorum’, ‘Çocuğa en iyi annenin bakabileceğini düşünüyorum’, ‘Bakabilecek durumda bir yakınım yok’, ‘Başka birinin bakımına güvenmiyorum’, ‘Büyüdüğüne tanıklı etmek istedim’, ‘Anne sevgisiyle büyüyen çocuk daha mutlu olur’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuş ve cevaplardaki benzer ifadeler bu kodlar altına toplanmıştır.

Anneanne ve babaanne tarafından bakımının nedenleri ile ilgili olarak; ‘Yabancı birinin bakımına güvenmiyorum’, ‘Çalıştığım için’, ‘Annelik tecrübesi fazla olduğu için’, ‘Zamanı müsait olduğu için’, ‘Beraber yaşadığımız için’, ‘Evlerimiz yakın olduğu için’, ‘Çalıştığım için’, ‘Yabancı birinin bakımına güvenmiyorum’, ‘Çocuğun tüm gün okulda olmasını istemiyorum’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur.

Bu soru ile ilgili öne çıkan katılımcı cevaplarının bazıları doğrudan aktarılmıştır:

...İlk kızımda eşim çalışmamı istemedi. Benim kazandığım paranın bakıcıya gitmesini istemedi. En güzel eğitimi benim vereceğimi düşündük. İki birlikte büyüdüler zaten. Serbest çalışıyordum yine kendim ilgilenmişim. Şu anda da büyüdüler, artık bir bakıma ihtiyaçları kalmadı. Yine ben ilgileniyorum ama... (28 nolu anne, alt sınıf)

...Çocuğumun beslenmesi, yemesi, temizliği her şeyi bendeydi. Çünkü bir annenin yapması gerekenler bunlar. Benim sağlık problemim yok, bana engel olan bir problemim yok. Bunlar benim ona karşı olan görevlerimdir. Severe isteyerek yaptım bunları. Ya babasına bırakmışım gitmişimdir ya da beraber

gitmişizdir. Hiçbir yabancıya çocuklarımı temas ettirmedim... (36 nolu anne, alt sınıf)

...Bebekken çalışırken annem baktı. Çünkü hiçbir kuruma emanet edemeyeceğim için böyle bir tercihte bulundum... (23 nolu anne, orta sınıf)

...Babaannesi baktı. Aynı apartmanda oturuyorduk. Ona baktırmak daha mantıklı geldi. Babaannesinden başka kimseye de güvenemedim. Bakıcıya vermek istemedim... (25 nolu anne, alt sınıf)

Çocuğun bakımı görevini ‘Bakıcı’ ile paylaşan katılımcılar yoğun olarak, örneklem grubunun üst sınıfını oluşturmaktadır. Bakıcı tarafından bakımın nedenleri ile ilgili olarak; ‘Çalıştığım için’, ‘Bakabilecek durumda bir yakınım olmadığı için’, ‘Çocukla daha kaliteli vakit geçirebilmek için’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur. Tüm bu oluşturulan kodlar ‘Çocuğa Bakan Kişi’ teması altına tanımlanmıştır.

...Yardımcım da vardı. Birkaç tane yardımcı değiştirdik. Ev için gelen ayrı, çocuk için gelen ayrı. Çünkü yetişemiyordum ben. Eşim de çok çalışıyor, bana destek olamıyordu. Bakıcılarımız hep bizimleydi... (24 nolu anne, üst sınıf)

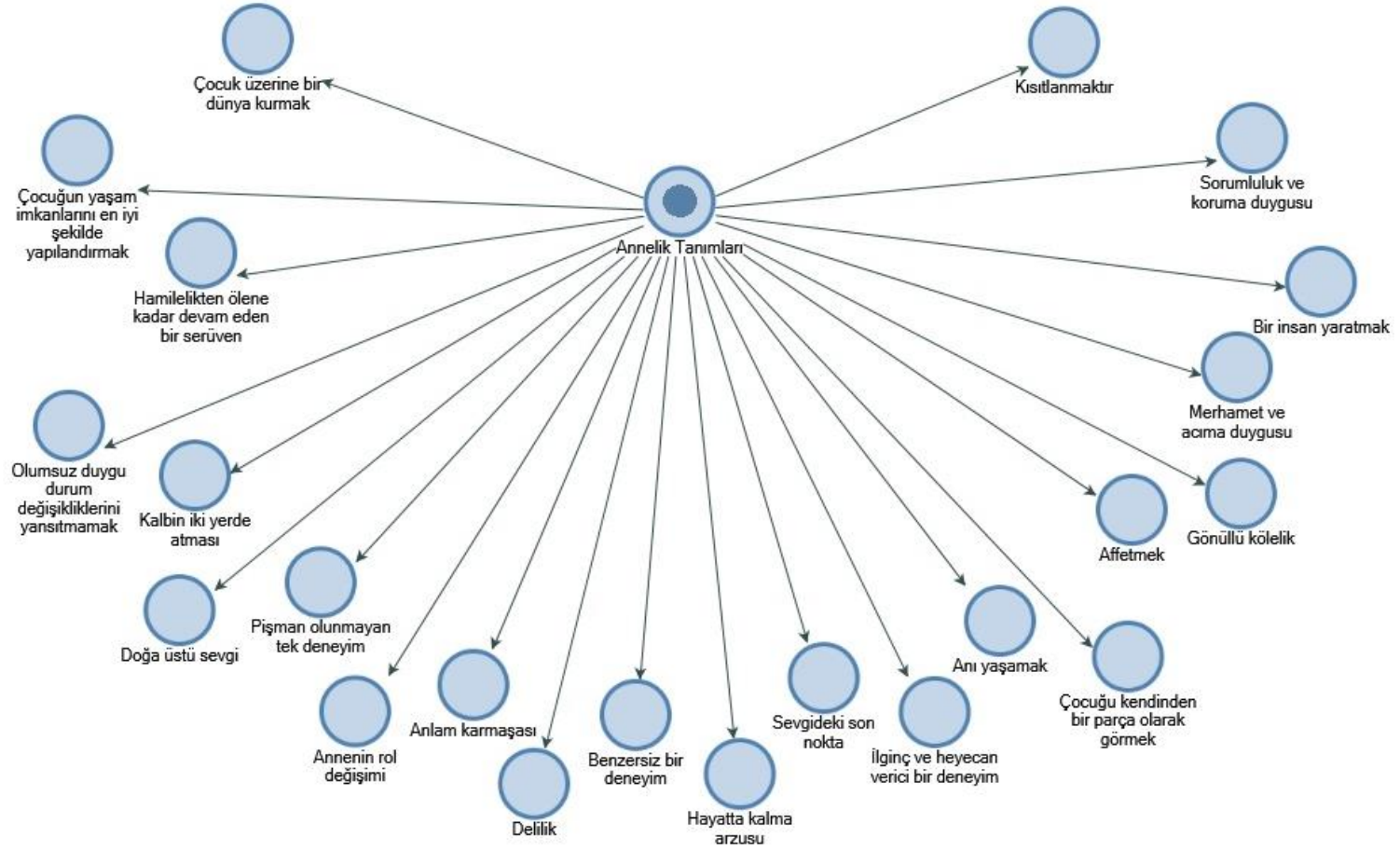
...Onu okula götürebilmesi ve ödevlerini yaptırabilmesi için bakıcı tuttum, Ege’ye yardımcı oluyor... (9 nolu anne, üst sınıf)

4.2.2. Anelik Deneyimi Üzerine

“Anelik Deneyimi Üzerine” adlı bölümünde katılımcıların; annelik algıları, iyi anne olmanın mutlak koşulu, annelik deneyimlerinin güçlü ve zayıf yönleri, anne-baba eğitiminin gerekli olma durumu ve alma ihtiyacı duyma durumu, eğitimlerin nerelerden alındığı, ihtiyaç duyulan konular, annelik deneyimi, annelik modeli, çocuk ile olan ilişki, çocuk ile vakit geçirme sıklığı, çocuk ile yapılan aktiviteler, çocuğun bakımında ve yetişmesinde zorlanılan anlarda yapılanlar, maddi durum değişiminde yaşanabilecekler, anneliğin toplumdaki rolü, kullanılan sosyal medya hesaplarının türleri, çocuk bakımında ve yetişmesinde sosyal medya desteği alma durumları, sosyal medyanın çocukla geçirilen vakitlere etkisi, ile ilgili veriler elde edilmiştir.

4.2.2.1. Annelik Tanımları

Şekil 8. Annelik Tanımları-Bilgi Haritası.

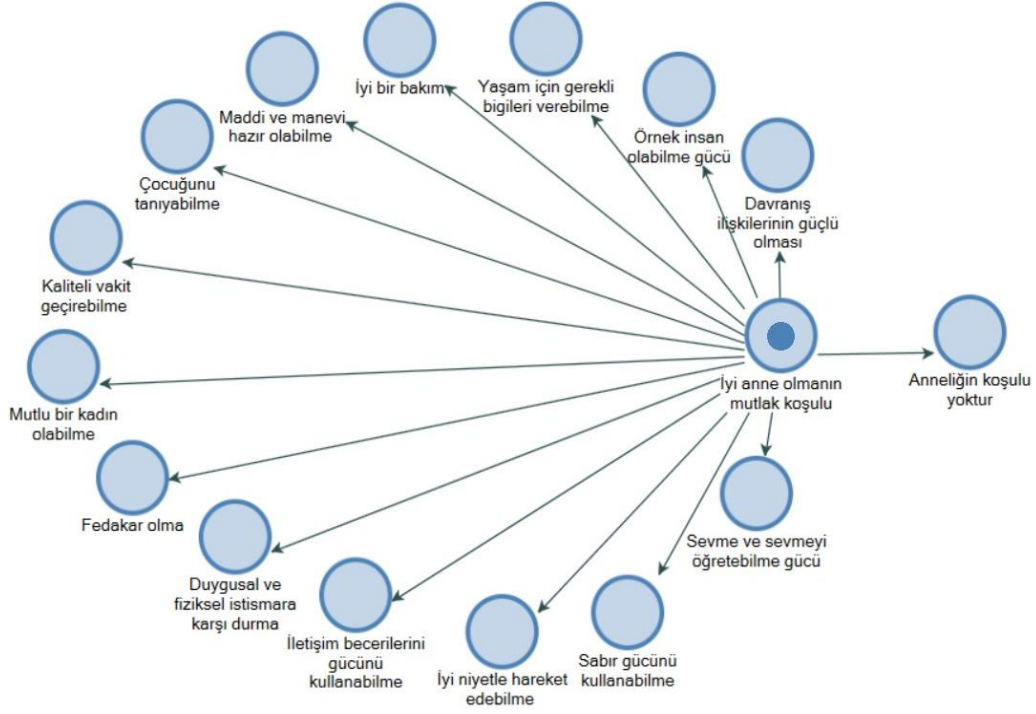
Katılımcıların annelik algılarını ölçmek amacıyla “Sizce annelik nedir?” sorusuna verilen cevaplar Şekil 8’deki Bilgi Haritasında gösterilmiştir. Katılımcılardan gelen benzer ifadeler; ‘Çocuk üzerine bir dünya kurmak’, ‘Çocuğun yaşam imkanlarını en iyi şekilde yapılandırmak’, ‘Hamilelikten ölene kadar devam eden bir serüven’, ‘Olumsuz duygu durum değişikliklerini yansıtmamak’, ‘Kalbin iki yerde atması’, ‘Doğa üstü sevgi’, ‘Pişman olunmayan tek deneyim’, ‘Annenin rol değişimi’, ‘Anlam karmaşası’, ‘Delilik’, ‘Benzersiz bir deneyim’, ‘Hayatta kalma arzusu’, ‘Sevgideki son nokta’, ‘İlginç ve heyecan verici bir deneyim’, ‘Anı yaşamak’, ‘Çocuğu kendinden bir parça görmek’, ‘Affetmek’, ‘Gönüllü kölelik’, ‘Merhamet ve acıma duygusu’, ‘Bir insan yaratmak’, ‘Sorumluluk ve koruma duygusu’, ‘Kısıtlanmaktır’ şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir.

Annelik algılarına ait olumlu söylemler, yoğunluklu olarak her sınıfta görülmektedir. Ancak olumsuz söylemler olarak; anneliğin gönüllü bir kölelik, delilik ve kısıtlanmak olduğu algısına sahip olan katılımcılar örneklem grubunun üst sınıfını oluşturmaktadır.

Annelik deliliktir. Hayatını tamamen ona göre planlamak bana göre delilik. Gününün 24 saatini de ona ayırmak, kendine hiç zaman ayıramıyor olmak, bunu ancak fedakarlık anlamında her şeyi yapabilecek insanların göze alabileceğine inanıyorum. Herkesin yapabileceği bir şey değildir. Annelik eşittir deliliktir. (33 nolu anne, üst sınıf)

Annelik; kendinden vazgeçmektir. Annelik; bile bile lades demektir. Artık bir bedende iki kişi olmaktır. Tüm varını yoğunu onun önüne koymaktır. Artık sen olamamaktır. (40 nolu anne, üst sınıf)

4.2.2.2. İyi Anne Olmanın Mutlak Koşulu

Şekil 9. İyi Anne Olmanın Mutlak Koşulu-Bilgi Haritası.

Katılımcıların mutlak annelik algılarını ölçmek amacıyla “İyi anne olmanın mutlak koşulu budur dediğiniz bir şey var mı?” sorusuna verilen cevaplar Şekil 9’deki Bilgi Haritasında gösterilmiştir. ‘Anneliğin koşulu yoktur’, ‘Davranış ilişkilerinin güçlü olması’, ‘Örnek insan olabilme gücü’, ‘Yaşam için gerekli bilgileri verebilme’, ‘İyi bir bakım’, ‘Maddi ve manevi hazır olabilme’, ‘Çocuğunu tanıyabilme’, ‘Kaliteli vakit geçirebilme’, ‘Mutlu bir kadın olabilme’, ‘Fedakar olma’, ‘Duygusal ve fiziksel istismara karşı durma’, ‘İletişim becerileri gücünü kullanabilme’, ‘İyi niyetle hareket edebilme’, ‘Sabır gücünü kullanabilme’, ‘Sevme ve sevmeyi öğretebilme gücü’ şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir.

Anneliğin mutlak koşulları algısı da sınıfsal bağlamda bir farklılık göstermemektedir.

...Bebekler öğrenmeye aç ve sonsuz potansiyelle dünyaya geliyorlar. İyi bir anne bu potansiyeli ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Bunun için küçük bebeğe akademik eğitim vermeye çalışmamalı. Bol bol ilgi sevgi ve sarılma ile iletişim kurmalı. Çünkü mutlu çocuğun daha çok öğrendiğine inanıyorum... (3 nolu anne, alt sınıf)

...İyi anne bence çocuğuyla vakit geçirmeli. Gerçekten ona vakit ayırmalı. Bunun dışında da birçok şey var ama bu kadar gerekli değil bence. Beslenmesiyle de ilgilenmeli, bakımıyla da ilgilenmeli mutlaka ama bence en önemli şey onu dinlemeli ve anlamaya çalışmalı. (26 nolu anne, orta sınıf)

...İyi anne olmanın ön koşulu mutlu bir insan olmak bence. Mutlu bir kadın iyi bir anne olabilir. Mutsuz bir kadın ne yaparsa ne okursa okusun mutsuzluğu anneliğine yansıyacaktır... (24 nolu anne, üst sınıf)

4.2.2.3. Annelik Deneyiminde Güçlü Yönler

Şekil 10. Annelik Deneyimindeki Güçlü Yönler-Bilgi Haritası

Katılımcıların annelik deneyimlerindeki kendilerini güçlü gördükleri yönleri incelemek amacıyla “Annelik deneyiminiz ile ilgili en güçlü yönleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar Şekil 10’da verilen Bilgi Haritasında gösterilmiştir. ‘Sevgi ve sevgiyi öğretebilme gücü’, ‘Sabırlı davranmak’, ‘Erken yaşta anne olmak’,

'Kaliteli zaman yönetimi', 'Olumlu davranış biçimleri', 'Bilinçli, araştıran, sorgulayan annelik', 'Çocuğun fiziksel ve duygusal gelişimlerin takibi', 'Fedakarlık', 'Güçlü iletişim becerileri', 'Annelikte rol değişimi', 'Çocuğu annenin büyütmesi', 'Koruyucu görev üstlenmek', 'Maddi durumun güçlü olması', 'Güçlü kadın profili' şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir.

Güçlü yönlerin sınıflara göre farklılaşan kodları şu şekildedir;

Alt sınıftaki güçlü yönler; çocuğu annenin büyütmesi, erken yaşta anne olmak, kaliteli zaman yönetimi olmak üzere alt ve orta sınıfın ortak farklılaşan yönleri ise koruyucu görev üstlenmek, olumlu davranış biçimleri kazandırmaktır. Bu farklılaşmanın sebebi ise alt ve orta sınıf annelerin ev kadını olması ve çocuklarını kendi büyütme imkanlarının bulunması, onlarlar birebir ilgilenmesi olarak yorumlanabilir.

...Dört dörtlük bakıyorum. Başkasına bırakmadım. Her şeyi ben kendim yapmak istedim. Her şeyleri ile ben ilgilendim. Çocuğumu kendim büyüttüm. Kaliteli vakit geçirdik diyebilirim. Bundan daha güçlü bir taraf olabilir mi? ... (20 nolu anne, alt sınıf)

Sahip çıkıyorum ben çocuğuma. Sürekli kontrol ediyorum. Babasına bile güvenmediğim zamanlar oluyor. Kendimden başkasına güvenemiyorum. Aşırı korumacı bir anneyim diyebilirim. (27 nolu anne, alt sınıf)

...Ben çok küçük yaşta anne oldum. 18 yaşında anne oldum. Ben birazcık onlarla büyüdüm belki de. Benim en güçlü yanımla onlarla birlikte çocuk olabilmektir... (3 nolu anne, alt sınıf)

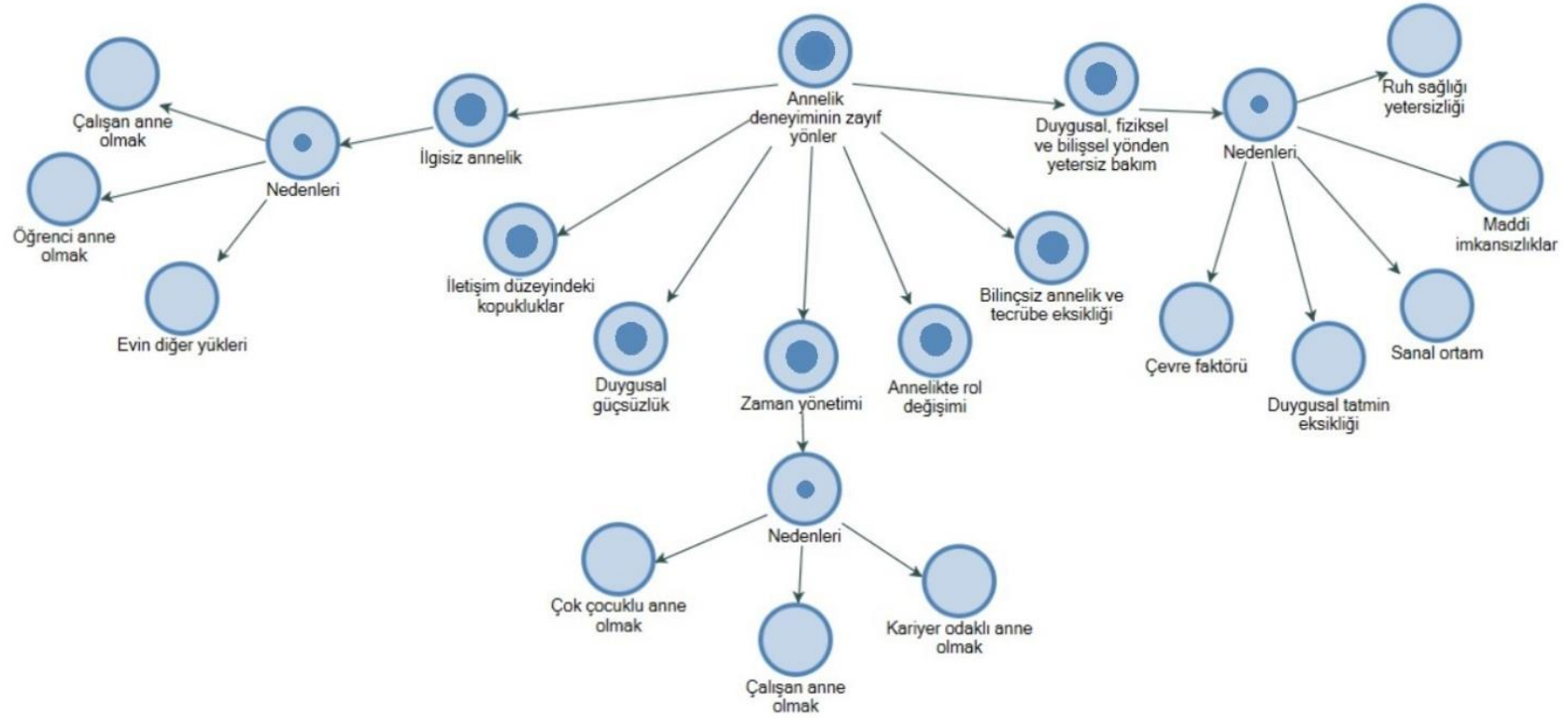
Üst sınıfın ise farklılaşan güçlü yönleri; bilinçli, araştıran, sorgulayan annelik, güçlü kadın profili, maddi durumun güçlü olması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılaşmanın sebebi; ekonomik gücün kadın üzerinde yarattığı özgüven ve imkan çeşitliliği olarak yorumlanabilir.

...Olabildiğince çok okuyup araştırıyor, çevremdeki çoğu kişiden tavsiye alıyorum ve bunları süzerek doğru olduğunu düşündüğüm şekilde davranıyorum. Belki güçlü yanımla araştırmacı ve bilinçli anne olmaktır... (6 nolu anne, üst sınıf)

...Ben güçlü bir kadınım. En başta ekonomik gücüm var. Bu da çocuğuma da yansıyor tabiki. Bir şeyleri isterken genelde benden ister. Kıyafet olsun, başka şey olsun. Eğer bir anne olarak maddi gücün varsa kendine güvenin daha fazla oluyor... (29 nolu anne, üst sınıf)

...Beni onunla oyun oynuyorum diye arkadaş değil, ona yemek yapıyorum diye evin şefi değil, "anne" diye daha yukarıda kalıplandırıp güçlü bulması... Yani benim, bunu ona bu şekilde vermem, güçlü bi yan diye görüyorum. Bazen ağladığıma da şahit olup kırılgan olduğumu da bilmesi, ama ilk çözümü hep annem halleder diye bende araması, beni genelde güçlü biri olarak tanınması güçlü yanımdır... (38 nolu anne, üst sınıf)

4.2.2.4. Annelik Deneyiminde Zayıf Yönler ve Nedenleri

Şekil 11. Annelik Deneyiminde Zayıf Yönler ve Nedenleri-Bilgi Haritası

Katılımcıların annelik deneyimlerindeki çok iyi yapamadıklarını düşündükleri yönleri incelemek amacıyla “Annelik deneyiminiz ile ilgili en zayıf yönleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar Şekil 11’de verilen Bilgi Haritasında gösterilmiştir. Zayıf yönler; ‘İlgisiz annelik’, ‘İletişim düzeyindeki kopukluklar’, ‘Duygusal güçsüzlük’, ‘Zaman Yönetimi’, ‘Annelikte rol değişimi’, ‘Bilişsiz annelik ve tecrübe eksikliği’, ‘Duygusal, fiziksel ve bilişsel yönden yetersiz bakım’ olarak üst kodlara ayrılmıştır. İlgisiz anneliğin nedenleri olarak; ‘Çalışan anne olmak’, ‘Öğrenci anne olmak’, ‘Evin diğer yükleri’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur. Zaman yönetimi zayıf yönünün nedenleri olarak; ‘Çok çocuklu anne olmak’, ‘Çalışan anne olmak’, ‘Kariyer odaklı anne olmak’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur. Duygusal, fiziksel ve bilişsel yönden yetersiz bakım zayıf yönünün nedenleri olarak; ‘Ruh sağlığı yetersizliği’, ‘Maddi imkansızlıklar’, ‘Sanal ortam’, ‘Duygusal tatmin eksikliği’, ‘Çevre faktörü’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur.

Zayıf yönlerin sınıflara göre farklılaşan kodları şu şekildedir;

Alt sınıftaki zayıf yönler; duygusal, fiziksel ve bilişsel yönden yetersiz bakım kodu altında toplanmıştır. Bu durumun sebebi olarak; alt sınıfın maddi, eğitim ve kültürel yönden her imkana sahip olamaması olarak yorumlanabilir.

...Keşke daha önce hayata atılıp başarılı olsaydım, daha maddi durumumuz iyi olup onlara daha iyi imkanlar sağlayabilirdim. Keşke o zamanlar ev işlerini biraz daha az yapsaydım. Dışarıdaki insanları mutlu etmek için uğraşmasaydım. Çocuklarımla daha çok gezebilseydim. Öyle isterdim... (28 nolu anne, alt sınıf)

...Çok saygı üzerinde durduğum için çok sevgimi belli edemedim. Bu eksiğimin farkındayım. Onları çok sevdiğimi bilirler ama çok gösteremedim bunu... (31 nolu anne, alt sınıf)

Orta sınıftaki zayıf yönler; annelikte rol değişimi, duygusal güçsüzlük olmak üzere orta ve üst sınıfın ortak farklılaşan yönleri ise ilgisiz annelik, zaman yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta ve üst sınıf annelerinin, çalışan anne olmaları ve kariyerlerini ön planda tutuyor olmaları çocuklarıyla çok ilgilenememelerine ve onlarla zaman geçirememelerine sebep olmaktadır.

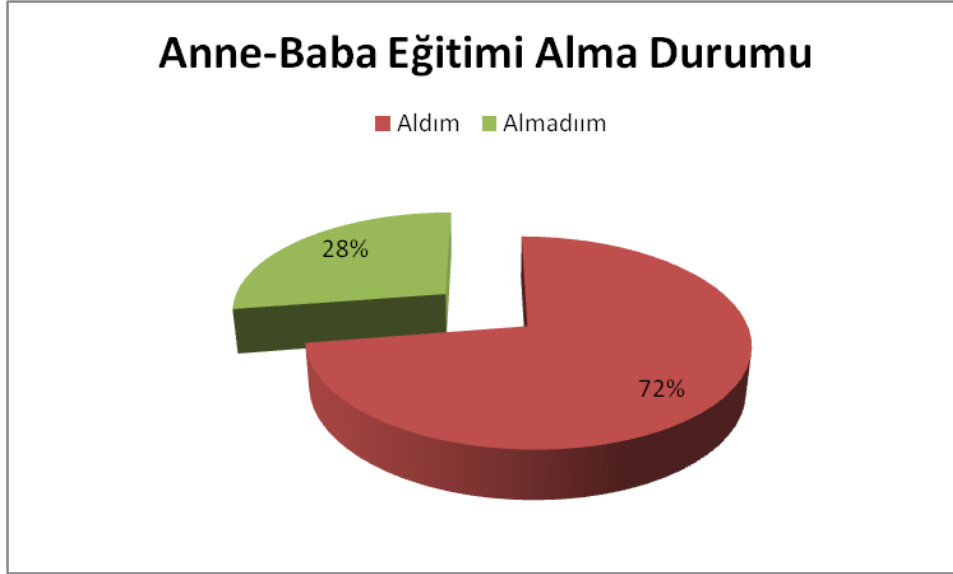

Mesleki kariyerimi ön planda tutup 1 yıl içerisinde işime geri döndüm. Kariyerimden vazgeçemedim. Belki en az 2 yıl kadar çocuğumla vakit geçirmem gerekiyordu ama evde hem bunaldım hem de değişimi özledim. Ben işime de aşık bir kadınıım. O yüzden fazla fedakar bir anne olamamış olabilirim. Onunla çok fazla vakit geçiremiyorum. (40 nolu anne, üst sınıf)

Zayıf yönüm; ona çok fazla zaman ayıramıyorum. Gündüzleri hiç vakit geçiremiyoruz. Çünkü çalışan bir anneyim. En zayıf yönüm bu. (14 nolu anne, üst sınıf)

...Anneliğimde bazen çok duygusal davranıp, mantıklı kararlar verememiş olabilirim. Çalıştığım için çok vakit geçiremiyorum onlarla. Zaman kavramı çok önemli. Evin ihtiyaçlarını karşılarken, yemek yaparken, çamaşır yıkarken, ev temizliği yaparken harcadığım zamanlarda tek başına kalıyorlardı. Onlara yeterli vakti ayıramıyordum... (11 nolu anne, orta sınıf)

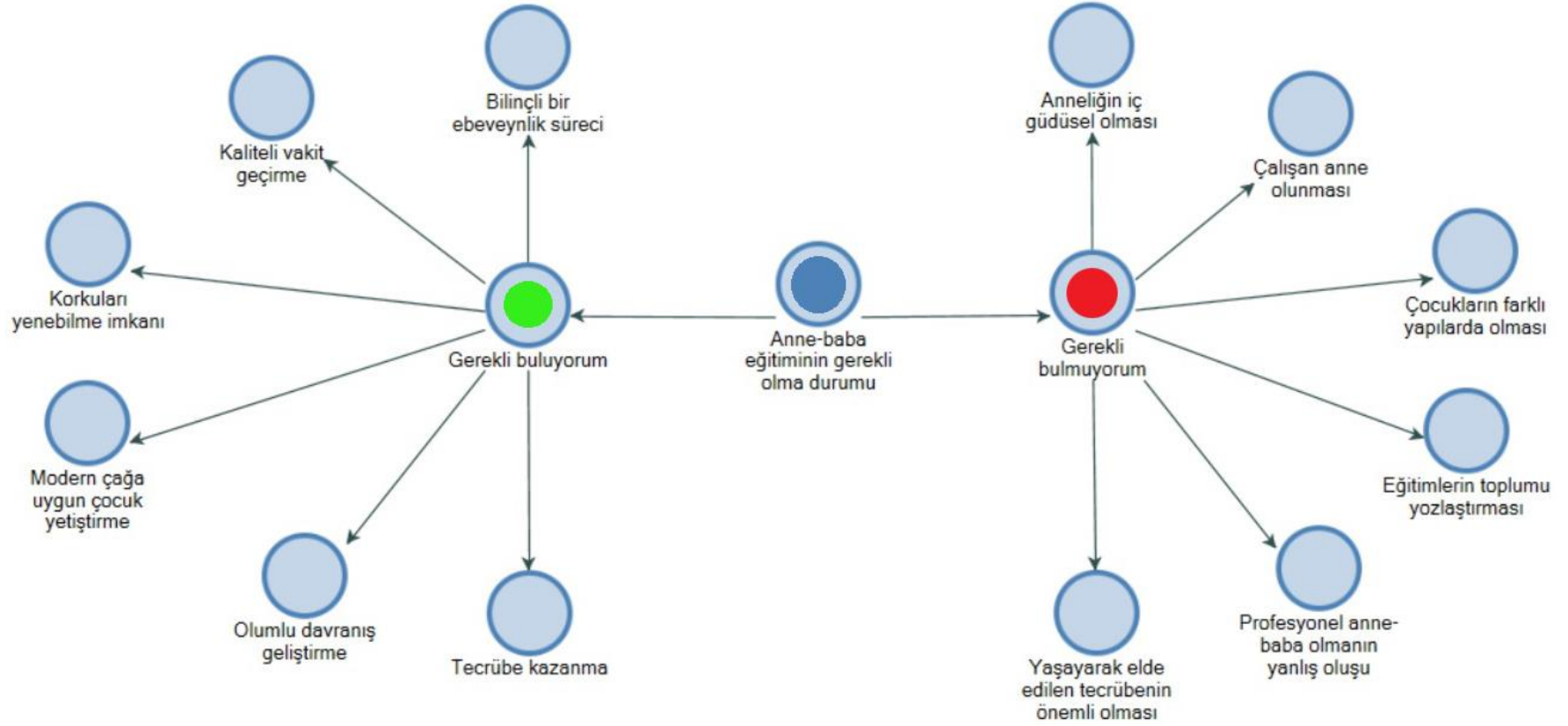
4.2.3. Anne Baba Eğitimi

Şekil 12. Anne-Baba Eğitimi Alma Durumu-Pasta Grafiği.

Katılımcıların anne-baba eğitimleri alma durumları ile ilgili elde edilen veriler incelendiğinde %72'sinin bu eğitimi aldıkları geri kalan %28'inin almadığı bilgisine ulaşılmaktadır. Eğitim alma durumuna ilişkin detaylı veriler şekil 12'de gösterilmiştir.

4.2.3.1. Anne Baba Eğitimi Gerekliliği

Şekil 13. Anne Baba Eğitiminin Gerekli Olma Durumu-Bilgi Haritası.

Katılımcıların anne-baba eğitimi almanın gerekliliğiyle ilgili görüşlerine başvurulmuş ve cevapları Şekil 13’de Bilgi Haritası halinde sunulmuştur. Bu eğitimi değerlendirirken verdikleri cevaba göre ‘Gerekli buluyorum’ ve ‘Gerekli bulmuyorum’ şeklinde iki üst kod oluşturulmuştur.

Anne baba eğitimin gerekli bulunması konusunda her üç sınıfın da çoğunlukla olumlu yaklaşım içerisinde oldukları görülmüştür. Gerekli bulma nedenleri ile ilgili olarak; ‘Bilinçli bir ebeveynlik süreci’, ‘Kaliteli vakit geçirme’, ‘Korkuları yenebilme imkanı’, ‘Modern çağa uygun çocuk yetiştirme’, ‘Olumlu davranış geliştirme’, ‘Tecrübe kazanma’ şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

...Gerekli. Eğitim şart. Onunla beraber siz de büyüyörsünüz. Ona hayatı öğretmek istiyörsünüz ama sen de çok deneyimli olmadığın için yardımcı olamiyorsun ona. Çünkü annelik, içgüdüsel ama nasıl davranmamız gerektiğini bilmiyoruz. Uzman yardımı her zaman önemlidir... (25 nolu anne, alt sınıf)

...Gerekliymiş, şimdi şimdi anlıyorum. Ben daha çok annemden gördüğüm kadarıyla annelik yapıyordum ya da onlardan aldığım bilgilerle, duyumlarla annelik yaptım. Kız kardeşim 1 sene önce doğum yaptı. Bir sürü kitap okudu, danışmanlara gitti. Hamilelik sürecinde bile bir sürü eğitime katıldı ve bunların faydası oldu çok fazla. Çünkü çocuğu doğduğu anda hangi ayda hangi hareketleri yapmasından tutun da neleri yiyebileceğinden, dişlerinin hangi sırayla çıkabilceğini bile öğretiyorlar bu eğitimlerde. Bunları daha yaşamadan, bilinçli olarak bilimsel yollarla öğreniyor. Ben sadece duygusal olarak içimden geldiği gibi yaklaşmıştım. Ama bilinçli olsaydım her şey daha farklı olurdu... (11 nolu anne, orta sınıf)

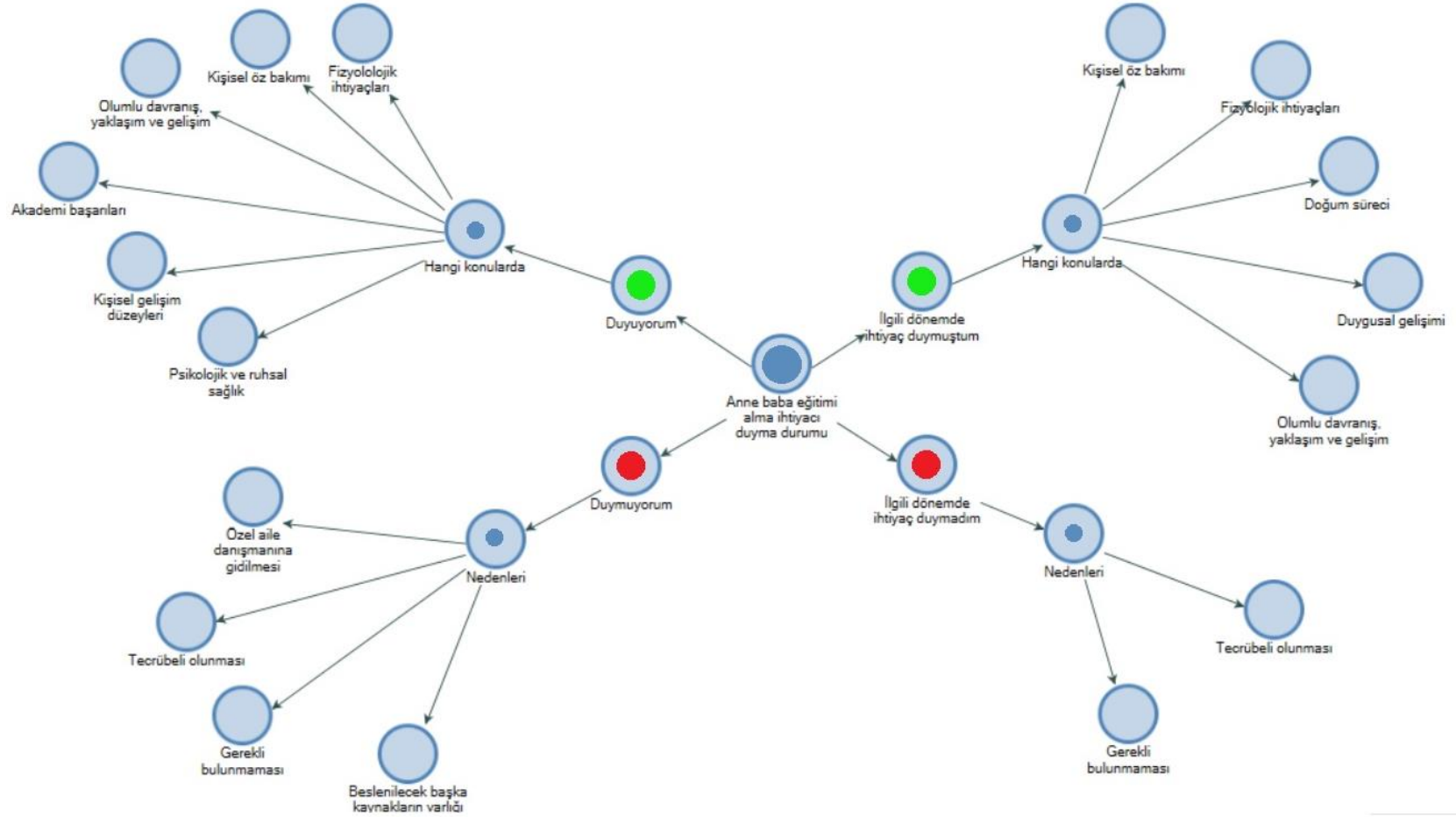
Kesinlikle gerekli. Bildiğim ve fikrimin olduğu bir konu dahi olsa işin profesyonelinde teyit almak, bir sorun varsa çok daha kararlı yaklaşmamıza sebep oluyor bence. Ki keza bence zaten bilimsel bilmediklerimiz, bildiklerimizden çok daha fazla. Çoğu yaklaşımımız anne baba olarak içgüdüsel ve geleneksel kalabiliyor. O yüzden profesyonelleri dinlemek, aklımızda olanları ona göre şekillendirmek insana kendini daha güçlü hissettiriyor. (38 nolu anne, üst sınıf)

Bu eğitimlerin gerekli bulunmaması durumu alt sınıf içerisinde yoğunlaşmıştır. Bu durumun nedenleri ile ilgili olarak; 'Anneliğin içgüdüsel olması', 'Çalışan anne olunması', 'Çocukların farklı yapılarda olması', 'Eğitimlerin toplumu yozlaştırması', 'Profesyonel anne baba olmanın yanlış oluşu', 'Yaşayarak elde edilen tecrübenin önemli olması' şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

Gerekli değil bence. Eğitimle olacak bir şey değil annelik. Ne kadar eğitirsen eğit, kendi içinde kendi yapında nasılsa yine aynı öyle devam edilir. Annelik ve babalıkta bir eğitim şart değil, bunlar eğitimle olmaz. (15 nolu anne, alt sınıf)

Bilinçli olduğumu düşünüyorum ve bunu desteklemek için kitap okumayı, araştırmayı daha doğru buluyorum. Ayrıca anne ve babanın yaşayarak tecrübe etmesi daha doğru geliyor. Kalıplaşmış, çok doğru diye düşünülen şeylerin çocuk yetiştirdikçe öyle olmadığını görebiliyorsunuz. Ben biraz daha bu konuda serbest kalmayı yeğliyorum. Profesyonel bir anne baba olmaya çalışmak doğru gelmiyor. (7 nolu anne, alt sınıf)

4.2.3.2. Anne Baba Eğitimi İhtiyacı

Şekil 14. Anne Baba Eğitimi Alma İhtiyacı Duyma Durumu-Bilgi Haritası.

Katılımcıların anne baba eğitimine ilgili dönemde ya da şimdiki zamanda ihtiyaç duyup duymadıklarına ilişkin görüşleri Şekil14’de Bilgi Haritası halinde sunulmuştur. Verilen cevaplara göre ‘İlgili dönemde ihtiyaç duymuştum’, ‘Duyuyorum’, ‘İlgili dönemde ihtiyaç duymadım’, ‘Duymuyorum’ şeklinde dört üst kod oluşturulmuştur.

Anne baba eğitimine ihtiyaç duyma konusunda her üç sınıfın da ihtiyaç duyma durumu ortaya çıkmıştır. İhtiyaç duyulmuş ve ihtiyaç duyulan konular ile ilgili olarak; ‘Fizyolojik ihtiyaçları’, ‘Kişisel öz bakımı’, ‘Olumlu davranış yaklaşım ve gelişim’, ‘Akademik başarıları’, ‘Kişisel gelişim düzeyleri’, ‘Psikolojik ve ruhsal sağlık’, ‘Duygusal gelişimi’, ‘Doğum süreci’, ‘Duygusal gelişimi’ şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

Bebeklik aşaması her türlü geçiyor bir şekilde. Günlük hayatımızda yaptıklarımız gibi. Yeme, içme, uyut, alt al. Ama asıl bu ilişki okul çağında başlıyor. Seni onun anlamasını istediğinde, karşılıklı anlaşmaya başladığında, iletişim kurmaya başladığın an başlıyor. Ben iletişim becerileri konusunda eğitim almak isterdim. (39 nolu anne, alt sınıf)

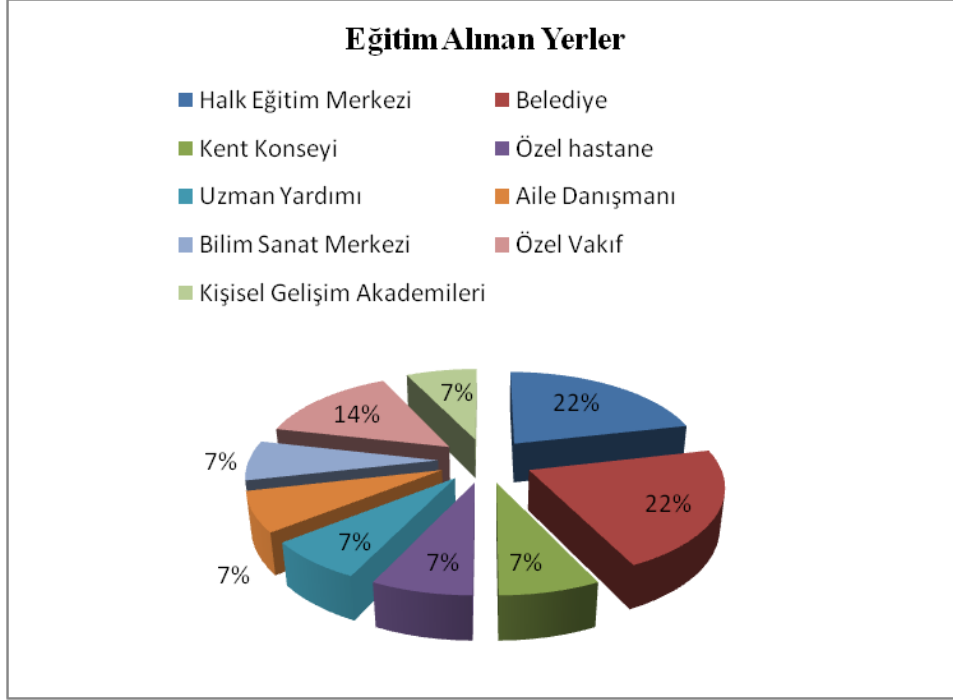
...Şu an kızım ergenlik döneminde olduğu için ona nasıl davranmam gerektiğini, yanlışlığı doğruyu nasıl öğretebileceğimi bilmiyorum. Neyle karşılaşacağımı bilmediğim için ona karşı tepkilerimi nasıl kontrol edebilirim bunları öğrenmem gerektiğini düşünüyorum. Bir uzman eğitimi desteği alırsam da iyi olacağını düşünüyorum. Hem kızım için hem kendim için... (32 nolu anne, orta sınıf)

Çocukla ilgili her aşama bence yanında bir eğitim ya da danışmanlık ihtiyacı da gerektiriyor. Ben şuan 5 yaşındaki bir çocuğun annesi olarak seneye ilkokula hazır mı acaba diye profesyonel birinin fikrini almaya ihtiyaç duyuyorum. Bu konudaki duygusal gelişimi ve ilkokula hazır mı konusunda desteğe ihtiyacım var. (38 nolu anne, üst sınıf)

Bu eğitimlere ihtiyaç duymama durumu orta sınıf içerisinde yoğunlaşmıştır. İhtiyaç duyulmama nedenleri ile ilgili olarak; ‘Özel aile danışmanına gidilmesi’, ‘Tecrübeli olunması’, ‘Gerekli bulunmaması’, ‘Beslenilecek başka kaynakların varlığı’ şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

İhtiyaç duymuyorum. Çünkü bu illa gerekli bir şey değil. Çünkü her ailenin kültür yapısı farklı, her çocuk farklı. Böyle belli bir kalıba annelik babalık sokulamaz bence. Bir anne babanın yaptığı o çocuğa çok iyi gelmiştir ama başka bir çocuğa çok kötü gelebilir. Bence bir kalıba sokulmamalıdır. (16 nolu anne, orta sınıf)

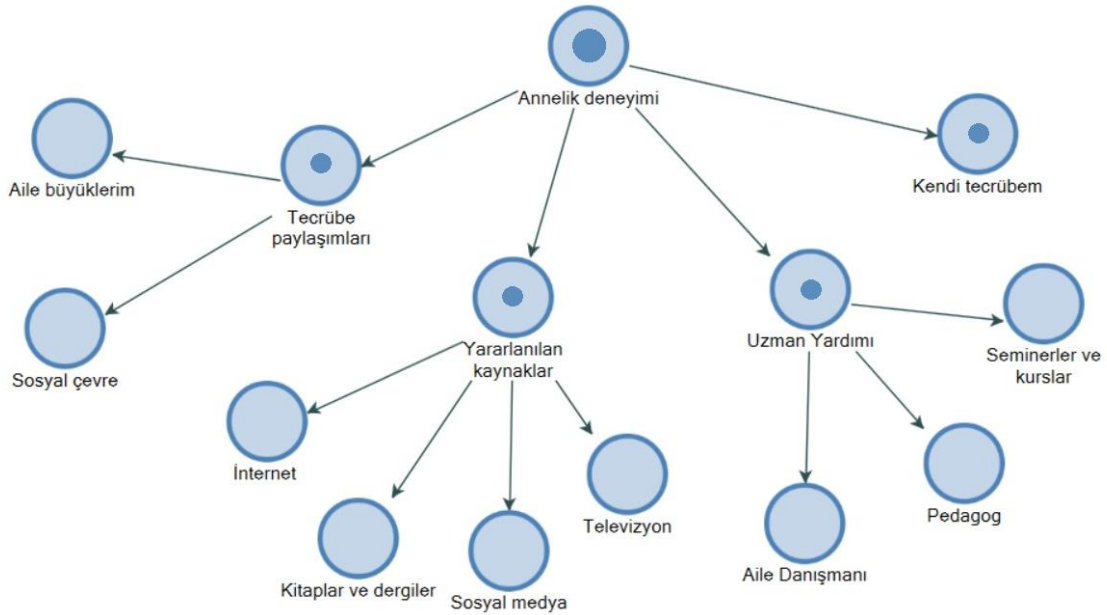
4.2.3.3. Eğitimin Alındığı Yerler

Şekil 15. Eğitim Alınan Yerler-Pasta Grafiği.

Anne-baba eğitimi alınan yerler ile ilgili yapılan analizler sonucunda katılımcıların çoğunlukla belediyeden ve halk eğitim merkezinden eğitim aldıkları görülmüştür. %14'lük kısmı özel vakıftan, %7'si kent konseyinden, %7'si özel hastaneden, %7'si uzmandan, %7'si aile danışmanından, %7'si kişisel gelişim akademilerinden, %7'si bilim sanat merkezinden, %7'si özel hastaneden aldıkları görülmüştür. Eğitim alınan yerlere ilişkin detaylı veriler Şekil 15'de gösterilmiştir.

4.2.4. Anelik Deneyiminin Kaynakları

Şekil 16. Anelik Deneyimi-Bilgi Haritası.

Anelik deneyiminin edinilme şekli ve kullanılan kaynaklar ile ilgili görüşlere başvurulmuş ve alınan cevaplar; ‘Tecrübe paylaşımları’, ‘Kendi tecrübem’, ‘Uzman yardımı’, ‘Yararlanılan kaynaklar’ şeklinde Şekil 16’da gösterildiği gibi kodlanmıştır.

Çocuk bakımında ve yetişmesinde özel bir eğitim ya da destek almadım diyen katılımcılar her üç sınıfta da büyük çoğunlukla bulunmaktadır. Buradan hareketle kendi tecrübelerini kaynak olarak kullanmak farklılaşan bir kod olarak karşımıza çıkmamaktadır.

...Ben çocukları çok seviyorum. İçten gelen bir şey benimki. Kendi anne babamdan çok sevgi gördüğüm için olabilir. Kendi kendime öğrendim. Kitaplardan, sosyal medyadan hiç faydalanmadım... (18 nolu anne, alt sınıf)

Aile büyüklerinin tecrübelerinden faydalanan katılımcılar her üç sınıfta da yoğun bir şekilde bulunurken, sosyal çevrenin tecrübelerini baz alan katılımcılar özellikle alt ve üst sınıflarda yoğunlaşmıştır. Tecrübe paylaşımları ile ilgili olarak; ‘Aile büyüklerim’ ve ‘Sosyal Çevre’ şeklinde alt kodları belirlenmiştir.

...Ben her şeyi annemden öğrendim. Annemle kız kardeşime beraber baktık Oradan bir deneyimim tecrübem var. Annemden dört dörtlük öğrendim.

Hepsini de oğluma uyguladım. Kitaplara, internete gerek falan duymadım hiç... (20 nolu anne, alt sınıf)

...Etrafımdaki tecrübelilerle iletişimde oldum. O yaşuma kadar istemsiz yaptığım gözlemlerimin katkısı çok oldu bence. Hamileyken annelik ve doğuma hazır olmak için bazı grup etkinliklerine katılmışım. Ama tavrımda ve tarzımda kendi annemin etkisini de yadsıyamam... (38 nolu anne, üst sınıf)

Annelik deneyiminde bir kaynaktan yararlanan katılımcıların yoğunlukla orta ve üst sınıfta oldukları görülmüştür. Yararlanılan kaynaklar ile ilgili olarak; 'İnternet, Kitaplar ve dergiler', 'Sosyal medya', 'Televizyon' şeklinde alt kodları belirlenmiştir.

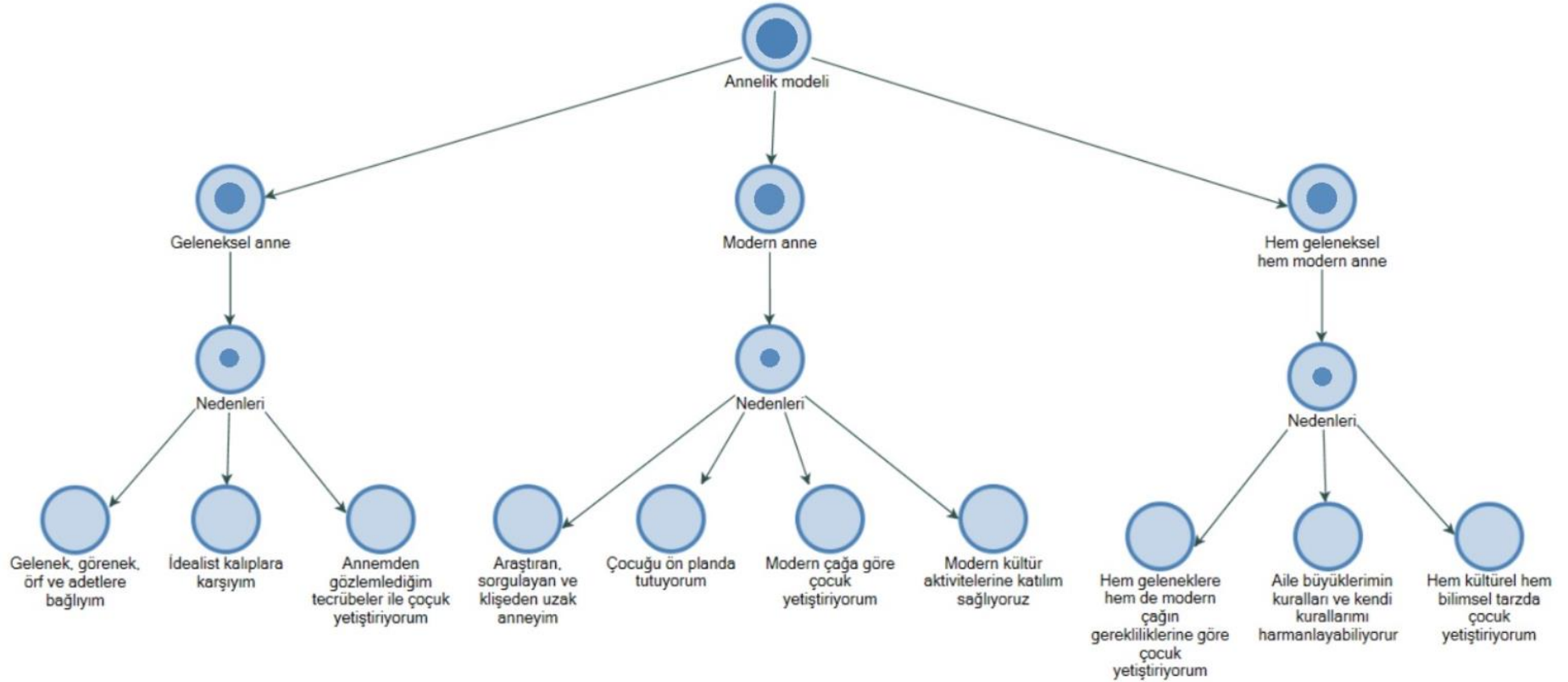
...Bulduğum materyalleri okudum. Televizyonda bu tarz programlar oluyordu. Bizim dönemimizde Üstün Dökmen'in, Doğan Cüceloğlu'nun programları oluyordu. Onları televizyonda denk geldikçe izledim. Zaman ilerledi internet materyalleri arttı. Bu tarz kitapları aldım. Çocuklara sınır koymayla ilgili kitaplar vardı onları okudum... (30 nolu anne, orta sınıf)

...Sosyal medya ve kitaplardan, internetten faydalandım. Google yazıyorum çıkan yazı oluyor. Bir blog çıkıyor, deneyimlerini paylaşanlar çıkıyor. Onları okudum. Özellikle emme düzeni, yemek düzeni ile ilgili bloggerların çocuklarıyla ilgili paylaştıkları yazılar var. Aa benim çocuğum da bu evrelerden geçti diyebilmek adına okudum ve okuyorum... (14 nolu anne, üst sınıf)

Bir uzman yardımını kaynak olarak alan katılımcılar yoğunlukla üst sınıfı oluşturmaktadır. Uzman yardımı ile ilgili olarak; 'Aile danışmanı', 'Pedagog', 'Seminerler ve kurslar' şeklinde alt kodları belirlenmiştir.

Aile danışmanımız bize bu konuda çok yardımcı oluyor. Bütün yaş süreçlerinde nasıl davranmamız gerektiği, karşılaşacağımız sorunlar ile ilgili bilinçliydik. Hiçbir şeye hazırlıksız yakalanmadım diyebilirim. Sosyal medya zaten hayatımın vazgeçilmezlerinden oldu artık. Uzmanlar, pedagoglar artık bir elimi ucunda. Ne zorluk yaşıyorsam giriyorum bakıyorum o zaten çoktan bunları cevaplamış. (40 nolu anne, üst sınıf)

4.2.5. Annelik Modeli; Geleneksel ve Modern Anne

Şekil 17. Annelik Modeli-Bilgi Hartitası.

Katılımcıların kendilerini hangi annelik modelinde gördükleri ve nedenleri ile ilgili görüşleri alınmış ve Şekil 17’de verilen Bilgi Haritası halinde sunulmuştur. Verilen cevaplar; ‘Modern anne’, ‘Geleneksel anne’, ‘Hem geleneksel hem modern anne’ şeklinde üç üst kod oluşturulmuştur.

Kendilerini modern anne olarak tanımlayan katılımcılar yoğunlukla üst sınıfı oluşturmaktadır. Modern anne olarak görmenin nedenleri; ‘Araştıran, sorgulayan ve klişeden uzak anneyim’, ‘Çocuğu ön planda tutuyorum’, ‘Modern çağa göre çocuk yetiştiriyorum’, ‘Modern kültür aktivitelerine katılım sağlıyoruz’ şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

Ben modern bir anneyim. Geleneksel hiç bir kalıbı kullanmadım çocuğumu yetiştirirken. Şu an biz modernite çağındayız. Tüm teknolojik gelişmelerin altın çağını yaşadığı bir dönemdeyiz. Ben tamamen çağımıza uygu bir çocuk yetiştirmeye çalışıyorum. Bu yüzden de hep okuyan, araştıran ve sorgulayan bir anneyim. (40 nolu anne, üst sınıf)

Kendilerini geleneksel anne olarak tanımlayan katılımcılar yoğunlukla alt sınıfı oluşturmaktadır. Geleneksel anne olarak görmenin nedenleri; ‘Gelenek, görenek, örf ve adetlere bağlıyım’, ‘İdealist kalıplara karşıyım’, ‘Annemden gözlemlediğim tecrübeler ile çocuk yetiştiriyorum’ şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

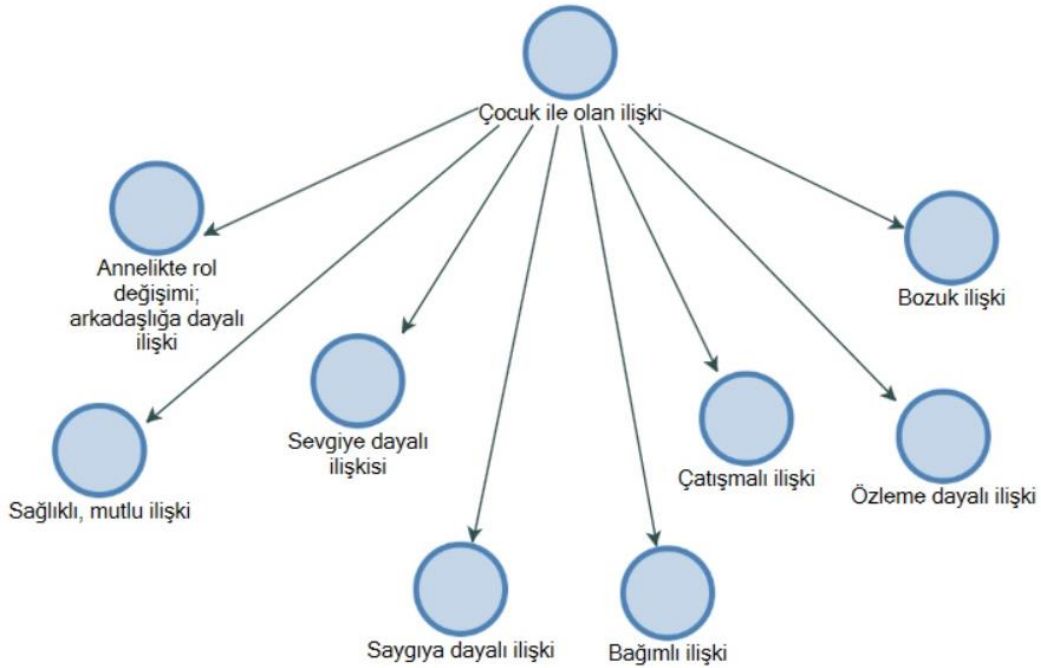
...Geleneksel bir anneyim tamamiyle. Geçmişime çok bağlıyım ben. Geleneklerime göreneklerime, örf ve adete çok bağlıyım ben. Ben geleneksel anneyi bu şekilde tanımlıyorum. Hep öyle büyüttüm. Bir bayramda bayramlaşmanın ne olduğunu bilsin isterim. Modern anne olup bayramı bir tatil olarak görmemeli. Ben öyle görmüyorum çünkü. Benim çocuklarım da görmesin. Bence bayram denildiği zaman çocuklar anne baba ziyareti, anneanne dede ziyareti yapmalı diye büyüttüm çocuklarımı... (3 nolu anne, alt sınıf)

Kendilerini hem geleneksel hem modern anne olarak tanımlayan katılımcıların her üç sınıfta da yoğun bir şekilde buldukları görülmüştür. Nedenleri olarak ise; ‘Hem geleneklere hem de modern çağın gerekliliklerine göre çocuk yetiştiriyorum’, ‘Aile büyüklerimin kuralları ve kendi kurallarımı

harmanlayabiliyorum’, ‘Hem kültürel hem bilimsel tarzda çocuk yetiştiriyorum’ şeklinde alt kodlar şeklinde tanımlanmıştır.

...Yeri geldiğinde geleneksel, yeri geldiğinde modern anneyim. Şartlara göre değişiyor aslında. Çocuk büyüklerinin yanında her lafa girmemelidir, her konunun içinde olmamalıdır. Bazı aileler çocuklarına çok fazla söz hakkı tanıyor. Ama ben o konuda daha gelenekselim. Büyüklerin yanında küçükler daha çok dinlemeli, çok lafın içinde olmamalıdır. Küçük küçüklüğünü bilmelidir. Büyüklerine saygılı davranmalıdır. Modernlik olarak; kurs, sinema her yere götürmeye çalışıyorum. Özgüvenlerinin gelişmesi için yeri geldiğinde rahat bırakıp kendilerini ifade etmelerini sağlıyorum. Kendilerini tanımlarını sağlıyorum... (16 nolu anne, orta sınıf)

4.2.6. Annenin Çocukla İlişkisi

Şekil 18. Çocuk ile Olan İlişki-Bilgi Haritası

Katılımcıların çocuklarıyla ilişki durumunu incelemek amacıyla “Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar Şekil18’de verilen Bilgi Haritasında gösterilmiştir. Benzer ifadeler; ‘Annelikte rol

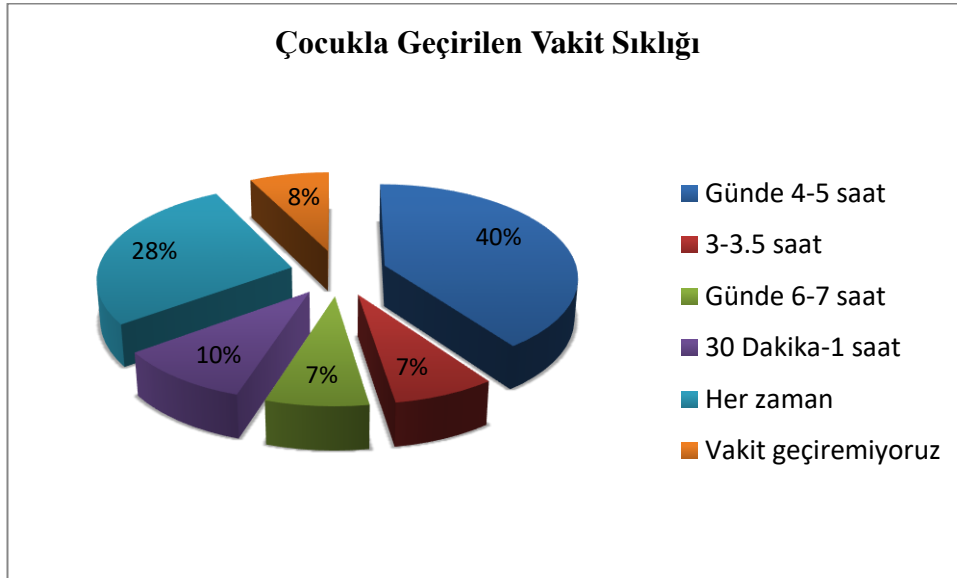
değişimi; arkadaşlığa dayalı ilişki’, ‘Sağlıklı, mutlu ilişki’, ‘Sevgiye dayalı ilişki’, ‘Saygıya dayalı ilişki’, ‘Bağımlı ilişki’, ‘Çatışmalı ilişki’, ‘Özleme dayalı ilişki’, ‘Bozuk ilişki’ şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir. Çocukla olan ilişki türü sınıfsal bağlamda önemli bir farklılık göstermemektedir.

Çok güzel, saygı ve sevgi içerisinde bir ilişkimiz var. Her zaman sevdiğimi gösteririm o da bana aynı şekilde gösterir. (31 nolu anne, alt sınıf)

Karşıdan bakıldığında iyi. Benim tarafımdan bakıldığında ise olması gerektiği gibi değil. Yaşlarımız çok yakın, ben anneliğimi düzgün yapamadığımı düşünüyorum. Ben çok samimi davranmadım. İyi değil ilişkimiz. (32 nolu anne, orta sınıf)

...Bizim ilişkimiz çok fazla fazla. Bana çok bağımlı. Bu benim elimde olan bir şey değil... (5 nolu anne, üst sınıf)

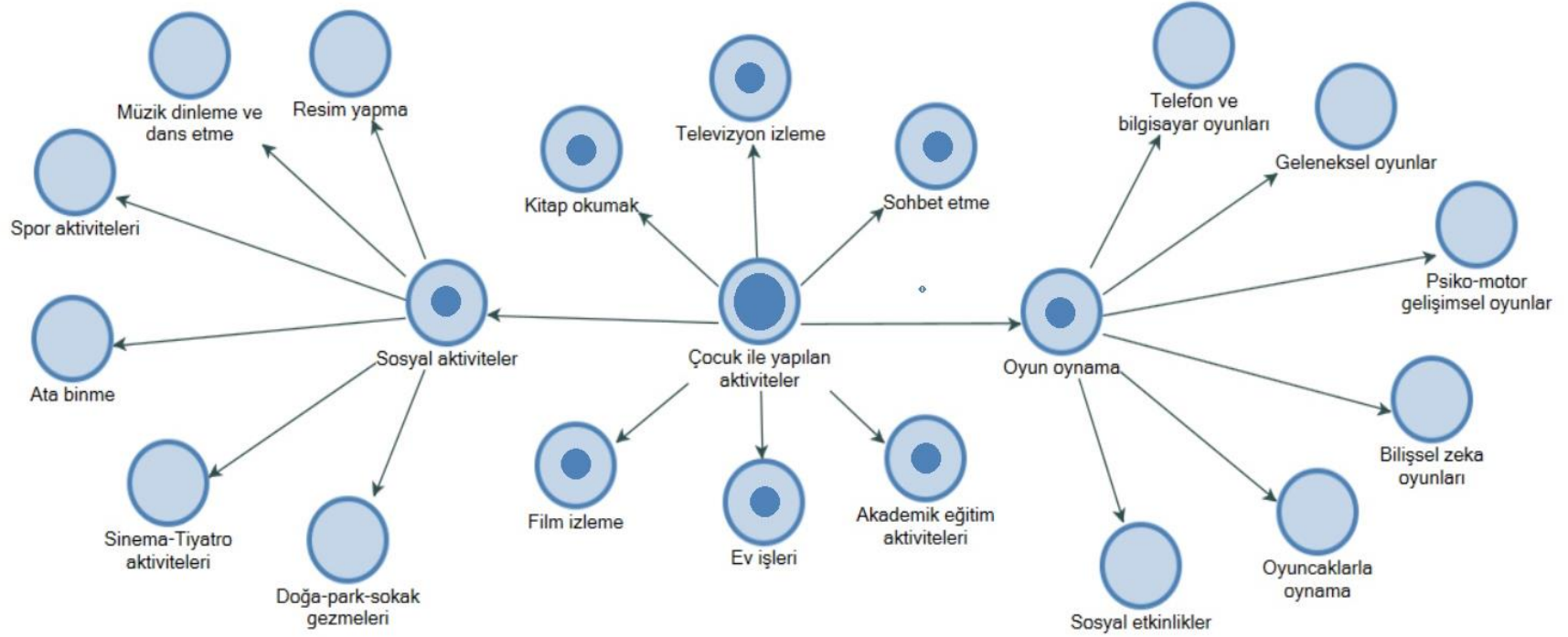
4.2.6.1. Çocuk İle Geçirilen Vakit

Şekil 19. Çocuk ile Geçirilen Vakit Sıklığı-Pasta Grafiği

Katılımcıların çocuklarıyla geçirdikleri vakit sıklığı sorusuna alınan cevaplara göre katılımcıların %40'ı günde 4-5 saat, %28'i her zaman vakit geçirmekte, %10'u 30 dakika-1 saat arası, %8'i hiç vakit geçirememekte, %7'si 6-7 saat, %7'si 3-3.5 saat vakit geçirmektedir. Çocukla geçirilen vakit sıklığına ilişkin detaylı veriler Şekil 19'da gösterilmiştir.

4.2.6.2. Çocuk İle Yapılan Aktiviteler

Şekil 20. Çocuk ile Yapılan Aktiviteler-Bilgi Haritası.

Katılımcıların çocuklarıyla yaptıkları aktiviteleri incelemek adına yöneltilen “Çocuğunuzla geçirdiğiniz vakitlerde birlikte neler yapmaktasınız?” sorusuna verilen cevaplar; ‘Sosyal aktiviteler’, ‘Kitap okuma’, ‘Film izleme’, ‘Ev işleri’, ‘Akademik eğitim aktiviteleri’, ‘Sohbet etme’, ‘Televizyon izleme’ ve ‘Oyun oynama’ şeklinde Şekil 20’de gösterildiği gibi kodlanmıştır.

Yapılan sosyal aktiviteler ile ilgili olarak; ‘Resim yapma’, ‘Müzik dinleme ve dans etme’, ‘Spor aktiviteleri’, ‘Ata binme’, ‘Sinema-tiyatro aktiviteleri’, ‘Doğapark-sokak gezmeleri’ şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir.

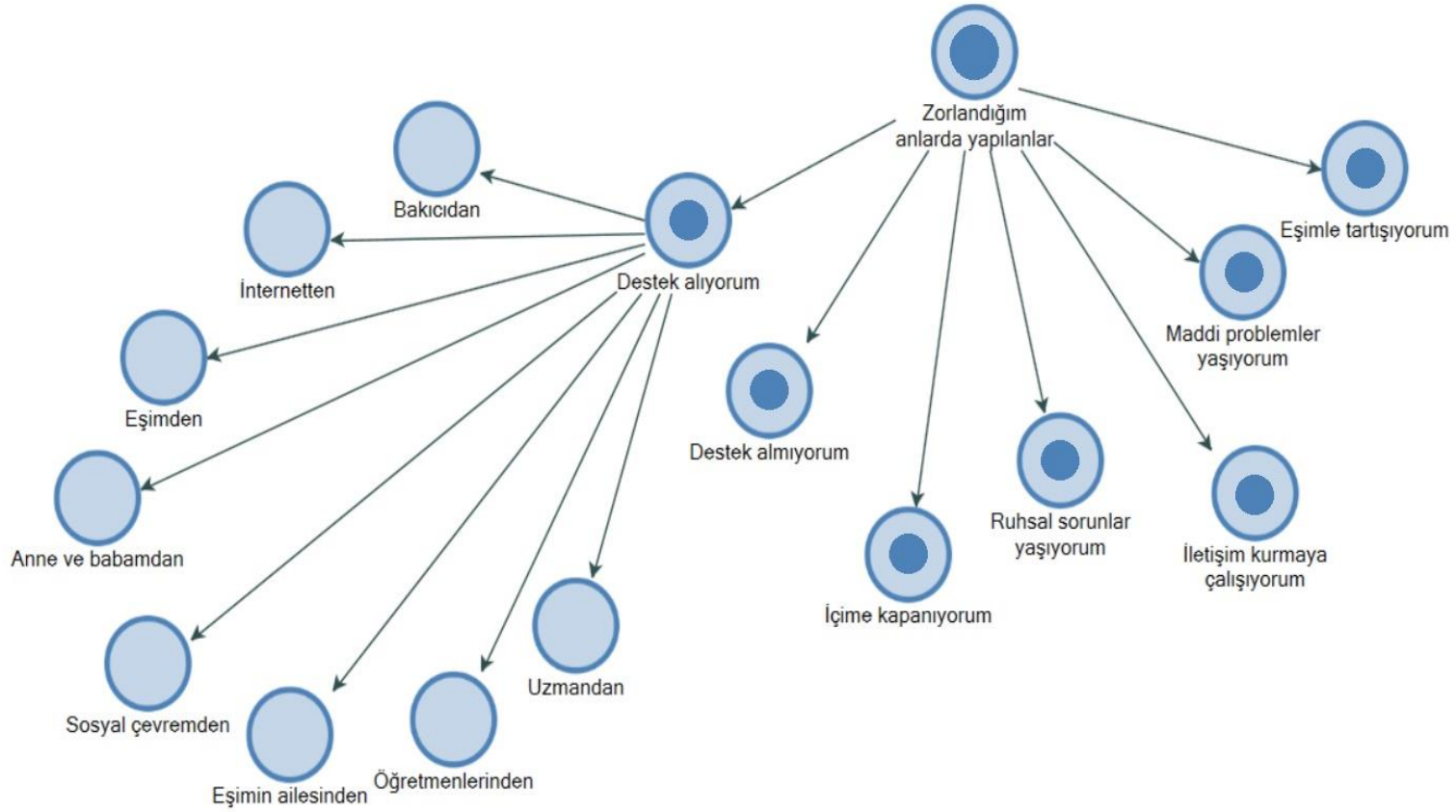
Oyun oynama ile ilgili olarak; ‘Telefon ve bilgisayar oyunları’, ‘Geleneksel oyunlar’, ‘Psiko-motor gelişimsel oyunlar’, ‘Bilişsel zeka oyunları’, ‘Oyuncaklarla oynama’, ‘Sosyal etkinlikler’ şeklinde alt kodlar haline getirilmiştir.

Çocukla yapılan aktiviteler sınıfsal bağlamda önemli bir farklılık göstermemektedir. Sadece çocuklarıyla ev işleri etkinliği yapan ve televizyon izleyen katılımcılar çoğunlukla alt ve orta sınıfı oluşturmaktadır.

...Oyuncaklarıyla oynuyoruz, birlikte çizgi film izliyoruz. Birlikte televizyon izleme saatlerimiz var... (7 nolu anne, alt sınıf)

Ev işlerinde bana çok yardım eder. Bulaşık makinasını birlikte yerleştiririz genelde. Çamaşırlarda bana destek olur sepeti birlikte taşıyoruz. Annesi güçsüzdür, o güçlüdür. En çok ev işlerinde bana destek oluyor diyebilirim yani. Çünkü etrafta dağınıklığı hiç sevmez. Etrafı toplar, kardeşinin eşyalarını toplar. Bana çok yardımcı olur. (2 nolu anne, orta sınıf)

4.2.7. Çocuk Bakımında ve Yetiştirilmesindeki Zorluklar

Şekil 21. Zorlandığım Anlarda Yapılanlar-Bilgi Haritası.

Katılımcıların çocuk bakımındaki zorlandığı anlara yönelik sorulan soruya ilişkin cevaplar Şekil 21’de verilen Bilgi Haritasında gösterilmiştir. Değerlendirmeler ‘Destek alıyorum’, ‘Destek almıyorum’, ‘İçime kapanıyorum’, ‘Ruhsal sorunlar yaşıyorum’, ‘İletişim kurmaya çalışıyorum’, ‘Maddi problemler yaşıyorum’, ‘Eşimle tartışıyorum’ şeklinde alt kodlarla tanımlanmıştır.

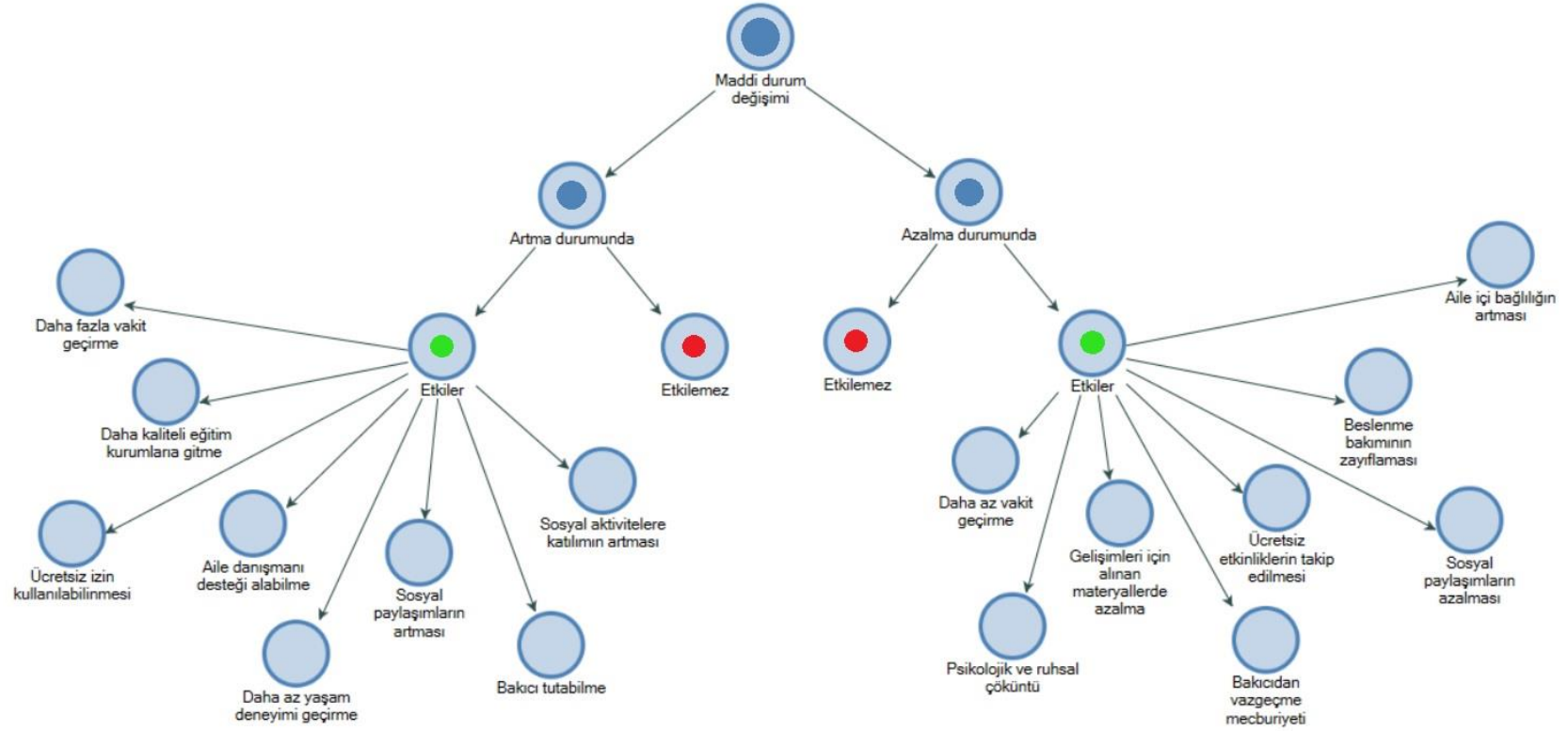
Zorlanılan anlarda destek alma sınıfsal bağlamda önemli bir farklılık göstermemektedir. Destek alma süreçlerinde; ‘İnternette’, ‘Bakıcıdan’, ‘Eşimin ailesinden’, ‘Öğretmenlerinden’ destek alanlar üst sınıfı oluşturmaktadır. ‘Uzmandan’, ‘Eşimden’, ‘Anne ve babamdan’, ‘Sosyal çevremden’ destek almada sınıfsal bir farklılık görülmemiştir.

Kendi annemden yardım istedim. Telefonla direk olarak şu sorunumuz var. Nasıl çözeriz dedik. Onlar da tarif ettiler. Biz eşimle birlikte çözdük. (4 nolu anne, alt sınıf)

Annemden babamdan destek istiyorum. Bu zamana kadar hiç kimseden destek istememiştim. Hep kendi çabalarımla yapmaya çalıştım. Kredi çektim, eğitimini kaşlamak için. Ama şimdi yetişemediğim yerde anne ve babama söylüyorum... (32 nolu anne, orta sınıf)

...Zorlandığım anlarda bakıcımdan yardım alıyorum. Zaten bakıcım da bu yüzden var. Benim sıkıştığım her ana destek olmak için... (33 nolu anne, üst sınıf)

4.2.8. Ekonomik Düzeydeki Değişimin Annelik Sürecine Etkisi

Şekil 22. Maddi Durum Değişimi-Bilgi Haritası.

Katılımcıların annelik deneyimlerinin maddi durumlarının artması veya azalması durumunda yaşanacak değişiklikleri incelemek amacıyla yöneltilen “Ekonomik düzeyinizde bir değişim olsa bu annelik süreciniz nasıl etkiler?” sorusuna yönelik değerlendirmeler ‘etkiler’ ve ‘etkilemez’ şeklinde iki farklı kod altında Şekil 22’de tanımlanmıştır.

Ekonomik durumun artması durumunda annelik sürecinin etkilenmesi ile ilgili olarak sınıfsal bir farklılık gözlenmemektedir. Bu etki ile ilgili olarak; ‘Daha fazla vakit geçirme’, ‘Daha kaliteli eğitim kurumlarına gitme’, ‘Ücretsiz izin kullanılabilmesi’, ‘Aile danışmanı desteği alabilme’, ‘Daha az yaşam deneyimi geçirme’, ‘Sosyal paylaşımların artması’, ‘Bakıcı tutabilme’, ‘Sosyal aktivitelere katılımın artması’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur.

Sinemalara götürürüm, tiyatrolara götürürüm. Nerelele götürürüm onları bir bilerseniz. Oyun alanlarına götürürüm. Onların yine de her istediğini almam. Sınırlı ölçüde yaşamasını öğretirim. Spor alanlarına, yüzmeye götürürüm. (18 nolu anne, alt sınıf)

Maddi durumum arttığında onların istediği şeyleri zorlanmadan karşılarım. İstediğim psikolojik aile danışmanından destek alabilirim. (11 nolu anne, orta sınıf)

Belki fazladan seyahat, fazladan kıyafet, fazladan eğitim, spor aktivitesi gibi daha metasal şeyler değişir hayatımızda. (38 nolu anne, üst sınıf)

Ekonomik durumun azalması durumunda annelik süreci etkilenmeyen katılımcılar alt sınıfı oluşturmaktadır.

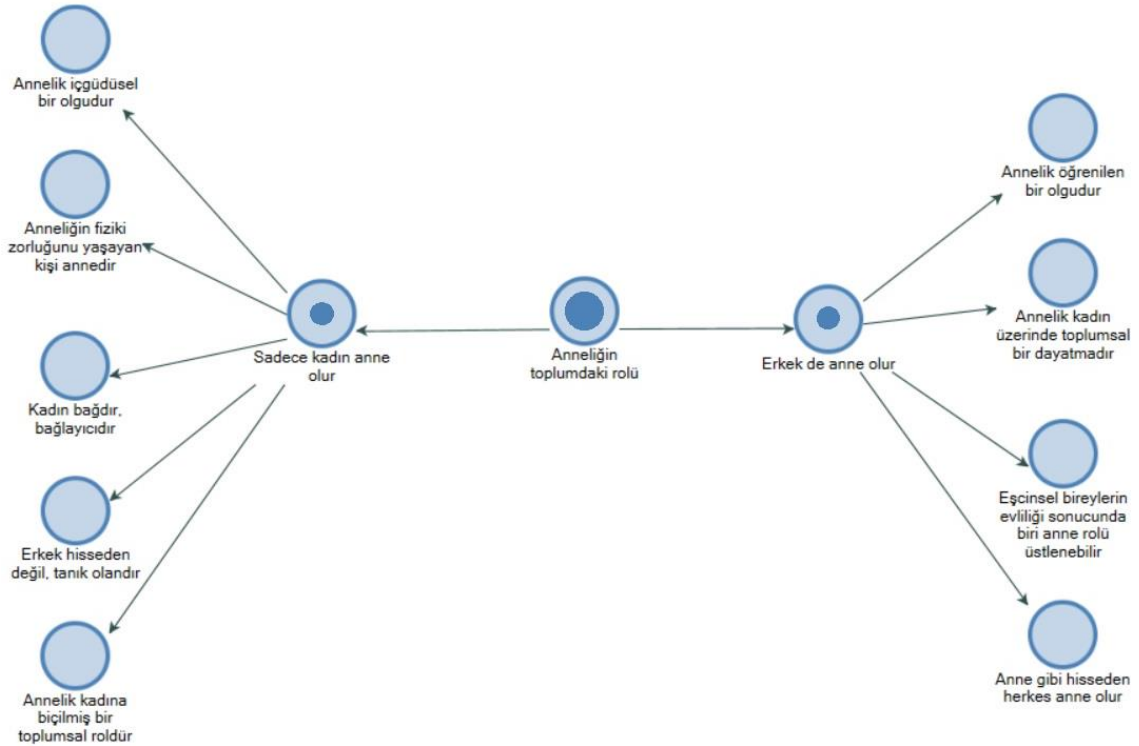
Bir değişiklik olmazdı. Her şeyi kendi emeğimle yapıyordum zaten. Bir şey değişmezdi. (36 nolu anne, alt sınıf)

Ekonomik durumun azalması durumunda annelik sürecinin etkileneceği katılımcılar yoğunlukla orta ve üst sınıfı oluşturmaktadır. Bu etki ile ilgili olarak; ‘Daha az vakit geçirme’, ‘Psikolojik ve ruhsal çöküntü’, ‘Gelişimleri için alınan materyallerde azalma’, ‘Bakıcıdan vazgeçme mecburiyeti’, ‘Ücretsiz etkinliklerin takip edilmesi’, ‘Sosyal paylaşımların azalması’, ‘Beslenme bakımının zayıflaması’, ‘Aile içi bağlılığın artması’ şeklinde alt kodlar oluşturulmuştur.

Onlara sağladığım bu imkânları sağlayamam. Yeteri kadar sosyal gelişimlerine destek veremez hale gelirim. Belki ikinci işe başlarım, bu durumda da onlarla geçirdiğim vakit azalır. Bu da bağıımızı zedeler. Daha mutsuz bir çocuk olurlar. (22 nolu anne, orta sınıf)

...O zaman ister istemez olumsuz etkilenir. Her şeyin en iyisini yapmaya çalışıyorum. Aldığım ürünler, oyuncakları, kıyafetleri her şeyin en iyisini tercih ediyorum. Bir düşüş gösterirse önce kendimizde bir kısıtlama yaşarız. En basiti bir yardımcımız olamaz artık. Bu beni etkiler. Ben onsuz da zaman geçirme imkanı bulabiliyorum yardımcım varken. Biraz nefes aldığımı hissediyorum. Ama bir yardımcım olmazsa ben tüm haftayı onunla geçireceğim için bu beni psikolojik olarak sıkıntıya sokar. O zaman ben de ister istemez çocuğumu sıkıntıya sokarım... (33 nolu anne, üst sınıf)

4.2.9. Anneliğin Toplumsal Rolü

Şekil 23. Anneliğin Toplumsal Rolü-Bilgi Haritası

Katılımcıların; anneliğin toplumdaki rolü ile ilgili algılarını ölçmek amacıyla sorulan “Annelik sadece kadın için mi biçilmiş bir toplumsal roldür?” sorusuna

verilen cevaplar; ‘Sadece kadın anne olur’, ‘Erkek de anne olur’ ekinde iki ayrı kod olarak Şekil 23’de gösterildiği gibi tanımlanmıştır.

‘Sadece kadın anne olur’ algısına sahip katılımcılar yoğunlukla alt ve orta sınıfı oluşturmaktadırlar. Nedenleri sorulduğunda konu ile ilgili olarak; ‘Annelik içgüdüsel bir olgudur’, ‘Anneliğin fiziki zorluğunu yaşayan annedir’, ‘Kadın, bağıdır, bağlayıcıdır’, ‘Erkek hisseden değil, tanık olandır’, ‘Annelik kadına biçilmiş bir toplumsal roldür’ şeklinde alt kodlarla karşımıza çıkmaktadır.

Bence bu duyguyu hisseden herkes anne olabilir ama bir erkeğin bunu hissedebileceğini hiç sanmıyorum. Onu içinizde taşımanız ve bu duyguyu hissetmeniz lazım. Sevgi dolu, insancıl bir insan olabilir erkek ama annelik duygusu başka bir şey. (36 nolu anne, alt sınıf)

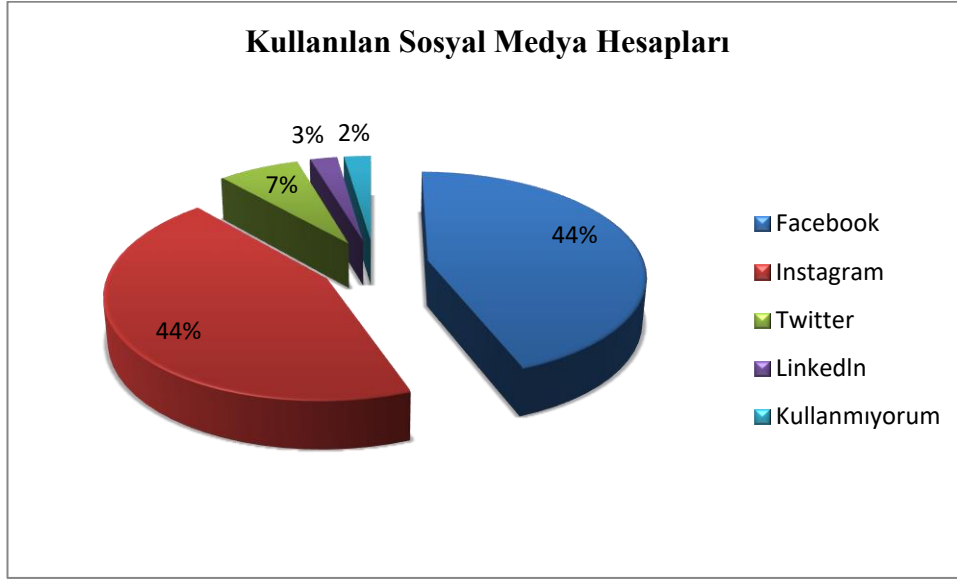
Evet öyledir. Annelik anne için biçilmiş roldür. Çünkü onu dünyaya getiren annedir. İlk bebek dünyaya gelmeden önceki süreçte annenin karnına düşüyor. Anne de büyüyor, gelişiyor. Anne kendi canından kanından besleyerek gelişimine tanık oluyor. Baba ise bu fiziksel değişimine dışarıdan bakarak, gözle görüyor ama hissedemiyor. Bunu anne hissediyor. Anne olmayan hiç kimse yapamaz. (11 nolu anne, orta sınıf)

‘Erkek de anne olur’ algısına sahip katılımcılar yoğunlukla üst sınıfı oluşturmaktadır. Nedenleri sorulduğunda konu ile ilgili olarak; ‘Annelik öğrenilen bir olgudur’, ‘Annelik kadın üzerinde toplumsal bir dayatmadır’, ‘Anne gibi hisseden herkes anne olur’, ‘Eşcinsel bireylerin evliliği sonucunda biri anne rolü üstlenebilir’ şeklinde alt kodlarla karşımıza çıkmaktadır.

Bunlar hep toplumun bize dayatması aslında. Nasıl pembe renk kızın, mavi renk erkeğin ya. Tam olarak annelik de öyle. Tabiki içgüdüsel bir durum da var ama. Ne biliyim bir bebeğin altını almak da annelik değil, bunu baba da yapabilir. Baba bence bir tek emziremez. O da biyolojik yapıdan kaynaklı. Yoksa anneliğin ve babalığı görevlerinin aynı olması taraftarıyım. Yani erkek de anne olabilir. Ama bizim toplumumuzda böyle kalıplaşmış roller var ve bunları yıkmak çok zor. (40 nolu anne, üst sınıf)

4.2.10. Çocuk Bakımına Sosyal Medya Etkisi

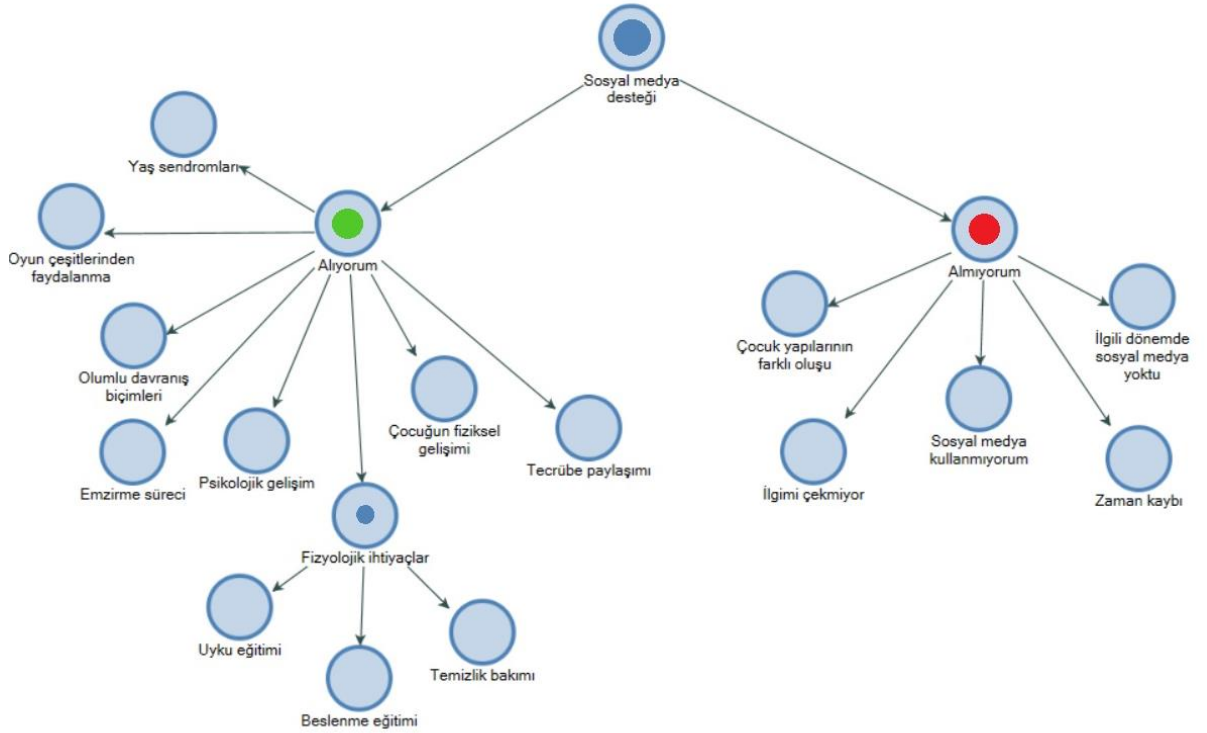
4.2.10.1. Kullanılan Sosyal Medya Hesapları

Şekil 24. Kullanılan Sosyal Medya Hesapları-Pasta Grafiği.

Katılımcıların kullandıkları sosyal medya hesapları ile ilgili veriler incelendiğinde %44 oranında en fazla facebook ve instagram kullanıldığı görülmüştür. %7'lik kısım twitter ve %3'lük kısım linkedln de kullanmakta olduğu görülmüştür. Sosyal medya kullanmayan katılımcılar %2'lik kısmını oluşturmaktadır. Kullanılan sosyal medya hesaplarına ilişkin detaylı veriler Şekil 24'de gösterilmiştir.

4.2.10.2.Sosyal Medya Desteği

Şekil 25. Sosyal Medya Desteği-Bilgi Haritası.

Katılımcıların çocuk bakımında ve yetişmesinde sosyal medya desteği alma durumlarının incelendiği soruya verilen cevaplar ‘Alıyorum’ ve ‘Almıyorum’ şeklinde iki ayrı kod oluşturulmuş ve Şekil 25’deki gibi gösterilmiştir.

Sosyal medya desteği alan katılımcılar yoğunlukla orta sınıf ve üst sınıfı oluşturmaktadır. Hangi konularda destek alındığıyla ilgili olarak; ‘Yaş sendromları’, ‘Oyun çeşitlerinden faydalanma’, ‘Olumlu davranış biçimleri’, ‘Emzirme süreci’, ‘Psikolojik gelişim’, ‘Çocuğun fiziksel gelişimi’, ‘Tecrübe paylaşımı’, ‘Fiziksel ihtiyaçlar; uyku eğitimi, beslenme eğitimi, temizlik bakımı’ şeklinde alt kodlar ile gösterilmiştir.

Oldukça etkili. Son bir kaç yıldır özellikle. Çocuğumun bakımıyla kılık kıyafetinden faydalanıyorum. Diğer çocukların nasıl yaşadıklarından, nasıl ders çalıştıklarından, hangi kitaplardan faydalandıkları gibi birçok şeye ulaşabiliyorum. Benim çocuğum gibi birçok çocuğun hayatını oradan gözlemleyebiliyorum. (11 nolu anne, orta sınıf)

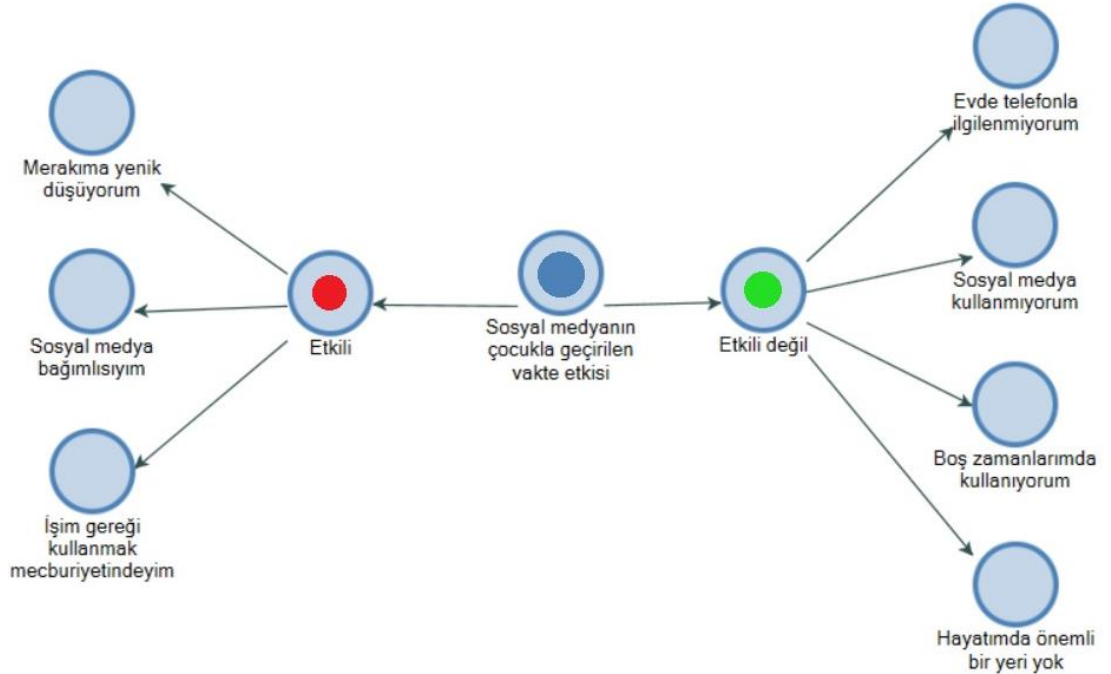
Tabiki çok yararlanıyorum. Takip ettiğim bilinçli blogger anneler var. Çocuklarla oynanacak oyunlar, onların özgüven gelişimleri gibi birçok konuda yardım alıyorum. (40 nolu anne, üst sınıf)

Sosyal medya desteği almayan katılımcılar yoğunlukla alt ve orta sınıfı oluşturmaktadır. Nedenleri sorulduğunda konu ile ilgili olarak; ‘Çocuk yapılarının farklı oluşu’, ‘İlgimi çekmiyor’, ‘Sosyal medya kullanmıyorum’, ‘Zaman kaybı’, ‘İlgili dönemde sosyal medya yoktu’ şeklinde alt kodlarla karşımıza çıkmaktadır.

Hayır, kullanmadım, kullanmıyorum. Sosyal medyaya göre neden kalıplara sokayım anneliğimi? (39 nolu anne, alt sınıf)

...Çocuğun pişik oluyor diyelim sosyal medyada açıp okuduğumda iyi gelecek bir krem başka çocuğa iyi gelmiyor. Sosyal medyada bir bez markası çok fenomendir ama senin çocuğuna yaramıyordur. Her çocuğun yapısı farklı yani. Ben yararlanmıyorum... (22 nolu anne, orta sınıf)

4.2.10.3.Çocuk İle Geçirilen Vakte Sosyal Medya Etkisi

Şekil 26. Sosyal Medyanın Çocukla Geçirilen Vakte Etkisi-Bilgi Haritası

Sosyal medyanın çocuk ile geçirilen vakte etkisini incelemeye yönelik sorulan soruya ilişkin cevaplar Şekil 26'da verilen Bilgi Haritası ile sunulmuştur. Değerlendirmeler 'Etkili' ve 'Etkili değil' şeklinde iki farklı kod altına tanımlanmıştır.

Etkili olduğu düşüncesinde olan katılımcılar yoğunlukla orta ve üst sınıfı oluşturmaktadır. Nedenleri sorulduğunda konu ile ilgili olarak; 'Merakıma yenik düşünüyorum', 'Sosyal medya bağımlısıyım', 'İşim gereği kullanmak mecburiyetindeyim' şeklinde alt kodlar ile gösterilmiştir.

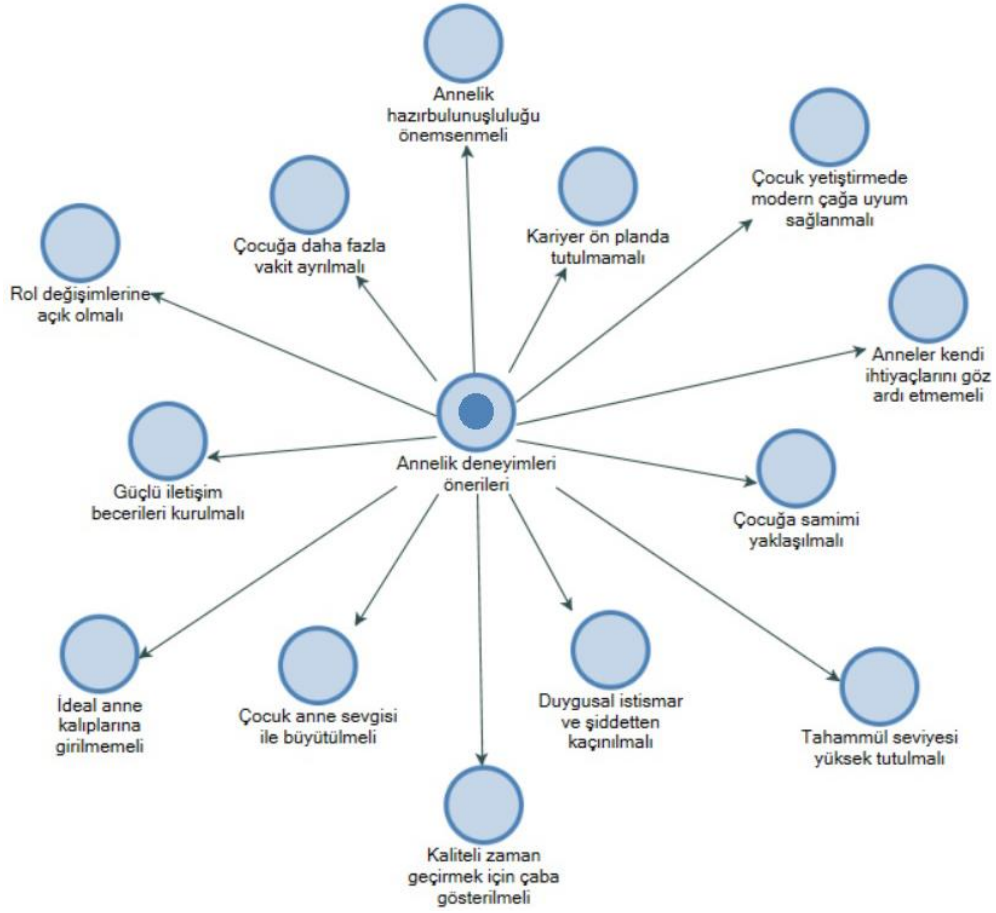
Onun vaktinden çok çaldığım oluyor. Çok fazla grubum var. Onlara yetişirken o bir şey sorduğunda "bir saniye bir saniye cevap vereceğim" dediğim çok oluyor. (23 nolu anne, orta sınıf)

İster istemez etkiliyor. Sosyal medya bir kara delik. İçine çektikçe çekiyor bizi. Gün içerisinde girmezsem rahatsızlık duyuyorum. Çünkü o da sosyal hayatımın bir parçası benim. O yüzden dalıp gittiğim çok oluyor. (40 nolu ann, üst sınıf)

Etkili olmadığı düşüncesinde olan katılımcılar yoğunlukla alt sınıfı oluşturmaktadır. Nedenleri sorulduğunda konu ile ilgili olarak; 'Evde telefonla ilgilenmiyorum', 'Sosyal medya kullanmıyorum', 'Boş zamanlarımda kullanıyorum', 'Hayatımda önemli bir yeri yok' şeklinde alt kodlar ile gösterilmiştir.

Hayır etkilemiyor. Asla öyle bir durum olmuyor. Ben zamanı verimli geçirmeyi seviyorum. Yapı gereği böyle biriyim. Herkes yatıp ben de yatağa girdiğim zaman bakıyorum sosyal medyada. Ama yardım almam gereken bir durum varsa girip onu alıp çıkıyorum. Onun başına takılıp kalmıyorum. Böyle bir irade gösterebiliyorum. (36 nolu anne, alt sınıf)

4.2.11. Annelik Deneyimi Önerileri

Şekil 27. Annelik Deneyimleri Önerileri-Bilgi Haritası

Katılımcıların annelik deneyimlerine dayalı annelere ve anne adaylarına yönelik önerileri sorulduğunda sunulan öneriler Şekil 27’de verilen Bilgi Haritası ile gösterilmiştir.

Öneriler; ‘Annelik hazırbulunuşluluğu önemsenmeli’, ‘Kariyer ön planda tutulmalı’, ‘Çocuk yetiştirmeden modern çağa uyum sağlanmalı’, ‘Anneler kendi ihtiyaçlarını göz ardı etmemeli’, ‘Çocuğa samimi yaklaşılmalı’, ‘Tahammül seviyesi yüksek tutulmalı’, ‘Duygusal istismar ve şiddetten kaçınılmalı’, ‘Kaliteli zaman geçirmek için çaba gösterilmeli’, ‘Çocuk anne sevgisi ile büyütülmeli’, ‘İdeal anne kalıplarına girilmemeli’, ‘Güçlü iletişim becerileri kurulmalı’, ‘Rol değişimlerine açık olmalı’, ‘Çocuğa daha fazla vakit ayrılmalı’ şeklinde alt kodlar ile gösterilmiştir.

Annelik deneyimleri ile ilgili verilen öneriler önemli bir sınıfsal farklılık göstermemektedir. Farklılaşan öneriler olarak alt sınıflarda; kaliteli zaman geçirmenin önemi, çocuğa samimi yaklaşım, tahammül seviyesinin yüksek tutulması,

orta sınıflarda; çocuğun anne sevgisiyle büyümesi gerektiği, üst sınıflarda ise; annelerin kariyerlerinin de ön planda tutulması, annelik hazırbulunuşluğunun önemsenmesi, annelerin kendi ihtiyaçlarını da önemsemesi, çocuğa vakit ayrılması konularıdır.

Kesinlikle daha fazla vakit geçirsinler. Eğer imkanları varsa çalışmasınlar ya da ücretsiz izine ayrılınsınlar ve çocuklarıyla vakit geçirsinler. (25 nolu anne, alt sınıf)

...Keşke daha fazla vaktimiz olsaydı da kendim ilgilenseydim. Keşke bu kadar yoğun şekilde çalışmayıp onun küçüklüğünde büyüklüğünde bu zamana kadar geçirmiş olduğu her şeyde yanında olsaydım. Bu yüzden herkes çalışmasın, çocuklarıyla ilgileysin... (32 nolu anne, orta sınıf)

...Bence birey kendi sağlıklı olduğunda hem mental hem fiziksel olarak başka bir bireyi, hem de sadece ve sadece bir sürelik bize ihtiyacı olan birini sağlıklı yetiştirmesi çok kolay ve zevkli oluyor. Kendine bakmak, kendini yetiştirmek kendine zaman ayırmak, çalışmak, kariyer yapmak asla bencillik degil. Önce kendimiz, sonra çocuğumuz... (38 nolu anne, üst sınıf)

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Toplumun çok önemli bir parçasını oluşturan aile kurumundaki annelerin, annelik deneyimleri, annelik algıları, annelik süreçleri gibi durumların araştırıldığı bu çalışmadan elde ettiğimiz bulgular en az 2 yıl annelik deneyimine sahip Balıkesir ilinde ikamet eden 40 anne ile sınırlıdır. Görüşme formundaki sorulara yanıt bulabilmek için kendileri ile bir mülakat (görüşme) yapılmıştır. Bu araştırma nitel araştırma modelinde bir durum çalışmasıdır. Analiz ünitesi ise bireylerden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler NViVO 11 programında temalar, kodlar ve alt kodlarla analiz edilmiştir. Annelerin, annelik deneyimleri ve süreçlerine ilişkin görüşlerine yer verilen bu çalışmada; sınıfsal bağlamda annelik deneyimlerinin farklılaştığı ve benzeştiği yönleri de ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmış ve literatüre bu yönde bir katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Anneler ile yapılan bu çalışmanın genelinde; çocuğun bakımı, annenin çalışma durumu, annelik algıları, annelik deneyimindeki güçlü ve zayıf yönler, anne-baba eğitimi, annelik deneyiminin kaynakları, annelik modeli, annenin çocuk ile ilişkisi, çocuk bakımında ve yetişmesindeki zorluklar, ailenin ekonomik düzeyindeki değişimin annelik sürecine etkisi, anneliğin toplumsal rolü, çocuk bakımına sosyal medya etkisi ve annelik deneyimlerine ilişkin önerileri gibi konu başlıklarıyla ilgili veriler toplanarak analizleri yapılmıştır. Annelik deneyimlerinin incelendiği araştırmamızın bu amaçlar çerçevesinde ana bulgularına göre, araştırmanın büyük ölçüde hedefine ulaştığı görülmüştür. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, deneyimlerin bazıları sınıfsal farklılığın yaşanması ile ilgili olarak beklentimiz yönünde olduğu görülmüştür. Bulgulara göre bazı annelik deneyimlerinde sınıfsal farklılıklar görülmektedir. Görüşmeye katılan annelerin %37,5'i ev kadınıdır ve sadece ev işleriyle ilgilenmektedir. Bu durum ile ilgili farklılaşan konu olarak, alt sınıflarda annenin çocuğu kendi büyütme isteği ve anneye büyüyen çocuğu daha mutlu olduğu algısı mevcuttur.

Bu araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuç da çocuğun bakımı konusu ile ilgili olarak bakan kişinin bakıcı olması durumu üst sınıf annelerin deneyimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bakıcı tutma durumu sadece bir sınıfa ait olmamakla birlikte

genellikle çalışan annelerden oluşan anneler çocuğuyla daha kaliteli vakit geçirebilme adına bakıcı desteğini tercih etmektedirler.

Araştırmanın bulgularına göre annelerin annelik algılarına ait olumlu görüşleri ve memnuniyetlerinde sınıfsal bir farklılık gözlenmemiştir. Annelerin kendilerinden çok çocuklarını ön planda tutma, sorumluluk alma ve hayatını çocuklarına atfetme durumları ortaya çıkmıştır. Bu durum, toplumsal rol olarak anneliğin korumacı, sahiplenici ve fedakar bir algı ile davrandıklarını gözler önüne sermiştir. Ancak annelik algısı üzerinde en fazla olumsuz etkisi olan şey, kısıtlanmalarıdır. Bu durumun en fazla üst sınıf annelerinde görülmesinin sebebi ise; anne olduktan sonraki yaşamlarının tamamen değişim ve dönüşüme uğramış olması, artık kendilerine vakit ayıramamaları ve bu sebeple kısıtlandıklarını düşünmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani anneler, çocukları olduktan sonraki hayatlarının başka bir boyuta geçtiğini ifade etmişlerdir.

İyi anne olmanın mutlak koşulu algısı ile ilgili olarak sınıfsal bir farklılık ortaya çıkmamasının sebebi; toplumumuzdaki kültürel yapı ile ilgilidir. Toplumda annelik ile ilgili kalıplaşmış normlar bulunmakta ve anneliğe atfedilen roller genel kabul görmüş gerçekliğe dönüşmüştür. Sonuç olarak iyi bir annenin özellikleri olarak görülen tutum ve davranışlar toplumumuz tarafından belirlenen ve kabul edilen durumlardır.

Bir diğer sonuç ise; annelik deneyimlerinde güçlü ve zayıf olarak görülen yönleri, annelerin çocuk ile geçirdiği kaliteli vakit, zaman yönetimi, maddi imkanlara sahip olma durumu ve çocuk yetiştirmede bilinç ve farkındalık algıları üzerinden düşündükleri gözlemlenmiştir. Alt sınıf annelerinin çalışmama durumları sebebiyle çocuklarına ayırdıkları vakit, güçlü yön olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat çalışmama durumlarının yarattığı maddi imkanların yetetsizliği ise anneliklerinde zayıf yön olarak karşılırlarına çıkmaktadır.

Anne-baba eğitimlerinin gerekli olma algılarına yönelik elde edilen bulgularda ise alt, orta ve üst sınıfta da olumlu yaklaşım olduğu görülmektedir. Annelerin çocuklarının yetişmesi ve büyümesinde titiz bir tutum içerisinde oldukları belirgindir. Özellikle çocukların fizyolojik ihtiyaçları, öz bakımları, bilişsel ve duygusal gelişimleri konusu annelerin destek almaya ihtiyaç duydukları konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat alt sınıfta bu eğitimlerin; toplumu yozlaştırdığı,

toplumda tek tip ebeveynlik oluşturduğu ve anneliğin içgüdüsel oluşu gerekçeleriyle gerekli olmadığı düşüncesi de belirgin bir şekilde görülmüştür. Çünkü her çocuk farklı yapıda olup her zaman bilimsel bilgilerin geçerli olamayacağını savunmaktadırlar. Orta sınıf anneleri ise, gerekli bulmadıkları, başka kaynaklardan beslenmeleri ve tecrübeli olunması gibi sebeplerle bu eğitimlere ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Anne-baba eğitimlerinin alındığı devlet kurumları olarak halk eğitim merkezleri ve belediyeler ön plana çıkmaktadır. Özel kurumlardan ve danışmanlardan alınan eğitimler ise, özellikle üst sınıfın tercihi olduğu görülmüştür. Devlet kurumlarından verilen eğitimlerde konuya yeteri kadar önem verilmediği söylenebilir.

Annelik deneyiminin edinilme şekli ve kullanılan kaynaklar ile ilgili görüşlerden edinilen bulgulara bakıldığında çocuğunu, kendi imkanlarıyla büyütüp herhangi kişi veya kurumdan destek almayan annelerin her sınıfta bulunduğu gözlemlenmiştir. Annelik sürecinde; sosyal medya, kitaplar ve televizyon gibi bir kaynaktan yararlanma durumu orta sınıf ve üst sınıfta gözlemlenmesinin sebebi ise, bilinç ve farkındalık düzeyinin daha yüksek olması ve maddi imkanlara sahip olma gücü ile açıklanabilir. Özellikle bir uzman desteği alarak annelik sürecini geçiren annelerin üst sınıfı oluşturması tamamen bu bilinç ve imkan varlığı ile açıklanabilir.

Katılımcıların annelik modeline ait görüşlerinden elde edinilen bulgulara bakıldığında modern anne, geleneksel anne, hem modern hem geleneksel anne cevapları alınmıştır. Kendi annelik modeli için geleneksel annelik tanımını yapan katılımcılar alt sınıfı oluşturmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak, alt sınıflardaki annelerin, çocuk yetiştirmede örf adet ve geleneklerden başka alternatif çocuk yetiştirme biçimleri ile ilgili olmadıkları söylenebilir. Öte yandan da klasik aile yapısından uzaklaşarak geleneksellikten kopuş yaşanmaya başlanmıştır. Değişen toplum ile birlikte artık kadınlar sadece evde annelik görevlerini yerine getirmekle kalmayıp iş hayatında da üretime geçmişlerdir. Artık kadın, annelik kimliğinin yanında başka kimlikler de edinmiştir. Tamamen kendi ailerinden gördükleri kurallardan kopmasalar da geleneksellik git gide azalmaya başlamıştır. Küreselleşme olgusu ile birlikte anneler tamamen kültürel değerlerden, örf ve adetlerden yararlanarak çocuk yetiştirmek ile yetinmeyip alternatif annelik deneyimleri sürecine girdikleri gözlemlenmiştir. Teknolojik gelişmelere paralel olarak araştıran,

sorgulayan, geleneksel kalıpların dışına çıktığını dile getiren annelerin yoğunlukla üst sınıfı oluşturdukları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların çocuklarıyla olan ilişki algılarını sınıfsal farklılıklar etkilememektedir. Çocuklar ile yapılan aktiviteler ise, sınıflar arası çok önemli farklılıklar göstermemekle birlikte alt ve orta sınıf annelerin genellikle mekan olarak, evde yapılan aktiviteleri tercih etmeleri sınıfsal farklılıklarla açıklanabilir. Çocuk yetiştirmede zorlanılan anlarda da dışarıdan herhangi bir uzmandan destek alma durumunun sınıfsal farklılıktan kaynaklanan bilinç ve farkındalık düzeyinden kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

Ekonomik durumun annelik sürecini etkilemesi ile ilgili olarak, maddi imkanın artmasıyla birlikte tüm sınıflarda bazı değişiklikler yaşanacağı gözlemlenmiştir. Eğitim alanında, geçirilen vaktin kalitesi ve aktivitelerde uzman desteğinin alınması gibi konularda daha rahat bir tutum ve davranış içerisinde olacaklarını belirtmişlerdir. Bu durumda ekonomik durumun artması halinde katılımcılar, çocuklarının büyümesi ve yetişmesinde kalitenin artacağını savunmaktadırlar. Ekonomik durumun azalması halinde ise alt sınıf katılımcılar hayatlarında bir değişim yaşanmayacağını belirtmişlerdir. Bunun sebebi olarak ise, çocuğun yetişmesinde herhangi bir maddi imkandan faydalanmadıkları için bir değişim de yaşamayacakları gözlemlenmiştir. Orta sınıf ve üst sınıf katılımcıların düşüncelerinde ise bu durumun tersinin yaşandığı görülmüştür. Ekonomik durumlarının azalmaları durumunda hem çocuklarına sağladıkları imkanlarda düşüş hem de kendi psikolojik ve ruhsal durumlarında çöküş yaşayacaklarını belirtmişlerdir.

İçinde yaşamış olduğumuz toplumda hakim olan algıya bağlı olarak, annelik rolünün sadece kadına ait olduğu düşüncesi alt sınıf ve orta sınıfı oluşturan katılımcılarda gözlemlenmiştir. Bunun nedeni ile ilgili olarak da anneliğin iç güdüsel bir durum olduğu ve bir erkeğin kadın gibi annelik duygusunu hissedemeyeceği düşünceleri hakimdir. Bunun aksine üst sınıfı oluşturan katılımcılar; anneliğin içgüdüsel değil öğrenilen bir olgu olduğunu, kadın üzerine dayatılmış bir toplumsal baskı olduğunu düşünmektedirler.

Katılımcıların kullandıkları sosyal medya hesapları incelendiğinde ise en fazla facebook ve instagram kullanıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kullanılan

sosyal medya hesaplarından, çocuğun bakımında ve yetişmesinde; fiziksel gelişimleri, ruhsal ve bilişsel gelişimleri, olumlu davranış biçimleri konularında destek alan katılımcılar orta ve üst sınıfı oluşturmuştur. Kendileriyle aynı durumları yaşamış olan insanların olduğunu görmeleri, tecrübe paylaşımlarında bulunmaları konusunun güven verdiği ve daha rahat hissettikleri gözlemlenmiştir. Sosyal medya kanalları sayesinde artık kültürler arası, sınıflar arası sınırlar belirsizleşmeye başlamıştır. Bunların aksine, sosyal medya desteği almayan katılımcılar alt ve orta sınıfı oluştururken, nedenleri ile ilgili olarak; sosyal medya kullanmaları, her çocuğun yapısının farklı olmasından dolayı gereksiz olduğu gibi konular karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medya kullanımının katılımcıların çocuklarıyla olan ilişkisine etkisi orta sınıf ve üst sınıflarda olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya kullanımının yarattığı etkinin aile içi iletişimsizliğe yol açtığı görülmüştür. Bu durumun bağımlılık derecesine kadar geldiği ve annelerin çocuklarıyla geçirdikleri vaktin azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Aile yapılarının bu değişim ve dönüşüm içerisinde olmaları gelecek nesilleri de etkileyeceği aşikardır. Anne ve babalar, sosyal medyada kabul edilen ortak tecrübelerden sıyrılamamakta buna bağlı olarak da kendi doğrularını ve tecrübelerini aile üyelerine iletmede kopukluk yaşamaktadır.

Annelik deneyimlerine dair alt sınıf katılımcılarının önerilerine bakıldığında; çocuklarıyla daha kaliteli vakit geçirme yönünde olduğu ve çocuk odaklı söylemler görülmektedir. Üst sınıfta ise söylemler, çocuk odaklı değil anne odaklı olarak; annelerin kariyer planlarının daha ön planda tutulması gerektiği, hazırbulunuşluk gerçekleştiğinde anne olunması gerektiği ve annenin kendini ikinci plana atmaması gerektiği konuları çerçevesinde şekillenmektedir.

Sonuç olarak, bütün bu kültürel değerler, sistem ve söylem tarafından oluşturulur. Egemen iktidar tarafından annelik ve kadınlık söylemlerinin çeşitli iktidar mekanizmaları aygıtları tarafından kuşatıldığı ve sürekli olarak yenilediği söylenebilir.

Bu konu ile ilgili olarak, Balıkesir ili dışında farklı şehirlerde de çalışmaların yapılması çalışmanın daha kapsayıcı ve genellenebilir sonuçlara ulaşması konusunda bilgi verecektir. Çalışmanın daha büyük bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmesi,

sadece kentte yaşıyan anneler ile değil kırsal bölgelerdeki annelerin de çalışma kapsamına alınması mevcut literatürü geliştirecektir.

5.2. Öneriler

Bu araştırma Balıkesir ilinde ve sınırlı bir örneklem grubu ile gerçekleştirilmiştir. Balıkesir’de yaşıyıp en az 2 yıllık annelik deneyimi olan anneler ile görüşme yöntemi kullanarak çalışmak araştırmada daha büyük örneklem ile çalışmaya sınırlılık getirmiştir. Türkiye’de bu ve benzer araştırmaların farklı bölgeler ve daha geniş örneklem ile gerçekleştirilmesi aile sosyolojisi ve anneliğe yönelik daha fazla bir bilgi birikimini yakalamak bakımından yararlı olabilecek bir durumdur. Sadece Türk kültürüne ait annelik değil diğer kültürlerde de annelik çalışmalarının yapılması literatüre faydalı sonuçlar getirecektir.

Annelik ve ebeveynlik deneyimi ve süreçlerinin toplumsal yapı ve düzen için çok önemli bir durum olmasından hareketle konu ile ilgili olarak; Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın, yerel yönetimlerin ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının annelik deneyimleri, anne baba eğitimleri, problemlerle başa çıkma süreçleri ve iletişim stratejileri konusunda eğitimlerin verilmesi ve yaygınlaşması da büyük önem arz etmektedir. Sınıfsal farklılık gözetmeksizin anne baba eğitimi veren kurumların çoğaltılması, ebeveynlerin anne baba olma süreçleri ile ilgili daha fazla bilinçlendirilmesi ve farkındalık oluşturulması gereklidir. Akademik literatürdeki annelik ile ilgili olan feminist yazına ilave olarak, annelik deneyimlerinin süreçleri ve etkilerine yönelik araştırmalara gerekli ilgiyi ve önemi vererek bu konu ile ilgili olarak, daha geniş bir bilgi ve anlayış geliştirilmesini sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ö. (2000). Sosyolojinin Problemleri Bir Konusu Olarak,"Sosyal Sınıf" Kavramı Üzerine Önemli Sosyologların Düşünceleri ve Yorumları. *Sosyoloji Konferansları*, (26), 281-308.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arandell, T. (2000). Mothering and Motherhood: The Decade's Scholarship. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1192-1207.
- Arslan, Z. (2014). Geçmişten Bugüne Eleştirel Bir Orta Sınıf Değerlendirmesi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 6(13-14), 62-80.
- Aslan, D. A. (2004). Temel Sorunları ve Açılımları İle Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 126-143.
- Aydın, K. (2014). Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 214-238.
- Bacanak, A. (2013). Teachers' Views About Science and Technology Lesson Effects on the Development of Students' Entrepreneurship Skills. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(1), 622-629.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi*. (Çev. Kamuran Çelik). İstanbul: Afa Yayınları.
- Badinter, E., & Ekmekçi, A. (2011). *Kadınlık mı? Annelik mi?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barret, M. (1995). *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*. (Çev. Şen Süer), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 102-126.
- Beauvoir, S. D. (1993). *Kadın "İkinci Cins"/Evlilik Çağı*. (Çev. Bertan Onaran). Payel Yayınevi.
- Beneton, P., & Dilli, H. (1991). *Toplumsal Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bernard, H. R. (2011). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. New York: Rowman Altamira.
- Bora, A. (1998). *Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bora, A. (2011). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (1995). *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar Ve Bölüşüm*. Vol. 7, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2003). *The Logic of Practice*. (Çev. Richard Nice). Cambridge: Polity Press.

- Bourdieu, P., Wacquant, L. J., & Ökten, N. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2007). Vive La Crise!: Sosyal Bilimlerde Heterodoksi İçin. *Ocak ve Zanaat İçinde*, (Çev. Ümit Tatlıcan), (der.) Çeğin vd., İstanbul: İletişim Yayınları, (1-3), 14-31.
- Can, İ. (2013). *Aile Sosyolojisi*, Kayseri: Çizgi Kitabevi Yayınları, 215-246.
- Cevizci, A. (2005). *Sınıf Çatışması, Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chodorow, N. (1971). Being and Doing: A Cross-Cultural Examination of the Socialization of Males and Females. *Women in Sexist Society*, 173-197.
- Collins, D., Falcon, S., Lodhia, S., & Talcott, M. (2011). *New Directions in Feminism and Human Rights*. Routledge Publishers.
- Çankaya, A. (2018). *Annelik Sevgisinin İçgüdüsel Bir Duygu Olduğu Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım: Badinter*.
- Çayır, M. Y., & Saritaş, M. T. (2017). Nitel Veri Analizinde Bilgisayar Kullanımı: Bir Betimsel İçerik Analizi (2011-2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 11(2), 518-544.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow’un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 73-82.
- Firincioğulları, S. (2017). Marks’ın Sınıf Kuramındaki Eksikliklere Erich Fromm’un Eleştirisi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, (60), 477-493.
- Foucault, M. (1969). *The Archaeology of Knowledge*. France: Editions Gallimard.
- Giddens, A. (2015). *Sosyoloji Kitabı*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Glenn, E. N. (1992). From Servitude To Service Work: Historical Continuities in the Racial Division of Paid Reproductive Labor. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 18(1), 1-43.
- Göker, E. (2007). Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, İstanbul, (1-3), 272-302.
- Grusky, D. B. (1994). The Contours of Social Stratification. *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*, 35(3), 120-165.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 245-256.
- Gürçayır Teke, S. (2014). Dönüşen Anneliğe Yönelik Netnografik Bir Analiz: Blogger Anneler. *Milli Folklor*, 26(103), 32-47.
- Hançer, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının “Annelik” Kimliğine Eleştirel Bir Bakış. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 177-202.

- Haralambos, M. (1984). *Sociology Themes and Perspectives*, University Tutorial Press.
- Husserl, E. (2018). "*Husserl's Phenomenology of Intersubjectivity Historical Interpretations and Contemporary Applications*" 1st edition, Routledge.
- Karakaya, G. (2018). Türkiye'nin Siyasal Dönüşümü Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Politikaları: Türk Kadını Dergisinin (1944-48) İncelenmesi: 2. *Uluslararası Kadın Kongresi, Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek*.
- Kongar, E. (1976). *Günümüz Türkiye'sinin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Cem Yayınları, 6(1-2).
- Lipovetsky, G. (1998). *Üçüncü Kadın*. (Çev. Deniztekin, F. N.), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Maier, C. (2015). *No Kid: Çocuk Yapmamak İçin 40 Neden*. İstanbul: Esen Kitap.
- Marshall, S. E. (1997). *Splintered Sisterhood: Gender and Class in the Campaign Against Woman Suffrage*. University of Wisconsin Press.
- Marx, K. (1974). *Theories of Surplus Value*. Moscow: Progress Publishers.
- Marx, K., & Engels, F. (1993). *The German Ideology*, New York: International Publishers.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society* (Vol. 111). Chicago: University of Chicago Press.
- Miller, T. (2010). *Anelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*. (Çev. Gül Tunçer). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neuman, W. L., & Robson, K. (2014). *Basics of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- O'Reilly, A. (2004). *Toni Morrison and Motherhood: A politics of the Heart*. Suny Press.
- Özer, M., & Biçerli, K. (2004). Türkiye'de Kadın İş Gücünün Panel Veri Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 57-86.
- Özgeren, A. A. (2015). *Türkiye'de Doğurganlık ve Kadın İstihdamı İlişkisi Üzerine Çalışmalar: Çalışma ve Anelik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, H., & Polat, S. (2011). Anelik Davranışını Öğrenme Süreci ve Hemşirelik Desteği. *Bozok Tıp Dergisi*, 1(3), 35-39.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine. *Liberal Düşünce*, 16(61-62), 121-141.
- Pietkiewicz, I., & Smith, J. A. (2014). A Practical Guide to Using Interpretative Phenomenological Analysis in Qualitative Research Psychology. *Psychological Journal*, 20(1), 7-14.
- Poulantzas, N. A. (1975). *Political Power and Social Classes*. London: Verso. 32-194.

- Pultar, G. (2003). Moderniteyi Sorgularken. (Eds. Gönül Pultar, Emine O. İncirlioğlu & Bahattin Akşit), *Kültür ve Modernite*, İstanbul: Tetragon Yayınları, 25-62.
- Ross, G. (1978). Marxism and the New Middle Classes. *Theory and Society*, 5(2), 163-190.
- Ruddick, S. (2001). *Mother Reader: Essential Writings on Motherhood* Seven Stories Press, 1st edition, Moyra Davey Publishers.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Slattery, M. (2007). *Yabancılaşma, Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev. Ümit Tatlıcan). Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Smith, J. A., Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory Method and Research*. London: Sage.
- Şahlar, F. S. (2017). *Türkiye'de Yaşayan Orta-Üst Sınıf, Çalışan Kadınların Annelik Deneyimlerini Nasıl Anlamlandırdıklarına Dair Yorumlayıcı Fenomenolojik Bir Analiz*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenol, S., Sevgili, S. (2018). Çalışan Anneler ve Emzirme. 2. *Uluslararası Kadın Kongresi, Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek*, Ardahan.
- Tilly, L. A., & Scott, J. W. (2016). *Women, Work and Family*. New York and London: Routledge.
- TUİK, (2018). *Gelir Dağılımı İstatistikleri*, Link: <http://tuik.gov.tr/Start.do>, (Son Erişim Tarihi: 15.03.2019).
- Türkdoğan, Ö. (2013). Ana Akım Medyada Annelik Miti. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 35-59.
- Uğurlu, E. G. (2013). Annelik Rolünün Öğrenilme Sürecinde Medyanın Yeri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(34), 1-24.
- Uluğtekin Gül, M. (2002). *Türkiye'de Annelik İdeolojisinin Sosyolojik Bir Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ülkücan, G. Ö. (2003). Toplumsal Tabakalaşma ve Eleştirel Kültür Çalışmalarının Kesişim Noktaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 129-144.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nun Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, 22, 121-138.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, C., Çekmez, E., & Bütüner, S. Ö. (2012). Fenomenografik Araştırma Yöntemi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 6(2), 77-102.

Waldenfels, B. (2000). *Fenomenolojiye Giriş*. Avesta Yayınları.

Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. (Çev. Özer Ozankaya). İstanbul: İmge Kitabevi.

Wellson, E. (2001). *Anne: Melek mi, Yosma mı?–Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*. (Çev. Semra Kunt Akbaş & Can Kurultay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

EKLER

EK-A Mülakat Formu

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS

“ANNELİK DENEYİMLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA”

MÜLAKAT FORMU

Bu araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Aslıhan BOZKURT'un tez mülakat formu olup Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ'ın danışmanlığında yürütülmektedir. Araştırmanın genel amacı, *annelik deneyimleri ile* ilgili bilgi ve anlayışımızı geliştirmektir. Bu araştırmada elde edilecek bilgiler sadece bilimsel maksatlarla kullanılacaktır. Araştırmaya katılan katılımcıların gerçek isimleri ve kimlikleri kullanılmayacaktır. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için katılımcıların gerçek ve samimi bilgiler vermesi çok önemlidir. Bu araştırmaya katılmanız sizin için herhangi bir risk taşımamaktadır. Mülakatımız 20-25 dakika sürecek ve bu sürede cevaplarınız ses kaydına alınacaktır. Mülakat talebimi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

A- KİŞİSEL BİLGİLER

1) KENDİNİZİ BİRAZ TANITIR MISINIZ?

* Yaşınız?

18-25   25-40   40-60   60 ve üzeri

* Eğitim durumunuz?

Okuryazar değil   Okuryazar   İlkokul   Ortaöğretim

Lise mezunu   Üniversite   Lisansüstü   Doktora

* Mesleğiniz?.....

* İstihdam durumunuz?

( ) Çalışıyorum ( ) Çalışmıyorum

2) AİLENİZLE İLGİLİ BİRAZ BİLGİ VERİR MİSİNİZ?

- * Medeni durumunuz nedir?
- * Kaç çocuğunuz var? Yaşları nedir?
- * Ebeveynleriniz yaşıyor mu?
- * Aylık ortalama geliriniz? (Tüm gelirler dahil)
- * Eşinizin eğitim ve istihdam durumu?

B-ÇOCUĞUN BAKIMI ÜZERİNE

3) ÇOCUK KİM TARAFINDAN, NASIL BAKILYOR?

- * Doğumdan ne kadar süre sonra işe başladınız?
- * Çalışmıyor iseniz sebebi nedir?
- * Çocuğunuza kim bakıyor? Neden?

C-ANNELİK DENEYİMİ ÜZERİNE

4) SİZCE “ANNELİK” NEDİR?

- * İyi bir anne olmanın mutlak koşulu budur dediğiniz bir şey var mı? Varsa nedir*
- * Annelik deneyiminiz ile ilgili en güçlü yönleriniz nelerdir?
- * Annelik deneyiminiz ile ilgili en zayıf yönleriniz nelerdir?

5) ANNE-BABA EĞİTİMİ ALDINIZ MI?

- * Böyle bir eğitim gerekli mi? Neden?
- * İhtiyaç duyuyor musunuz? En çok hangi konularda ihtiyaç duyuyorsunuz?
- * Aldıysanız nereden aldınız?

6) ANNELİK DENEYİMİNİ NEREDEN EDİNDİNİZ, BUNUN İÇİN KAYNAK OLARAK NE KULLANDINIZ?

-Kendim

-Aile büyükleri

-Kitaplar

-Sosyal medya

-Kurslar

-Seminerler

-Aile danışmanı

7)KENDİNİZİ GELENEKSEL Mİ MODERN BİR ANNE OLARAK MI GÖRÜYORSUNUZ? NEDEN?

8) ÇOCUĞUNUZ İLE İLİŞKİNİZİ NASIL TANIMLARSINIZ?

*Çocuğunuzlana kadar sıklıkta vakit geçiriyorsunuz?

*Geçirdiğiniz vakitlerde birlikte neler yapmaktasınız?

9) ÇOCUĞUNUZUN BAKIMINDA VE YETİŞMESİNDE ZORLANDIĞINIZ ANLARDA NELER YAPIYORSUNUZ?

*Kimden Yardım İstersiniz?

10)EKONOMİK DÜZEYİNİZDE BİR DEĞİŞİM OLSA BU ANNELİK SÜRECİNİZİ NASIL ETKİLER?

*Maddi durumunuz önemli düzeyde artış gösterirse annelik sürecinizde ne gibi değişiklikler yaşanır?

*Maddi durumunuz önemli düzeyde düşüş gösterirse annelik sürecinizde ne gibi değişiklikler yaşanır?

11) ANNELİK SADECE KADIN İÇİN Mİ BİÇİLMİŞ BİR TOPLUMSAL ROLDÜR?

12) ÇOCUK BAKIMINDA SOSYAL MEDYA ALIYOR MUSUNUZ?

*Alıyorsanız hangi alanlarda alıyorsunuz?

*Almıyorsanız neden almıyorsunuz?

*Hangi hesapları kullanıyorsunuz?

13) SOSYAL MEDYA ÇOCUĞUNUZLA GEÇİRDİĞİNİZ VAKTİ ETKİLİYOR MU? NEDEN?

Sorularım bu kadar.

Son olarak annelere ve anne adaylarına deneyimlerinize dayalı olarak önerileriniz var mıdır?

Çok teşekkür ediyorum.

Görüşme gün ve saati: .....